Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor
Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links
Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

AARBOG

FOR

HISTORISK SAMFUND FOR SORØ AMT.

V.

1916

AARBOG

FOR

HISTORISK SAMFUND FOR SORØ AMT.

V.

1916

Redaktionsudvalget: Højskoleforstander, cand. mag. L. F. la Cour, Hindholm, Formd. Adjunkt, Dr. phil. H. Ussing, Sorø. Red. J. V. Christensen, Ringsted.

RINGSTED FOLKETIDENDES BOGTRYKKERI.

Helgendyrkelse
i Slagelse.

Af *Gunnar Knudsen.*

I første Bind af Aarbøger fra historisk Samfund for Sorø Amt dvælede jeg ret udførligt ved Hellig Anders. Der er ingen Tvivl om, at han var den mest ansete af alle Helgenerne i Slagelse, men for at fuldstændiggøre Billedet, skal jeg nu i Aar omtale de andre Helgener og Helgeninder.

Det er ikke saa almindeligt i vore Dage at skænke de katolske Helgener større Opmærksomhed, hvorimod vi ved udmærket Besked om Odin, Tor og Loke. Med fuld Ret er vi stolte af vore gamle nordiske Guder, men deres Afløsere i egentlig Forstand, den brogede Helgenskare, som strømmede ind sydfra og bredte sig under Klokkeklang og Munkemesse, har altid staaet vore Tanker fjernere. Helgendyrkelsen har dog paa mange Maader gjort Kristendommens Fremtrængen lettere, idet den jo paa en naturlig Maade fortsatte de hedenske Forestillinger om et Mangeguds-System; ogsaa paa andre Maader levede gamle hedenske Guder videre under Helgendragt, og under sin fortsatte Tilværelse i Norden blev Helgendyrkelsen af en ikke ringe

kulturhistorisk Betydning og efterlod sig mange Minder.

Kirkeforholdene i Middelalderen var meget forskellige fra Forholdene i vore Dage. Præster og Munke udgjorde en Stand for sig, hævet over verdslige Love. Selve Kirkerne var i Forhold til Befolkningen talrige; de betydeligere af dem var pragtfuldt udsmykkede med Rækker af Helgenaltere ned langs begge Sider af Skibet og overhovedet allevegne, hvor der var Plads; Altere kunde endog findes midt paa Gulvet, som vi skal se ved St. Mikkels Kirke. Paa disse Altere stod udskaarne, malede og forgyldte Helgenbilleder, og foran dem brændte Dag og Nat Vokslys. Kirkerne var næsten altid aabne for Andagtsøgende, som kunde gaa ind og bede til den Helgen, de satte deres Lid til, og ofre Gaver til ham. Paa Helgenernes Navnedage var der større Fester. Det var ikke sjældent, at Folk skænkede Penge eller Gods til en Helgen — saa skulde Alterpræsten til Gengæld læse Messe eller brænde Lys for Pengene. Oftest var det Sjælemesser, og Altrene fik meget Gods, som blev skænket af Folk i levende Live paa Betingelse af, at der efter deres Død skulde læses Messe, som oftest paa deres Dødsdag (Aartider), for at fri deres Sjæl fra Skærsilden. Enkelte Altere kunde faa store Indtægter paa denne Maade; det medgik saa for en Del til Lønning af en Alterpræst.

Silkefaner med Helgenbilleder fandtes ogsaa i Kirkerne, de blev om Foraaret baaret rundt paa de nytilsaaede Marker for at velsigne Aarets Grøde, det var den aarlige Korsebyrd.

De materielle Minder om Helgendyrkelsen, som Helgenbilleder, Faner, Relikvier m. m. er kun spar-

somt bevaret; i Reformationstiden blev selv betydelige Kunstværker uden Skaansel hugget itu, og Kalkmalerier blev overhvidtede. Og det var ikke helt let at faa Bugt med Helgendyrkelsen — 1606 maa det befales at fjerne et Dionysiusbillede fra Krogstrup Kirke paa Grund af det papistiske Afguderi, der drives dermed af Bønderne og den gemene Mand.

Altergodset tilfaldt ved Reformationen Staten, og blev derefter i Reglen skænket til Hospitaler og Skoler. Vi ved desværre kun saa lidt om Kirkegods i Slagelse i Middelalderen, og Grunden er den, at Slagelse Raadhus brændte 1740, hvor alle Gavebrevene gik op i Luer. Hvad vi nu kender til Slagelse Bys Historie i Middelalderen, beror næsten udelukkende paa gamle Afskrifter og tilfældige Uddrag af Brevene, desværre ikke altid saa paalidelige.

Men selv om alle de materielle Minder om Helgendyrkelsen havde været borte, kunde vi dog vise, at denne en Gang maa have haft en gennemgribende Betydning. Vi behøver kun at se paa vore Personnavne. *Anders*, *Anton*, *Bertel*, *Frands*, *Kristoffer*, *Jørgen*, *Jakob*, *Jens*, *Hans*, *Laurits*, *Lars*, *Mogens*, *Morten*, *Mathias*, *Mikkel*, *Niels*, *Klavs* (af Nicolaus), *Ole*, *Poul*, *Peder*, *Rasmus*, *Søren*, *Steffen* vil være gode Eksempler paa danske Mandsnavne, dannet af Helgennavne, og Kvindenavne som *Agnes*, *Anna*, *Klara*, *Margrete*, *Marie*, *Birte*, *Dorte*, *Ellen*, *Julie*, *Maren*, *Mette*, *Kirsten* og *Else* er paa Grund af deres Almindelighed meget vægtige Beviser for, hvor yndede de tilsvarende Helgeninder har været.

Da Hellig Anders og St. Dionysius allerede er omtalte, skal jeg ikke dvæle mere ved dem.

St. Mikkel.

Den største Kirke i Slagelse er viet til St. Mikkel. Den skal ifølge Saxo være grundlagt af Roskildebispen Svend Nordbagge, der levede paa Knud den Helliges Tid; Hvitfeld ansætter Tiden til 1082. Den nuværende Kirke er yngre; dog ses det af en Indskrift, man har fundet paa en af Buerne, at Kirken i alt væsentligt maa være fuldført 1333. Saxos Danmarkskrønike, som er skrevet ca. 1200, er saaledes det tidligste Vidnesbyrd, vi har om denne Kirke; det næste er et Pavebrev fra 1257, hvor Paven bifalder, at Kirken knyttes som Anneks til Roskilde Provsti, hvis Indtægter var for smaa. Og saaledes blev det ved at være Middelalderen igennem; Kirken laa under Roskilde Provsti. Først i 1670 blev den frigjort, idet Slagelseborgmesteren Jens Ebbesen tilbød at vedligeholde Kirken og holde en munderet Rytter til Kongens Tjeneste mod at faa Kirkens Indtægter.

St. Mikkel, til hvem Kirken er indviet, indtager en Særstilling blandt Helgenerne. Han er ikke, som de fleste andre, et dødeligt Menneske, som ved gode Gerninger har erhvervet sig Plads blandt Guds udvalgte, nej, det er selve Ærkeenglen Mikael. I den store Kirke har selve Hovedalteret været indviet til ham, det ses af den bevarede Indskrift paa en Altertavle, som var forfærdiget 1505 af Henricus grandi de ponte (= Henrik Storbro?); selve Tavlen findes ikke mere.

I Bibelen omtales Engelen Mikael ikke ofte, og spiller langtfra den Rolle som f. Ex. Engelen Gabriel, men dog er Mikael blevet den foretrukne. Det Sted i Bibelen, som egentlig har skabt Helgenskikkelsen St. Mikkel, er Joh. Aabenb. Kap. 12,

hvor det hedder: „Og der blev en Strid i Himmelen, Michael og hans Engle strede mod Dragen, og Dragen stred og dens Engle. Men de mægtede intet, ejheller blev deres Sted ydermere fundet i Himmelen. Og den store Drage blev nedstyrtet, den gamle Slange, som kaldes Djævelen og Satanas, som forfører den ganske Verden, blev nedstyrtet paa Jorden, og hans Engle bleve nedstyrtede med ham".

Denne Dragekamp gjorde St. Mikkel meget populær, navnlig i Kristendommens første Dage i Norden, da det faldt Folk lettere at forstaa Dragekampe, noget som allerede i Forvejen fandtes i deres Forestillingskreds, end Kristendommens dybere Tanker. En Skikkelse som St. Mikkel blev Idealet af en Kriger; han følte sig i Slægt med andre dragedræbende Helte, med Sigurd Faavnersbane, Bjovulf, ja selv Tor, som kæmpede med Midgaardsormen. — I Aaret 997 kom Munken Tangbrand til Island for at prædike Kristendommen. Sagaerne fortæller: „Det var om Høsten, Dagen for Mikkels Messe, da holdt Tangbrand og hans Fæller Helligaften. Hall Bonde var der og spurgte, hvorfor de havde sluttet deres Arbejde. Tangbrand svarer: „Den Dag, som kommer, holder vi som hellig Højtidsdag til Michaels, Guds Ærkeengels Ære". — Hall sagde: „Hvem var Michael, eller hvordan har det sig med ham?" — Tangbrand svarer: „Michael var ikke noget Menneske, men en Aand, skabt af den almægtige Gud og sat til Høvding over de andre Engle, som Gud har bestemt til at stride imod Djævelen og hans hadefulde Ærendsvende og til at beskytte alle rettroende Kristenfolk mod den urene Aands blinde Skud. Særlig er der af Gud givet Ærkeengelen Michael Magt over kristne Mænds Sjæle, naar de

forlader denne Verden — til at tage imod dem og lede dem til den store Hvile. Han skal veje alt det, som du gør, baade det gode og det onde, og han er saa miskundelig, at han lader alt det veje mere, som er velgjort". — Hall svarer: „Ham vil jeg gerne have til Ven". Og han lader sig døbe mod Løfte om, at Michael skal blive hans Følgeengel.

Slagelse Bysegl fra Middelalderen. Billede af St. Mikkel. Med Tilladelse taget efter et Aftryk 1618, afbildet i Traps Danmark.

St. Mikkels Kamp med Dragen, det gamle orientalske Symbol paa Djævelen, er blevet afbildet i Slagelse Byvaaben. Vi ser her Engelen St. Mikkel, let kendelig paa Vingerne, staaende paa Dragen, som han har nedlagt med sit Spyd. Naar Slagelse Borgere allerede i Middelalderen har optaget St. Mikkelsbilledet i deres Segl og Byvaaben, saa er det et Bevis for, at St. Mikkel ogsaa har været anset for Byens rette Værnehelgen, ikke alene Kirkens.

Mikkelsdyrkelsen er ældgammel, han er en af de Helgener, som tidligst er blevet dyrket; her i Danmark er hans Navn ogsaa knyttet til nogle af de ældste Kirker. Et af de tidligste Steder, han blev dyrket, var paa Monte Gargano i Italien, hvor der fandtes en underjordisk Hule; her havde nogle Hyrder set ham aabenbare sig,. og der blev siden holdt store Fester, man valfartede til, men det var vistnok en Fortsættelse af en gammel hedensk Foraarsfest.

Ogsaa St. Mikkels Egenskaber som Vejer af godt og ondt og som Sjælefører peger tilbage mod gamle hedenske Forestillinger; disse Egenskaber antages at være laant fra den ægyptiske Osiris med Vægten og fra den græske Hermes, Sjæleføreren.

At man i Slagelse har troet paa St. Mikkels Egenskab som Sjælefører, har vi et mærkeligt Vidnesbyrd om. Der stod tidligere, endnu i Midten af det 18. Aarhundrede, et Relikvieskrin i St. Mikkels Kirke, hvorpaa der fandtes en latinsk Indskrift, som oversat lyder: „Dig, Ærkeenglen Michael, satte Gud Herren til at være Fyrste over Sjælenes Modtagelse." — Samme Tro lyser ud af Indskrifterne paa vore Runestene: „Kristus og St. Mikkel hjælpe hans Sjæl", hedder det flere Gange; „Krist og St. Mikkel hjælpe Ødbjørns og Gunnilds Sjæle til Lys og Paradis", siger en bornholmsk Sten udførligere.

Mikkelsdag er 29. September, og denne Helgendag blev ved at holdes hellig selv efter Reformationen, da den blev omdøbt til „Alle Engles Dag". Ved Aftengudstjenesten paa denne Dag bestemte Reformatorerne, at Teksten skulde være det anførte Stykke af Johannes' Aabenbaring om St. Mikkels Dragekamp. Først Struensee afskaffede Mikkelsdag som Helligdag i 1770. Halvhellig har Dagen dog paa Landet været lige til vore Dage, som oftest benyttet til Høstgilde; det har ikke været muligt at afskaffe den helt. „Kredit til Mikkelsdag" er fra gammel Tid velkendt; med Mikkelsdag var Høsten bjærget, Folk kunde sælge Kornet og faa Penge mellem Hænder igen.

St. Peder.

Slagelse anden Sognekirke er viet St. Peder.

Den er bygget midt i 12. Aarh., og Hellig Anders, som døde 1205, har vel været en af dens første Præster.

St. Peder er Apostelen Peder, om hvem Legenden fortæller, at han blev den første Biskop i Rom og beklædte denne Stilling i 24 Aar. Den 29. Juni Aar 63 blev han korsfæstet efter Kejser Neros Befaling. Efter eget Ønske blev St. Peder korsfæstet med Hovedet nedad og Fødderne opad, for i sin Dødsmaade at adskille sig fra Frelseren. Videre fortæller Legenden, at St. Peder er Portner ved Himmeriges Port, „den højeste Nøglebærer", og Bønnerne til ham gik ud paa, at han naadigst skulde oplade Himmeriges Port, naar vore Sjæle kom og bankede paa for at indlades.

Paverne i Rom anser sig for St. Peders Efterfølgere paa denne Bispestol, derfor blev den Dag, St. Peder opslog sit Sæde som Biskop i Rom, den 22. Februar, særlig helligholdt, og paa denne Dag forevistes en gammel Træstol i Pederskirken i Rom; af denne Stol skulde Peder have betjent sig, den Gang han var Biskop — det var altsaa den oprindelige Pavestol, St. Peders Stol.

Hovedalteret i St. Peders Kirke maa antages at have været indviet til St. Peder. Som Minde om Helgendyrkelsen kan anføres, at der i Præsten C. N. Lunds Tid (1771—1801) blev fundet en lille Blyæske, der kom for Dagen ved at man borttog nogle Sten fra Alteret. Den stod midt i en Fordybning i Alteret, og da man aabnede den, viste den sig at indeholde et Par Stykker Ben, et Stykke rødt Silketøj og en Papirseddel med nogle romerske Tal. Papiret var opløst af Fugtighed og gik i Stykker under Forsøgene paa at gøre Skriften læselig. Æsken

indsendtes senere til Nationalmusæet. — Det var i ældre Tider almindeligt, at Paven eller Ærkebispen skænkede Relikvier (Helgenlevninger) til nyopførte Kirker som sin Gave ved Indvielsen; det er muligt saadan en Gave, vi har her, og da den er indmuret i Hovedalteret, kan der være nogen Sandsynlighed for, at der her foreligger Levninger af St. Peder, om de er ægte, faar saa være en Sag for sig. — Æsken kan desværre ikke med Sikkerhed paavises i Musæet, da man ikke i Musæets første Aar numererede og beskrev de indsendte Sager med den Omhu som nu. Der findes ganske vist mellem nogle ældre, unumererede Æsker én, hvis Indhold passer med Beskrivelsen, men paa Grund af manglende Sikkerhed har jeg dog ikke villet afbilde den her.

Vor Frue.

Vor Frue, Jomfru Marie, er uden Tvivl den Helgeninde, som havde mest at betyde overalt i den kristne Verden. Der var vel næppe nogen Kirke, som i den katolske Tid ikke havde et Madonnabillede med tilhørende Alter.

Marie var Jesu Moder, og vilde man bede Vorherre om et eller andet, faldt det meget naturligt at gaa til hans Moder om det; kunde man opnaa hendes Forbøn, var man mere sikker paa at faa sine Bønner hørt, og den Tanke laa jo nær, at hun, som jordisk Menneske, stod os nærmere end Guds enbaarne Søn, og derfor lettere kunde interessere sig for vore Sorger og Bekymringer. Hun opfattes som den himmelske Ledestjerne — den rette Vejviser for alle vildfarne, de fader- og moderløses Moder, de sorgfuldes Trøsterinde. Hun hjælper i Kampen

mod Synden, og hun beskytter mod Braddød, idet hun viser sig for èn, naar Døden nærmer sig, saa at man kan naa at faa Skriftemaal og Nadver, før man dør.

I Slagelse var en Kirke indviet til Jomfru Marie. Det var Vor Frue Kirke. Den nævnes flere Gange i Breve fra Middelalderen, saaledes første Gang 1382, hvor den kaldes Mariæ Kirke, og flere Gange i det 15. Aarhundrede. Den ses at have ejet nogle Gaarde og Boder i Slagelse, men dette skal vi ikke her opholde os ved. Den naaede kun lige at overleve Reformationen, for i 1551 udgik der Kongebrev til Borgmestre og Raad i Slagelse, at de maatte nedtage deres øde Kirke, kaldet Vor Frue Kirke, til Sognekirkens, Præstegaardens, Skolens og Raadhusets Bygning, men intet deraf maatte anvendes til andet Brug. — Efter Nedbrydelsen synes der at være opført et Bindingsværks-Ligkapel paa Kirkegaarden — det stod endnu i Slutningen af det 18. Aarh. — og Kirkegaarden blev endnu i lange Tider brugt som Begravelsesplads; den nedlagdes først 1833. De fattiges Kirkegaard kaldtes den da, og det var ogsaa sjældent, at velstaaende Folk stedtes til Hvile der. Til sidst var den overgroet med Græs, og der blev tøjret Kreaturer paa den. Den laa paa Hjørnet af Skovsøgade og Fruegade, hvor nu Borgerskolen ligger. I Navnet Fruegade lever jo Kirkens Navn videre. Navnet er ogsaa bevaret i Fruer Løkke, et Stykke Jord Nord for Slagelse, som vel maa have tilhørt Frue Kirke engang. 1682 nævnes endvidere Vor Frues Vænge.

Foruden i denne særlige Kirke har Jomfru Marie ogsaa været dyrket i Byens andre Kirker. I St. Mikkels Kirke har der været et Alter, hvilket ses af en Paaskrift paa en gammel trykt Messebog

(fra 1510), som nu findes paa det kongelige Bibliothek. Paaskriften lyder: Hælen Clemens kone gaf kalc ok Disck til vor Hellig Frues alter i St. Michels Kirke. Sancta Maria juva. (ɔ: hjælp, hellige Marie!). Den ældste Kirkeklokke bærer følgende Indskrift: Help + Ihesus + Maria + Anna + oc Sante + Susanne + Laurent. Ogsaa her paakaldes, som vi ser, Jomfru Marie.

Der findes i St. Mikkels Kirkes Sideskibe et Par Alternicher, en i det nordlige og en i det sydlige; begge i den østlige Ende. I Trap 3. Udg. siges, at den nordlige har rummet Alter for Jomfru Marie og den sydlige for St. Anna. Dette er næppe rigtigt. Efter velvillig Meddelelse af P. Arnskov skal der virkelig have været et Kapel Nord for Kirken, muligvis Jomfru Maries Kapel. St. Annas Kapel var en Udbygning mod Syd, og i en anden Udbygning til samme Side fandtes der Vaabenhus; begge Dele blev nedbrudt ved Aar 1800, og det nuværende Vaabenhus er tilbygget ved Kirkens Restauration. Paa den gamle Grundplan af Slagelse fra det 18. Aarh. (Aarbøger IV, 58) vil man ogsaa kunne skelne saadanne Udbygninger. Dog savnes Beviset for, at det nordlige Kapel har været Jomfru Maries. Hvorfra Traps Oplysning stammer, ved jeg heller ikke.

1581 nævnes i Kancelliets Brevbøger Marie Laage Stræde, uden Tvivl det samme som Mageloge, Magleloge, som nævnes i Ældste danske Arkivregistraturer IV; det er aabenbart Navnet paa en Sti, som tidligere har gaaet fra Gammeltorv direkte op til Kirken. Noget synes at tale for, at Navnet er Marie Laage; Ordet Marie udtaltes tidligere med Tryk paa første Stavelse, Mári, og denne Udtale kunde nok forklare en Fejlskrivning som Mageloge.

Ogsaa St. Peders Kirke har haft sin Mariedyrkelse; der omtales i hvert Fald et gammelt Madonnabillede, som fandtes i Kirken for ca. 150 Aar siden (se Aarb. I, 31). Et Kalkmaleri med den sørgende Marie (mater dolorosa, den sørgende Moder) og Apostelen Johannes ved Kristi Kors er blevet afdækket i Kirkens Korgavl bagved Alteret; det var dog meget utydeligt.

I Middelalderen fandtes der i Slagelse flere Gilder og Lav, og for enkelte af dem er Foreningslovene, Gildeskraaen, bevaret. Slagelse Sudere, det vil sige Skomagere, havde deres eget Lav, og det var indviet til Jomfru Marie. Det kaldtes ogsaa Vor Frue Kompagni. Der findes to Affattelser af deres Skraa, den ældste uden Aar, og den yngre, udvidede, fra 1471. Vi ser af Vedtægterne, at Medlemmerne kaldte sig Gildesbrødre og Gildessøstre; naar nogen af dem døde, skulde de andre vaage om Natten ved Liget og om Morgenen følge det til Kirken og ofre til to Messer for hans (hendes) Sjæl. Helt igennem maner Gildeskraaen til indbyrdes Sammenhold og Hjælpsomhed, giver Regler for Fester i Gildeshuset, forbyder Slagsmaal, Skænderi, ja endog Ølspild og Opkasten: „Hvo som opkaster udi Gildehuset, han skal give $^1/_2$ Mark, og hvis Klæder han besmitter, ham skal han give 2 Øre Penninge.“ — Efter hver Lavs Drik, som er St. Mortens Dag, Fastelavn og Hellig Torsdag, skal der være Begængelse for de døde, og hvert Søsken skal ofre en Penning. Det er aabenbart Sjælemesser for afdøde Brødre og Søstre, der afholdes for Vor Frue Alter. — Andre Fester bestaar i, at Brødrene danser omkring Byen i Kæde, eller at de rider til Skovs, „Sommer i By“. Blandt de mange Bøder, som mest

bestaar i Penge og Øl, omtales ogsaa Voks til Alterlys. En Svend, som gør sit Mesterstykke, maa bespise Lavet og bekoste en Messe og betale Alterlys. — Af alt dette fremgaar, hvor nøje et saadant Lav har været knyttet til Kirken. Da de enkelte Lav og Gilder hver fik deres Værnehelgen, fik Helgendyrkelsen i sin Helhed her igennem en overordentlig kraftig Støtte. Ved Betragtning af Gildesskraaerne kan man, trods de mange Pudsigheder, ikke undgaa at lægge Mærke til den ganske enestaaende Broderskabsfølelse, der lyser ud fra hver eneste Bestemmelse. Vi staar her overfor et virkelig værdifuldt Led i Kulturudviklingen, og her har de forskellige Helgener som samlende Midtpunkter for de forskellige Kredse haft deres store Betydning. Ser vi stort paa Sagen, er Helgendyrkelse jo noget i Retning af at udmønte Guds Væsens Guld i Smaamønter, men under smaa, fattige Forhold har jo ogsaa Smaapengene deres Betydning.

Jomfru Marie fejredes ved store Kirkefester — 2. Februar var Kyndelmisse, eller „Vor Frue Kirkegang", hvor Jesusbarnet fremstilledes i Templet. 25. Marts var Marie Bebudelsesdag; „Vor Frue Dag i Faste", kaldtes den gerne. Den 15. August var Marie Himmelfartsdag; paa den Dag indviedes Urter og Blomster til Vor Frue. Vi har jo endnu Blomsternavne som Jomfru Maries Sengehalm (gul Snerre), Marie Særkeærmer (Snerle) og Marie Nøgler (Læge-Kodriver); den sidste benyttedes af fødende Kvinder, der jo ansaa Marie for deres særlige Beskytterinde. Men dette har formodentlig været nogle af de Blomster, der viedes Vor Frue. Endelig var den 8. September Maries Fødselsdag. Af mindre Fester var der flere.

Fra det 14. Aarhundrede blev den særlige Bøn til Jomfru Marie — Ave Marie — overordentlig stærkt brugt, og kom næsten paa Højde med Fadervor. I hele sin Længde lyder Bønnen: Ave Maria, gratia plena, dominus tecum, benedicta tu in mulieribus et benedictus fructus ventri tui Jesus Christus. Amen." Det er i Virkeligheden Englenes Hilsen til Jomfru Marie: „Hil dig, du benaadede; Herren være med dig, du velsignede blandt Kvinder" — hvortil føjes: „og velsignet være dit Livs Frugt, Jesus Kristus. Amen", det sidste af Elisabeths Udbrud. (Lukas I, 28 og 42). Denne Bøn blev det Skik at bede 3 Gange hver Aften, naar Kirkeklokkerne ringede Solen ned, naar de ringede „til Ave".

Ikke blot i Bønner, men ogsaa i Eder blev Himmeldronningen paakaldt. „Det er *mare* ikke rent Vand", siger Arv i Holbergs Abracadabra, og denne Ed kan høres endnu. Og dog er *mare* det samme som Marie, idet det, som tidligere antydet, udtales med Tryk paa første Stavelse. Da Eder som oftest er Udtryk for ægte Følelser, kan vi derfor ikke give noget bedre Bevis for, hvor rodfæstet Marie-Troen har været.

Relikviegemmet fra St. Mikkels Kirke.

Det første Indtryk, man faar ved at betragte dette Krucifiks med Relikviegemmet, er Fornemmelsen af en noget usikker, primitiv Kunst. Kristusfiguren med de lange Arme og korte Ben, Marie og Johannes med de lovlig store Hoveder tyder i denne Retning; Fodstykkets Forarbejdning og de to Sidefigurers Anbringelse er endog sket paa en ligefrem klodset, grovsmedeagtig Maade.

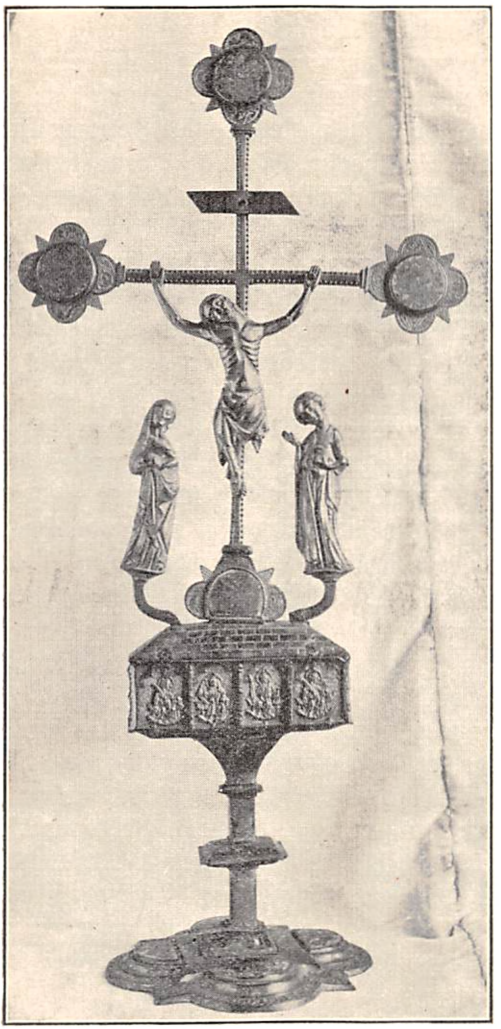

Relikviegemmet fra St. Mikkels Kirke.

Men Forklaringen ligger i, at det er gammelt, middelalderligt Arbejde. Det er rimeligvis lige saa gammelt som den nuværende St. Mikkels Kirke, fra Beg. af det 14. Aarh. Ganske anseligt er det, omkring 1 Alen højt, ægte forgyldt Kobber. De mange smukke Enkeltheder har ikke kunnet komme til deres Ret i en Afbildning; saaledes bærer Korsets fire Arme Indlægninger i blaa Emaille og Guld, Billeder af Evangelisterne. Fire andre Emailleindlægninger findes paa Foden. Selve Æsken, den husformede Kapsel, bærer paa Siderne smaa paanittede pressede Guldblikbilleder, der saavidt det kan ses forestiller Apostlene.

Hvad Kapselen har indeholdt, kan læses paa Latin i en Indskriftlinie, som løber langs Randen af Foden: „I denne Kapsel indeholdes følgende Relikvier: Et Stykke af Herrens Kors og af andre hellige Goder." Og Gemmets kunstneriske Udsmykning svarer saaledes nøje til dets Indhold: Kristi Kors oprejst over den Kapsel, hvori en Splint af samme Kors gemtes. Kapselen er nu tom; Splinten er borte. Rimeligvis er intet værdifuldt gaaet til Grunde af den Aarsag, for det er jo blevet paastaaet, at om alle de Splinter af Kristi Kors, som fandtes viden om, blev samlede, vilde de udgøre flere Skibsladninger. Men Relikvier bør vi dog ligesom Helgener ikke betragte fra materielle og realistisk-historiske Standpunkter, ikke som Svindel og Humbug; vi bør sætte os ind i Tidens Tankegang og paa en taalsom Maade betragte det som Udslag af noget forskellig Religion.

Dette sjældne Gemme, enestaaende i Danmark, har fra 1858 haft Plads i Nationalmusæet. Et andet Relikviegemme med St. Mikkelspaakaldelse er nævnt

under St. M., det kendes kun fra Indskriften, som er bevaret i Pontoppidans „Marmora Danica". Naar Trap, 3. Udg., siger, at det ogsaa findes i Nationalmusæet, er dette ikke rigtigt.

St. Anna.

Ifølge apokryfe Evangelier hed Jomfru Maries Forældre Joachim og Anna. Det er først i den senere Middelalder, man begynder at dyrke St. Anna; Mariedyrkelsen naar til saadan et Højdepunkt, at man ofte føler det for dristigt at anraabe den ophøjede Himmeldronning om at gaa i Forbøn for os hos Gud i Anledning af vore Smaasorger, og man gør derfor Omvejen endnu længere ved at henvende sig til hendes Moder. St. Anna, om hvis virkelige Levnet egentlig intet vides, udformes nu i Legenderne som en ny Jomfru Marie af lavere Rang. Hun bliver derfor særlig alle fattiges Helgeninde, og hun kunde efter Middelalderens Tro skænke Sundhed, Rigdom og Hjælp i Døden. Da Morten Luther 1505 lovede at gaa i Kloster, skete det under Udbruddet: „Hjælp St. Anna, jeg skal blive Munk!", og han erklærede siden, at St. Anna var hans Afgud. Herhjemme bredte Annadyrkelsen sig med rivende Fart; Chr. I skænkede saaledes til St. Anna-Kapellet i Roskilde en kostbar Relikvie, nemlig selve St. Annas Kæft, som det hedder.

Omkring ved Aar 1500 oprettedes der et St. Anna-Kapel ved St. Mikkels Kirke; som ovenfor set var det en Tilbygning mod Syd. Dette Kapel samlede sig i Løbet af kort Tid en hel Del Gods; 1506 skænker Kirstine Kresterns en Gaard til St. Annæ Alter *i det nye Kapel* i St. Mikkels Kirke; 1510 skænkedes paa ny en Gaard til St. Annæ

Alter *i det søndre Kapel* i St. Mikkels Kirke; Gaarden laa ved Badstuen. Mere Gods hører vi om de følgende Aar; altsammen Vidne om St. Annadyrkelsens Blomstring lige forud for Reformationen.

Da Reformationen nærmede sig, undgik dette Altergods heller ikke at blive Tvistens Æble. Knud Rud til Vedbygaard var her den første i Kapløbet, han faar en Borger i Slagelse, Per Olsen, som er Værge for Kapellet, til — sagtens for Betaling — at overlade ham Værgeretten, og Kapellets Jordegods bliver derfor 1530 tildømt ham.

Muligt har det været en mindre hæderlig Optræden, i hvert Fald blev Knud Rud grundig forhadt i Slagelse, og fire Aar senere, under Grevefejden, sagde de ham Tak for sidst ved at drage ud til Vedbygaard og plyndre den i Bund og Grund. Rud fortæller i et Brev til sin Søster, at Røverne fra Slagelse havde nedbrudt næsten hele Gaarden, saa at der ikke stod en hel Væg tilbage, og alt, hvad der var i Beholdning af Fødevarer, Møbler og Klæder, var borte.

En særlig Kapellan ved St. Annas Kapel, Jacob Mosle, er nævnt i Aarbog I, 20, og forskelligt tyder paa, at han har levet en rum Tid efter Reformationen, hvorledes det saa kan forholde sig hermed. St. Annas Kapel benyttes til Begravelser saa sent som 1788, (se P. Arnskov, Slagelse-Posten $^{19}/_{11}$ 1915).

St. Klemens.

Vi har nu nævnt de tre Kirker i Slagelse. Men der er Mulighed for, at der har været én til. I et Testamente, som er udstedt af en Grev Niels af Halland lidt efter Aar 1200, staar opført, at han giver en Mark til St. Clemens Kirke i Slagelse. Vi har det

kun bevaret i en Afskrift i Esrom Klosters Brevbog. Afskriften er ikke helt god (saaledes skal Handuuoitscoht betyde Antvorskov!), og der staar i Afskriften aabenbart et galt anbragt Punktum midt i Sætningen (. . . ecclesie sancti Clementis una. In Slagløs . . . . .) Men trods alt synes Meningen at være sikker. Men det er ganske sikkert det eneste Sted, denne Kirke nævnes, og Spor af den er ikke paaviste.

Sankt Klemens var Kammerat med Herrens Apostle, og han blev tredje Biskop i Rom, ogsaa kaldet Pave Klemens den første. Kejser Trajan skal have forvist ham til Gallipoli-Halvøen(?), hvor han i Aaret 102 blev bundet til et Anker og kastet i Havet; saaledes fandt han Martyrdøden. Nu fortæller en nordisk Munkelegende, at Liget drev op paa Stranden i Aarhus Bugt — stadig fastgjort til Ankeret — hvorfor han blev gjort til Skytspatron for Aarhus By, og hans Levninger blev ført over i Domkirken, da den blev indviet i 1201 og kaldet St. Klemens Kirke.

Som Følge af sin Død i Bølgerne blev han særlig Søfolks Værner og kan derfor ikke godt tænkes at have haft nogen Tilknytning til Landstaden Slagelse. Mærkeligt er det iøvrigt at se, hvorledes St. Klemens, der i den ældre Middelalder er en meget yndet Helgen, efterhaanden gaar af Mode og i Middelalderens Slutning næsten ikke dyrkes mere.

St. Nicolaus.

I Ældste danske Arkivregistraturer, IV, findes følgende tre Brevuddrag: 1. Petrus Langsom wndte Merdæ Lauritz Finis effterleffuersche sin rettighed

vdj nogle boeder wed s Nicolaj Kirchegaard 1371. **2.** Jens Lauritzen paa Per Madtzons wegne och hanns arffuingers loed skiøtte Olluff Jensøn Kircke werger till s Nicolaj thend westre halffdeell i enn gaard liggendisz paa Kalstede gade hoesz Loubeckenn 1423. **3.** Sortebrødre i Nested solde Klosterit enn gaard liggendis norden op till vor frues jord och synden op till sanctj Nicolaj jord och Knud Glørmesters gaard j Slauelsze 1508.

Arkivregistraturerne IV er bl. a. en Fortegnelse over de gamle Breve, som fandtes paa Antvorskov Slot i et Brevkammer ved Kirken. Den er affattet paa Chr. IV.s Tid og bevaret til vore Dage, mens Brevene saa godt som alle er gaaet tabt. Fortegnelsen med dens korte Uddrag af Indholdet er derfor blevet en historisk Kilde af stor Betydning. Desværre kan vi paa flere Steder paavise Skrivefejl i den, og her har vi vistnok netop et saadant Tilfælde. Brev Nr. 1 er i Fortegnelsen anbragt under Overskriften „Boder ved St. Mikkels Kirkegaard", og Udgiveren har derfor med Rette formodet, at *Nicolaj* er en Skrivefejl for *Michels*. I Brev Nr. 2 nævnes Oluf Jensen Kirkeværge til St. Nikolaj. Men nu ved vi, at der samtidig var en Præst af dette Navn ved St. Mikkels Kirke; han omtales Aar 1419, 1421 og 1443 (Repertorium Nr. 5754, 5905, 7374). Her foreligger altsaa ganske samme Fejl. Brev Nr. 3 kan jeg ikke sige noget om, men naar de to andre, ældre, kan bortforklares, er der ikke megen Rimelighed for, at det yngste skulde være rigtigt, og at der overhovedet har været nogen Nicolaj Kirke i Slagelse.

St. Nicolaus var en from Biskop i Lykien, der døde 6. Dec. 333. Han skal i Havsnød paa en Sø-

rejse til Ægypten have stillet Vind og Vejr, og blev derfor efterhaanden anset for Søfolks Skytshelgen, og i Middelalderens Slutning fortrængte han helt St. Klemens. Har der i Slagelse været en St. Klemens Kirke, var der derfor ikke teoretisk noget i Vejen for, at den kunde blive til en St. Nicolaj Kirke.

St. Jørgen.

St. Jørgen, eller med hans mere fremmede Navn, St. Georg, hvis Festdag er den 23. April, stammede oprindelig fra Lilleasien, men blev i Korstogstiden ført med til Vestevropa. Han var blevet Martyr under Kejser Diocletians Kristenforfølgelser, og han afbildedes i den byzantinske Kunst med en Drage under sin Fod, som Sindbillede paa hans Sejr over Hedenskabet. Men ud fra dette Billede groede Fortællingerne om hans Bedrifter. Den fromme Martyr bliver til den gæve Ridder, som strider mandeligt mod Dragen, og under Indflydelse af Folkeæventyr bliver Legenden til en fængslende Ridderroman, hvor St. Jørgen befrier en skøn Prinsesse fra Dragens Klør. Som Riddertidens Ideal kom St. Jørgen i meget høj Anseelse overalt i Europa, og han har fra gammel Tid været Englands særlige Skytshelgen; hans Billede vil endnu findes paa engelske Guldmønter. I Lighed hermed har Tyskland antaget den beslægtede St. Mikkel som Skytshelgen, men „den tyske Mikkel" er dog nok af forholdsvis ny Dato.

Foruden at være den ridderlige Helt var St. Jørgen ogsaa de fattiges og elendiges Beskytter. De Gaarde, hvor de spedalske fandt Ly, kaldtes i Danmark indtil det 15. Aarhundrede Hospitaler,

„domus leprosorum", de spedalskes Hus, og havde ingen særlig fælles Helgen. Først efter den Tid fik de alle Navnet: St. Jørgens Gaard.

Saaledes har det ogsaa været i Slagelse. Vi finder meget tidlig i Testamenter nævnet et Hospital for spedalske (i 1261: hospitale Slauløsæ, 1292: hospitale leprosorum Slaglosie), men først i det 15. Aarh. nævnes St. Jørgen; 1446 nævnes Forstanderen udi St. Jørgens Gaard i Slagelse. Vi ved fra senere Tid (1523, 1530), at St. Jørgens Gaard laa *uden for* Slagelse, og den Slags Spedalskhedsgaarde laa i Regelen altid udenfor Byerne. En Gisning om, at den skulde have ligget ved Bredegades Port har jeg set et Sted, hvor, husker jeg ikke, men Tradition er det næppe, og jeg har ikke kunnet finde den ringeste Hjemmel for den.

Ved Siden af St. Jørgens-Gaarden var der i Slagelse et Fattigasyl, *Helligaandshuset* eller Helliggejstes Hus. Der nævnes her 1382 en Prior, Præster omtales ogsaa, men senere nævnes gerne Forstandere; som de fleste andre Helligaandshuse i Danmark er det nok efterhaanden blevet en halvt verdslig Stiftelse. Saavel St. Jørgensgaarden som Helligaandshuset samlede sig megen Jord, hvorfra de fik deres Indtægter. Aabenbart fordi det var halvt verdslige Stiftelser, havde Kongen allerede før Reformationen skaffet sig Bestemmelsesret over dem, og han bortforpagtede dem nu til Folk, som af Indkomsterne skulde underholde fattige og syge. Dette førte til Misbrug; der underholdtes kun ganske faa fattige, og Stiftelserne blev derfor lagt under Prioren paa Antvorskov. Saaledes blev Jordegodset aabenbart lagt sammen med det øvrige Antvorskovgods, og da Slagelse Hospital ved Fundats af 1585

blev oprettet i det gamle Helligaandshus, blev der tillagt dette en Del Gaarde i Omegnen og Jord omkring Slagelse, hvoraf dog en Del allerede tidligere havde ligget til Helligaandshuset. Her forsvinder St. Jørgensgaarden.

10. April 1598 sælger Kongen til Thomis Mouritzen, Slotspræst paa Antvorskov, et Jordsmon, kaldet *St. Jørgens Kirkegaard*, liggende Vest for Adelgaden, som løber til Slottet, nord op til Vithor Skrædders Gaard og Sønden op til det Stræde, som strækker sig fra Slotsgaden til Bjergbygade, og af denne Jord, der sælges som Ejendom, skal aarlig svares 4 Sk. danske i Jordskyld til Hospitalet. — Af dette ses, at Kongen nu frit disponerer over Resterne af St. Jørgens Godset. At denne Gaard har været en Kirkegaard i Betydning Begravelsesplads, er vel ikke rimeligt, saa var der jo rimeligvis blevet opgravet Skeletter paa Stedet, snarere har det været en Ejendom, som har været skænket til St. Jørgens Hospital. Umuligt er det naturligvis ikke, at St. Jørgens Gaard kan have været der; det vilde i hvert Fald blive nogenlunde i Udkanten af det gamle Slagelse.

Skulde jeg vove en Formodning, vilde jeg snarere tænke, at Lille Antvorskov er den gamle St. Jørgens Gaard. Beliggende tilpas udenfor Byen og aabenbart af en ret ansélig Alder, vilde den have let ved at opfylde de Fordringer, som stilles til den. En Forbindelse med Antvorskov kunde være istandbragt ved St. Jørgensgodsets Inddragelse; men som privat Ejendom har jeg allerede fundet den omtalt i 1724, aabenbart solgt bort fra Slottet igen. Naar den Formodning har været fremsat (P. Arnskov i Slagelse-Posten 12. Nov. 1915),

at Lille Antvorskov er St. Clemens Kirke, navnlig fordi Bygningen paa Billeder fra c. 1750 bærer Kors, saa vil jeg dertil kun sige, at havde den eksisteret saa længe, saa havde vi hørt noget om den; Resen og Pontoppidan vilde have omtalt den, men de kender den end ikke af Navn. — Forhaabentlig vil dog fremtidige Undersøgelser kaste lidt mere Lys over Spørgsmaalet Lille Antvorskov.

St. Hans.

I St. Peders Kirke har været et Kapel for St. Hans. Det havde en Del Jordejendom, hvad vi kan se af et Par Notitser, Uddrag af Brevе, som er bevaret om det. Fra Aar 1453 omtales et Skødebrev paa nogle Gaarde og Jord liggende til St. Johannes Kapel, og 1533 tilskødede Sognepræsten ved St. Peders Kirke, Hr. Peder [Jensen], nogen Jord liggende til St. Hans Alter, til Skræder Niels Madsen.

Da det omtales som et særligt Kapel, maa det vel have være den søndre Korsarm i St. Peders Kirke, da den nordlige jo var Hellig Anders' Kapel.

St. Johannes eller St. Hans kan være to Personer. Det kan være Johannes Døber eller Apostelen Johannes. Som Helgen synes Johannes Døber at have været den mest ansete; hans Fødselsdag, St. Hansdag, var den rette folkelige Midsommerfest, der med sine St. Hansblus og Kildefester utvivlsomt strækker sine Rødder dybt ned i den hedenske Fortid. Det var Johannes Døber, den strænge Asket i Kamelhaarskappen, Johannittermunkene i Antvorskov satte i deres Klostersegl. Fra Ørslev ved Skælskør er et mærkeligt Minde bevaret. Det er Johannes Døbers Hoved paa et Fad, saaledes

som det frembares ved Herodes' Gæstebud. Det er udskaaret i Træ, og findes nu i Nationalmusæet. Paa Fadet ligger tre Menneskeknogler, som foregaves at være Johannes Døberens. Hver St. Hans Aften og Marie Besøgelses Aften blev det i gamle Dage baaret af en Munk i Spidsen for en Procession til Ørslev Kilde og omkring denne. „De, som lagde Guld eller Sølv paa Fadet til Munken, fik til Vederlag og Aflads-Forsikring Forlov at kysse disse Been-Reliquias. Men de, som gav ham ickun Brød, Ost eller Madvarer i Posen, som hans Karl bar efter ham, fik kun en Benediction (ɔ: Velsignelse)", siger en Tradition.

Antvorskov Klosters Segl m. Billede af Johannes Dober.

Da Johannes Døber saaledes utvivlsomt har været den mest folkekære Helgen, tør vi anse det for sandsynligt, at St. Hanskapellet i St. Peders Kirke har været viet til ham. Den tidligere nævnte Omstændighed, at der findes et Kalkmaleri af Korsfæstelsen med Marie og Apostelen Johannes staaende ved Korset, betyder ikke noget, for paa dette Billede optræder Johannes kun som Bifigur.

St. Jakob.

Jakob var en af Herrens 12 Apostle. Kong Herodes Agrippa skal have ladet ham halshugge Aar 40. Legenden fortæller, at Jakob underviste den Bøddel, der skulde henrette ham, med en saa

overbevisende Kraft, at de begge samtidig blev henrettede som Martyrer for deres Tro. Hans Lig skal være blevet ført til Santiago de Compostella i Spanien — Byen fik Navn efter ham — og han blev Spaniens Skytspatron. Stedet blev, paa Grund af de Undere, der berettedes fra hans Grav, et overordentlig stærkt besøgt Valfartssted, hvor Folk fra hele den kristne Verden drog hen.

I Slagelse har St. Jakob været dyrket i St. Mikkels Kirke. Der har været et Alter for ham, det nævnes i Afladsbreve fra 1456, 1472 og 1476. Der eksisterer endnu syv originale Afladsbreve til St. Mikkels Kirke, skrevet paa Pergament med vedhængende Segl. De findes nu i Rigsarkivet. Alle er de udstedte af Ærkebisper og Bisper i de nordiske Lande. Ingen af dem hidrører fra Paven. Af Indhold er de omtrent ens; de gaar ud paa, at Bisperne tilsiger 40 Dages Aflad for alle Synder til enhver, som besøger et i Brevet nævnt Alter, overværer Messe eller anden Gudstjeneste der paa Stedet eller giver en Gave til Alteret, det være sig til Gudstjenestens Behov eller til Alterets Udsmykning. Om denne Slags Breve i Længden har formaaet at drage Folk til de paagældende Altere, er nok tvivlsomt, der udstedtes vist for mange af saadanne Breve, og de kunde ligefrem faas udstedte mod Betaling; vi ser saaledes i Flensborg, at St. Katrinealteret har maattet betale for et Par Breve, som blev udstedt til Fordel for det.

Tro og gode Gerninger baner Vej til Saligheden, siger Romerkirken. Og en af de største gode Gerninger er at foretage en Pilegrimsrejse. Der var mange Valfartssteder, baade inden- og udenlands; selv den fattigste kunde overkomme at rejse til St.

Søren i Holmstrup, til Knud Lavards Kapel i Haraldsted eller hans Skrin i Ringsted; de rige søgte videre ud. De rejste til det hellige Land, Rom eller St. Jakob, ogsaa kaldet St. Ib (se Hellig Andersvisen, Aarb. I, 24). At Slagelseborgere har begivet sig paa lange Rejser, ser vi af Hellig Anders-Legenden: han var jo netop rejst til det hellige Land med 12 af sine Medborgere. Naar St. Jakob har faaet Alter i Slagelse, har det utvivlsomt medført, at Folk herfra ogsaa har begivet sig paa den lange Rejse til Spanien. Den stærke Valfart til St. Jakob satte ogsaa sit Præg paa Opfattelsen af hans Personlighed. Som andre Martyrer afbildedes han næsten aldrig med Sværdet, det Vaaben, hvormed han blev dræbt, nej han afbildes som Pilegrim, i lang Kjortel, bred Hat, med Stav og med Muslingeskallen hængende ved Bæltet. Denne Muslingeskal, beregnet til at drikke af, blev det særlige Pilegrimsmærke, den kaldes St. Ibsskal. En saadan Ibsskal er afbildet i det ene Hjørne af Johannitternes Vaaben, Dannebrogsflaget. Det er jo en kendt Sag, at vort Dannebrog oprindelig er Johannitternes Ordensflag, og at det maaske for første Gang her i Landet har vajet paa Antvorskov.

Da man afbildede St. Jakob i Pilegrims-Dragt, var det ganske naturligt, at man tænkte sig ham som de vejfarendes Beskytter. Mange Skomagerlav, hvis Svende ofte maatte færdes vidt omkring for at søge Arbejde, valgte ham til deres Skytshelgen; Slagelse „Sudere" havde dog taget Vor Frue. — Men Navnet Jakob blev dog ofte til et typisk Skomagernavn, som vi kender saa godt i Litteraturen fra Holbergs Jakob Skomager og fra Chr. Winthers Jakob og Lone.

St. Kristoffer.

I et Afladsbrev fra 1472 nævnes et Alter for St. Kristoffer i St. Mikkels Kirke.

Legenden om St. Kristoffer beretter, at han drog ud i Verden for at tjene den stærkeste. Han tjente Mennesker, og han tjente Fanden, indtil han opdagede, at denne var bange for Vorherre. Saa vilde han tjene Vorherre, og blev henvist til at gøre det ved at bære Vejfarende over et Vadested i en Flod. Her kom der engang et lille Barn, som vilde over. Kristoffer, den store Kæmpekarl, tog det paa Skuldrene og vilde vade over med det i en Fart, men til sin store Undren havde han nær segnet under Byrden. Det viste sig nu at være Jesusbarnet, han bar paa, og den store Vægt hidrørte fra, at Jesus paa sine Skuldre bar Alverdens Synder. — I denne Situation ses St. Kristoffer afbildet i flere Kalkmalerier i danske Kirker. Til disse Billeder knyttede sig den Tro, at den Dag man havde set et saadant Billede, vilde Ulykken ikke komme. Bønner til ham udtrykker den Tanke, at han for den Byrde, han en Gang bar, værdiges til at lette vore Byrder i Skikkelse af Genvordigheder, Fattigdom, Svig, Løgn og Ondskab fra Uvenners Side. Hans særlige Opgave blev at værne mod Pest. — Der er meget, som taler for, at hele denne smukke Legende er digtet ud fra hans Navn, som oversat betyder Kristusbæreren.

St. Erasmus.

Hans Alter fandtes i St. Mikkels Kirke og nævnes i Afladsbreve fra 1480 og 1489.

Erasmus, eller med hans danske Navn Rasmus, var Biskop i Lilleasien og døde som Martyr for sin

kristne Tro. Legenden siger, at han led Døden paa den grusomme Maade, at Indvoldene blev revet ud af Livet paa ham. Blandt Helgenerne fik han ligesom St. Kristoffer Plads blandt de 14 Nødhjælpere, en Kreds af Helgener, der forholdsvis sent trængte frem til Norden. Man tilbad St. Erasmus for Mavesmerter og Fødselsvanskeligheder, idet hans Martyrdød ganske naturligt ledte Tanken hen paa Smerter i Indvoldene. I Italien tilbades han under Navn af St. Elmo, hvoraf vi muligt har Navnet St. Elmsild om de bekendte elektriske Udladninger.

Erasmus blev i Slagelse Skytspatron for et *St. Erasmi Broderskab*. Dette var en Sammenslutning af Byens Købmænd. Broderskabet har været i Besiddelse af Grundejendom i Slagelse, for i 1470 bortsælger det en Gaard i Stenstuegade, næst op til St. Mikkels Kirkes Gaard. Saadanne Købmandsgilder fandtes i mange Købstæder i Middelalderen; de synes at være opstaaet som en Sammenslutning til Værn for de danske Interesser mod Hansestæderne; ogsaa i Slagelse kunde en saadan Sammenslutning være paa sin Plads, da Lybækkerne havde et stort toetages Pakhus liggende lige Nord for St. Mikkels Kirke, og rimeligvis har de drevet en ret betydelig Handel ogsaa i Slagelse.

St. Eligius.

I Slagelse nævnes 1486 en *St. Eligii Alters Bod*, i Nærheden af en Bod, som kaldtes Klingelberg, der synes at have ligget ved Gammeltorv.

St. Eligius, eller som hans Navn oftere lød paa Dansk, St. Løje, var oprindelig Guldsmed og stor Kunstner. Han blev senere Præst og Biskop i Noyon, og drog som Missionær op til Flandern og Holland

for at prædike Kristendom der i Landet og døde 659. Paa Grund af hans Haandværk blev han taget til Skytshelgen for Smede- og Guldsmedelav, og til Danmark er han sikkert kun naaet som slet og ret Faghelgen. Der findes mærkelige Kalkmalerier i Stubbekøbing og Højby, Ods Herred, der illustrerer, hvordan St. Eligius kunde tage Forbenet af en Hest, gøre Skoen i Stand og derefter sætte Benet paa Hesten igen. Der er Ting, som tyder paa, at St. Eligius har faaet tillagt Egenskaber, som tidligere har tilhørt en hedensk Smedegud.

Det ligger nær at antage, at han har været Skytspatron for Smedelavet i Slagelse; deres Gildesskraa er bevaret, men nævner ikke, til hvem Lavet er indviet. Skraaen stammer fra 1469. Blandt dens Bestemmelser kan man lægge Mærke til, at naar en Broder el. Søster dør, skal de andre hver give 1 Penning til Sjæleskud, før de æder Kød. Ved hver Gildesdrik er der en Messe. Mange Bøder bestaar i Voks. Det er saaledes ganske tydeligt, at ogsaa dette Lav har haft sin Gudstjeneste for sig. — En Bestemmelse som: „Hvilken Broder, der søger vort Gildeshus eller Samling med bare Fødder eller Ben, give $^1/_2$ Mark Voks til Bedring derfor“ kunde tyde paa et fast Lokale, Gildeshus, men om dette har været den nævnte St. Eligii Alters Bod ved Gammeltorv, er saa et andet Spørgsmaal.

St. Gertrud.

St. Gertrud er en nederlandsk Helgeninde, som først forholdsvis sent kom her til Norden, vistnok medbragt af fremmede Købmænd. Hun tilbedtes især af fattige og syge Rejsende; ved Afrejse var det Skik at drikke St. Gertruds Skaal. Omkring i Dan-

mark har der ligget St. Gertrudshuse, vistnok Gæstehjem for fattige og syge Rejsende. — Nu kender vi hende bedst fra Udtrykket: „Forgyldningen er gaaet af St. Gertrud".

Ogsaa i Slagelse har hun haft sit Alter. Et Brevuddrag siger: „1448. Her Oluf Jensen paa Sidses, Hans Eskildsens Efterleverskes, Vegne skødte til *St. Gertruds Alter* en Gaard hos Lovbækken." — Lovbækken er i Nærheden af Slotsporten. Da Hr. Oluf Jensen jo rimeligvis er den samme Præst ved St. Mikkels Kirke, vi har omtalt under St. Nicolaus, har St. Gertruds Alter vel været i St. Mikkels Kirke.

St. Laurentius.

Den tidligere omtalte gamle Klokkeindskrift i St. Mikkels Kirke nævner Laurentius, som vel har haft et Alter i Kirken. — Paa Dansk blev Navnet gerne til Laurits, Lars, og hans Festdag, 10. Aug., blev ogsaa kaldet Larsmisse.

Laurentius var Ærkedegn i Rom under Pave Sixtus II. Kejser Decius iværksatte Kristenforfølgelse, slæbte Pave Sixtus til Retterstedet og forlangte af Laurentius at faa at vide, hvor Kirkens Skatte var gemt. Men Laurentius samlede alle de fattige Folk og sagde, at dette var de kristnes Kirkeskatte. Fortørnet herover lod Kejseren Laurentius kagstryge med Jern-Skorpioner og Piske med Bly i Enderne, alle hans Lemmer strække ud fra hinanden paa Pinebænken, og endelig lod han ham kaste paa en gloende Jernrist. Midt under Kvalerne skal Laurentius have sagt til Kejseren: „Vend nu Stegen, thi nu er den mør nok paa den ene Side, og saa kan du spise den, naar du vil." Saaledes døde han ifølge Legenden

Martyrdøden den 10. Aug. 257. — Her i Norden blev Domkirken i Lund viet til ham, og Staden Lund bærer hans Rist i Byvaabenet. — Slotsbjergby Kirke er ogsaa viet til ham og en anden Helgen, Vincentius.

St. Knud — Slagelse Byvaaben.

Der har i Middelalderen været et St. Knudsgilde i Slagelse. Der er bevaret en ældre Tegning af Gildets Segl, men selve Seglet eksisterer ikke længer. Tegningen viser, saavidt det kan skønnes, et Billede af Knud Lavard, Hertug Knud, den yndede danske Folkehelgen, hvis Mord i Haraldsted Skov d. 7. Januar 1131 blev Indledningen til den store Slægtsfejde i det danske Kongehus. I Seglets Rand staar Indskriften: Sigillum convivii sancti Canuti de Slavlosia, = St. Knudsgildet i Slagelses Segl. Efter Afbildningen at dømme maa Seglet stamme fra omtrent Aar 1350, efter hvad Arkivar Thiset har udtalt.

St. Knudsgildets Segl. Efter Tegning i et Haandskrift i Kgl. Bibliotek (Ny kgl. Saml. Nr. 841 b 4to).

St. Knudsgilderne var nogle af de tidligste Gilder, der opstod her i Landet. Da Kong Niels tre Aar efter Knud Lavards Mord drog ind i Slesvig, blev han dræbt af Borgerne, fordi de vilde hævne Mordet paa deres gamle Oldermand; Knud Lavard havde nemlig været Oldermand for et Gilde der i Byen, — og til Minde om denne Bedrift kaldte de sig Knudsbrødre og optog Hertug Knuds Billede i deres Segl. Knuds-

gilderne, der utvivlsomt mere end andre Gilder byggede paa national Grund, vandt stor Udbredelse, og vi kan paavise 32 af dem omkring i Danmark.

Uagtet Knudsgilder opstod kort efter Kund Lavards Mord, og uagtet der gik sære Sagn om Jærtegn ved hans Grav, naaede han dog ikke at blive kanoniseret før 1170. Hans Ben blev da op-

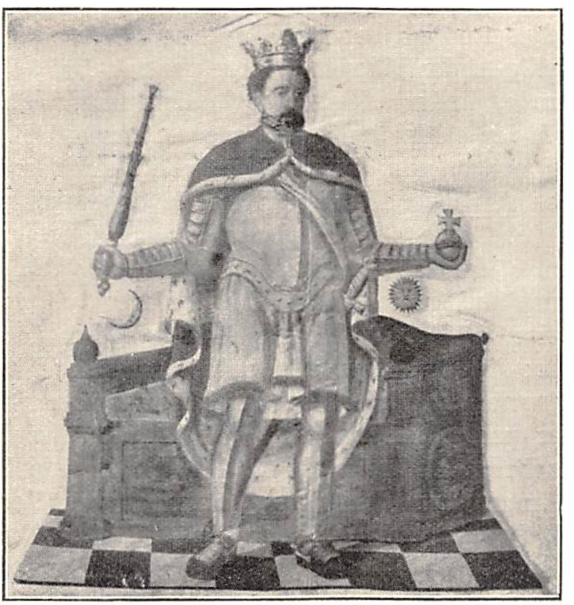

Malet Byvaaben paa Slagelse Borgervæbnings Fane. (Nu i Slagelse Arresthus).

gravede, lagt i et forgyldt Skrin og hensat i Ringsted Kirke, som herefter blev et Valfartssted, hvor Folk fra alle Dele af Landet strømmede til. Ved Haraldsted, hvor Knud var blevet myrdet, sprang en Kilde frem, og her byggedes et lille Kapel, hvis Ruiner er bragt for Dagen igen for en Del Aar siden.

Vi skal nu se lidt paa Slagelse Byvaaben. Det er blevet omtalt, at det gamle middelalderlige Segl var et Billede af St. Mikkel i Kamp med Dragen, og dette Segl er paa ny blevet indført 1885. Men i denne Mellemtid har der ogsaa været andre Segl i Brug. Omkring ved 1648 træffer vi for første Gang et Segl med et Brystbillede af St. Mikkel, med begge Vinger udslagne, og bevæbnet med Spyd og Skjold; dette Segl har med Urette været antaget for et Hellig-Andersbillede. Senere, i det 18de Aarhundrede, finder vi et Bysegl, som forestiller en Konge, der sidder paa en Trone; et saadant Signet findes endnu paa Byfogedkontoret; Seglet er afbildet i Aarbøger IV, 58. Samme Byvaaben vil man finde paa Slagelse Borgervæbnings Fane, som stammer fra Frederik den Syvendes Tid. En Sammenligning mellem disse Billeder vil tydeligt vise, at det er Hertug Knud, vi har for os alle tre Steder. Figurens Stilling, Trone, Maane og Stjærne stemmer i Hovedtrækkene overens, kun er der paa Silkefanen ved en Misforstaaelse blevet anbragt et kronet W II. (Valdemar) paa Tronen; man har da glemt, at det var Hertug Knud. I noget over 100 Aar har man altsaa brugt Hertug Knuds Billede som Slagelse Byvaaben, men jeg er noget tilbøjelig til at antage, at man aldrig har rigtig vidst, at det var ham; man har i det syttende Aarh. fundet et gammelt St. Knudsgildes Segl, og i den Tro, at det var et gammelt Bysegl, ladet et nyt, moderniseret Signet stikke efter det. — Endnu et Bysegl fra nyere Tid kendes. Det forestiller et Skjold med et Træ, og oven over dette en Hjælm med et Træ (ogsaa afbildet i Aarbøger IV. 58).

Hellig Legem.

I Afladsbreve fra 1468 og 1476 omtales Hellig Legems Alter i St. Mikkels Kirke. Altare Corporis Christi, som det hedder paa Latin, var viet til selve Kristi Legeme, som det led for Menneskene i Døden. Kristi Legemsfest indstiftedes 1264 af Pave Urban den Fjerde. Den fejredes den 30. Maj med stor Højtidelighed, og er endnu i den katolske Verden en af de prægtigste Fester. Optog med Musik gaar gennem Gaderne; Præsten gaar under en Tronhimmel og bærer en gylden Monstrans med Kristi Legeme (Hostien). Altere er rejst foran Husene; Folk slutter sig til Optoget, som ender i Kirken. Hensigten er at anbefale Læren om Brødets Forvandling i Nadveren.

Naar vi om Hellig Legems Alteret i Slagelse ved lidt bedre Besked end om de fleste andre, saa skyldes det nærmest et Tilfælde. Der findes nemlig nogle Breve bevarede angaaende dette Alter i en Bog, et Slagelse-Haandskrift, som skyldes den historiske Forfatter Caspar Peter Rothe (1724—84). Han var Student fra Slagelse 1742 og har vel derfor skænket denne Bys Historie lidt Interesse; ellers vil han være mest kendt for sine Bøger om Griffenfeld og Tordenskjold; hans ukritiske Behandling af det historiske Stof fordømmes dog af alle. Hans Slagelse-Haandskrift ejedes tidligere af fhv. Forretningsfører Chr. Svendsen, Slagelse, men er nu overladt til det kgl. Bibliotek. Af Brevene heri skal jeg i det følgende gøre et kort Uddrag.

Aar 1471 skænkede Elene Jensdatter, Hans Portmands Enke, med sin Datter Cecilie og hendes Husbond Marquard Tegenhus' Samtykke en Gaard i Vetterslev til Hellig Legems Alter i St. Mikkels

Kirke i Slagelse, „som kaldes Calente Alter". Denne Gaard gives paa de Vilkaar, at Forstanderen for nævnte Alter hver Uge til evig Tid skulde lade holde to sungne Messer for hendes, hendes Mands og hendes Forældres Sjæle og „alle kristne Sjæle til Ro og Lise". Den ene Messe skulde holdes om Lørdagen til Jomfru Marie, og den anden om Tirsdagen til St. Anna. Messen skulde holdes Kl. 7 om Morgenen og indledes med Antifonien „Alma redemptrix" og afsluttes med „Ave regina coelorum", to latinske Hymner. Disse Messer maatte ingenlunde forsømmes, selv paa højhellige Dage, hvor Sognepræsten mulig derved kunde lide Skade paa sit Offer. „Sker det saa, det Gud forbyde, at den Gudstjeneste ej holdes, som foreskrevet stander, da skal der tilskikkes tvende Dannemænd paa min Side og tvende paa Alterets Side, at de fire Dannemænd fly det saa, at den Gudstjeneste holdes som foreskrevet stander, og opretter det tilforne forsømte".

Dette Gavebrev stadfæstes Nytaarsaften 1472 af Christian den Første, som da opholdt sig i sit Herberge i Slagelse i Morten Malers Stue sammen med sin kære Hustru, Prioren paa Antvorskov og flere andre; Gaven tilskødes Sognepræst Niels Lauritsen ved St. Mikkels Kirke paa Guds Alters Vegne, „som er Kalente Altere".

Vi maa nu standse og dvæle lidt ved Udtrykket *Kalente Alter*. Kalenterne var en Slags gejstlige Gilder, som fandtes i næsten hver Købstad. Medlemmerne af disse Gilder var Stedets Gejstlighed; enkelte Lægfolk optoges ogsaa, men kun i begrænset Antal. Meningen med Kalenterne var vel nok at styrke Kirkens Magt paa en Tid, da den syntes at være noget paa Retur. Man søgte ved disse Kalenter

at knytte de fornemme Borgere nærmere til Kirken, især ved en solid Sammenspisning. Fra Kalentet i Kiel kender vi disse Sammenkomsters Spiseseddel. Forstanderen skulde have et Fad alene med mør Steg, Urter og Safran; de andre Brødre skulde være to om et Fad. Til anden Ret hørte god Klipfisk vel forsynet med godt Smør; derefter skulde Forstanderen for sin Person have en hel, godt stegt Høne, medens Brødrene maatte nøjes med at være to om en; derefter fulgte god dansk Ost og fersk Smør, og endelig to Kager paa hver Tallerken. Videre hedder det, at de Gejstlige ved Bordet havde Sæde efter Rang; Lægfolk spiste ved et eget Bord og maatte iagttage Tavshed, imens den hellige Lektie ved Gildets Begyndelse blev læst; ved Præsternes Bord maatte kun tales om gejstlige Ting, kun undtagelsesvis om, hvad der angik Præsternes ydre Stilling; al Bagtalelse og al tom og unyttig Snak var forbudt.

De rige Borgere i Byerne satte stor Ære i at blive optaget i Kalentet, og afholdt med Glæde Udgifterne til disse Fester, som i andre Folks Øjne var omgivet med en vis Mystik, bl. a. fordi det var forbudt, at omtale, hvad der taltes om ved disse Fester. Kalenterne havde ofte deres eget Alter i Byens Kirke, i Slagelse altsaa Hellig Legems Alter; der blev da læst Messe for afdøde Kalentebrødre, og da alt saaledes syntes at tyde paa, at naar man blot gik ind i Kalentet, var Saligheden sikker, blev Efterspørgselen efter de faa Lægmandspladser altid stor. Altrene blev betænkt med rige Gaver, og Gejstligheden kom paa god Fod med Borgmestre og Raadmænd, noget, som den jo nok kunde drage Fordel af. Men der laa en Fare i dette Forhold.

Paa en Tid, da Gejstlighedens Moral ikke var hævet over enhver Kritik, kunde dens ydre Myndighed let faa et Grundskud netop ved, at Menigmand fik Lejlighed til at se, hvordan Kirkens Mænd kunde opføre sig indenfor deres egen snævre Kreds — og saadan gik det vist ogsaa.

Peder Palladius skriver, at det endte i Fraadseri og Drukkenskab, blødagtig og hæslig Lediggang, ligesom ved Bakkusfesterne i Oldtiden, hvor fulde Mennesker af begge Køn dansede om i nøgen Tilstand — stærke Ord, som muligt indeholder nogen agitatorisk Overdrivelse.

Efter Reformationen opstod Kalenterne i forynget Skikkelse, og det var her Peder Palladius, som ordner de nye Forhold. Kalentet skulde bestaa af hele Herredets Præster og Degne med deres Koner; enkelte Lægmænd, som Kirkeværger, Herredsfogeden og fremragende Bønder kunde tages med. De skulde samles 4 Gange aarlig. Ved disse Lejligheder skulde man samles i en Præstegaard paa en fastsat Dag; fra Kl. 8 til 11 forhandlede man i Kirken eller Sakristiet under Provstens Forsæde om „Lærdommen, Ceremonier, Levnet og om alle andre Ting, som Religionen er anrørendes", derefter Spisning i Præstegaarden; Anretningen skulde være simpel med to eller tre Borde, det ene for Præster, det andet for Koner og det tredje for Degne, Tjenere eller Kuske. Spisningen maatte vare en Time; der skulde kun gives jævn, borgerlig Mad; derefter to til tre Timers Drikkelag, saa at Gæsterne kunde blive lystige, men ikke berusede, og man skulde vende hjem før Solens Nedgang. Samtalerne under Laget skulde dreje sig om Religionen; tog de en lystigere Vending, maatte de dog ikke synke ned

til det platte. Gøglere, Sangere og Fløjtespillere maatte ikke bruges til Gæsternes Underholdning.

Om Palladius' Anordning er blevet nøje efterfulgt, ved vi ikke, men 1618 forbyder Christian IV. at holde Kalente eller Gæstebud med fremmed Drik og anden Bekostning — skal Præsterne nødvendigvis samles, maa det ske i en Kirke midt i Herredet, „ædrueligen og udi Gudsfrygt". Forbudet gentages 1643; det er muligvis ikke gaaet saa let med at faa afskaffet disse Fester.

Efter disse Bemærkninger om Kalenterne i Almindelighed skal vi vende tilbage til Slagelse, til Hellig Legems Alter, som 1471 havde faaet Gaarden i Vetterslev.

Af et Brev 1526 ser vi, at Kannik Laurids Olsen fra Roskilde tillader, at Guds Legems Alter i St. Mikkels Kirke, som er anlagt og bygget til nogen Umage og Ulempe for Kirken og Sognefolket, idet det er anbragt midt i Gangen paa Kirkegulvet, maa nedbrydes og opbygges paa ny paa et andet bekvemt Sted i Kirken, og Præsten og Kirkeværgen maa paa bedste Maade sørge for at faa afholdt de Messer, som ellers skulde holdes ved Hellig Legems Alter, ved et andet Alter i Kirken.

Denne Omflytning af Alteret i St. Mikkels Kirke synes at være den Anledning, som Ellen Portmands Dattersøn har grebet for at faa Fingre i den Gaard, hans Bedstemoder i sin Tid havde skænket til Alteret. Vi kan gennem en Rigsretsdom af 1533 følge Sagen.

Otte Tegenhus, Ellen Portmands Dattersøn, havde stævnet Hemming, Præst ved Hellig Legems Alter, og forlangt, at han skulde tilbagegive Gaarden i Vetterslev, fordi de Messer, som skulde holdes over

Ellen Portmand, i nogen Tid var blevet forsømte. — For Rigsraadet frembar Hemming Præst Alterets Fundats og Skøde paa Gaarden i Vetterslev og sagde, at de Messer, som han var pligtig til at holde som Vederlag for Gaarden, altid var blevet holdt til Punkt og Prikke lige til sidste Palmesøndag, da Slagelse Kirker blev rumsterede og forstyrrede og samme Hellig Legems Alter opbrudt. Messerne blev dog siden holdt i de andre Kirker i Slagelse, hvilket Hr. Hemming fremlagde skriftligt Bevis for. — Da Rigsraadet skønnede, at denne Bygningsforandring var sket mod Hemming Præsts Vilje, paalagde man ham at lade Hellig Legems Alter genopbygge saa hurtigt som muligt, hvorefter han igen skulde holde Messerne der efter Fundatsen, og saa skulde han og alle hans Efterkommere i Embedet stadig beholde Gaarden i Vetterslev, og det blev i Dommen udtalt, at for Fremtiden maatte Otte Tegenhus ikke gøre Hr. Hemming eller hans Efterkommere til samme Alter ydermere Hinder og Forfang paa samme Gaard.

Striden om Gaarden er naturligvis navnlig blevet aktuel paa denne Tid, Reformationstiden, da man fra alle Sider søger at plukke Kirken for dens Gods. Men nu optræder de nye Kalenter, Foreningerne af Herredets Provster og Degne, og gør Krav paa det Gods, som tilhørte de gamle katolske Kalenter. Anders Jakobsen, Sognepræst i Slagelse, havde været hos Christian den Tredje i Anledning af, at Kongen, som det synes, havde givet sin Rentemester Joachim Bech Brev paa Gaarden i Vetterslev — og nu tilbagekaldte Kongen i et aabent Brev 1545 denne Gave — indtil han fik hørt begge Parter.

Nu er det altsaa et aabent Spørgsmaal, hvem der ejer Gaarden i Vetterslev — om det er Kongen som Kirkens øverste Herre, eller det er Præsterne i Slagelse Herred, som en Fortsættelse af de gamle Kalenter. Denne Vanskelighed ser vi klart Følgerne af i et Brev fra Gaardens Bruger, Mogens Hage (1574). Han forklarer, at han nu er blevet en temmelig gammel Mand og derfor gerne vilde overlade Gaarden til en af sine Sønner, eller i hvert Fald ordne det saadan, at den efter hans Død kunde fæstes af en af dem. Han fortæller nu, hvordan han selv i sin Tid maatte fæste Gaarden to Gange, først af Mester Ingemer i Korsør, dengang Kalenteprior for samtlige Præster af Slagelse (Herred?). Siden fæstede han den af Mogens Godske, som da var Lensmand paa Roskildegaard. Nu vilde han gerne have stævnet Slagelse Præster til at møde frem med deres Breve, for at det kunde fastslaas, af hvem man skulde fæste Gaarden. Han klager endvidere over, at Landgilden er for højt ansat for hans Gaard i Forhold til de andre Gaarde i Vetterslev, og han havde ogsaa faaet Lov til at „tage Oldinge" paa det, d. v. s. føre gamle stedkendte Bønder som Vidne. Saa kom Hr. Mikkel af Slagelse med sine Breve og forbød, at der skulde gaa Oldinge paa samme Jord, og sagde, at Mogens Hage ikke skulde svare Afgift til andre end ham. Da Mogens Hage gerne vilde have Tingsvidne paa denne Udtalelse, kunde han ikke faa det, uden at Kongens Lensmand ogsaa fik Varsel om det.

Foranlediget ved denne Forespørgsel falder nu Kongens Afgørelse (givet paa Antvorskov 24. Maj 1578). Kongen fastslaar, at Gaarden i Vetterslev er givet til et Alter i Slagelse, men „Herligheden har

fulgt os og Kronen til vor Gaard i Roskilde." (Ved „Herlighed" forstaas navnlig Retten til at bortfæste Gaarden og til at modtage Indfæstningspengene, desuden Birkeret m. m.) Derefter skal enhver Bruger af Gaarden svare Indfæstningspenge o. lign. til Lensmanden i Roskilde, medens Præsten ved St. Mikkels Kirke som hidtil skal nyde Landgilden af Gaarden. Og Kongen forbyder sine Fogeder, Embedsmænd og alle andre at befatte sig med denne Gaard, ligesom han forbyder alle at bestride Roskilde Lensmands Ret til „Herligheden" over Gaarden.

For Mogens Hages Vedkommende blev Resultatet meget godt, men han havde ogsaa „i lang Tid ladet sig bruge i Kongelige Majestæts Sager til Ringsted Herredsting" og skulde derfor belønnes; Lensmanden i Roskilde gav ham da Gaarden i Fæste til en af hans Sønner, og han betalte 1586 Indfæstningspengene til Lensmanden; desuden gik Mogens Hage paa sine Sønners Vegne ind paa hvert Aar inden Jul at yde 4 Pund Korn (= 16 Td. Byg) og 4 Skilling Grot i Penge som Landgilde til Præsterne i Slagelse Kalent.

Da Kongen altsaa havde taget „Herligheden" over Gaarden, kunde han ogsaa handle med denne Ret. Ved et Mageskifte 1602 overlod han den til Peder Basse i Sørup mod en anden Gaard i Odsherred.

Endnu 1619 bestrider „menige Slagelse Herreds Kalentebrødre" og Slagelse Herreds Sognepræster Peder Basses Ret til „Herligheden" af denne Gaard, men indrømmer dog, at de stadig modtager deres Landgilde. De kommer frem med deres Breve fra gammel Tid og søger at faa fri Raadighed over Gaarden igen, idet de hævder, at den er dem fra-

taget med Urette; de oplyser, at de endnu hver Mandag afholder denne Gudstjeneste i St. Mikkels Kirke og vedligeholder den i Overensstemmelse med de gamle Fundatser. — Det lyder ikke helt troligt, de kan da neppe have fortsat næsten et Hundrede Aar efter Reformationen med Sjælemesser til Jomfru Marie og St. Anna; det maa da i det mindste være foregaaet under en anden Form.

Kalentets særlige Historie er vi ikke i Stand til at følge, men det maa vel være ophævet med de øvrige senest 1643, og Landgilden af Gaarden i Vetterslev er vel da lagt andetsteds hen.

Iøvrigt ved vi, at Kalentet havde sit eget Kalentehus i Slagelse, det nævnes 1601, men ellers ved jeg intet om det. Sikkert har Gildet ogsaa ejet mere Jord, f. Ex. er der Øst for Slagelse i Nærheden af Garvergaarden en Mark, som paa gamle Kort (1798) kaldes Calente Jord. — Men Vetterslevgaardens Skæbne er et typisk Eksempel paa, hvordan det gik med det gamle Kirkegods efter Reformationen, og det viser endvidere, at et nydannet Præste- og Degnesamfund med delvis Held optager Arven efter et gammelt katolsk gejstligt Gilde.

Alle Helgen. — Slagelse Markeder.

Første November var Alle Helgens Dag. Som Kirke-Festdag beholdtes den ogsaa efter Reformationen og eksisterer for saa vidt endnu.

I det 17. Aarh. ved vi, at der i Slagelse holdtes et Marked den 1. November, som kaldtes Hellemisse (ɔ: Helgenmesse) Marked. Det lever jo endnu under Navnet Novembermarkedet. Om dette skriver Jørgen Sorterup i et Bindebrev til Holger Gyldencrone Aar 1691:

„Den 1. November fører Bønderne gerne gamle Bæster, som de tvivle paa at skulle overleve, til Hellemisse Marked ved Slagelse, om de der enten kan faa dem byttede bort eller faa noget for dem, og deraf kaldes et gammelt Bæst for en gammel Helmusmær."

Paa Chr. IVs Tid omtales oftere St. Olufs Marked i Slagelse, det holdtes paa St. Olufs Dag den 29. Juli, og maa vel nok være det store Sommermarked, som ganske vist nu ligger ca. 3 Uger tidligere.

Da Markeder ofte er opstaaede af gamle Kirkefester, hvor Folk kom sammen og derfor benyttede Lejligheden til ogsaa at handle og more sig, maa vi vel antage, at disse gamle Markeder er opstaaede i Forbindelse med Helgenfester. Den tidligere omtalte Altertavle i St. Mikkels Kirke fra 1505 bar Tilegnelsen: „Ad Christi gloriam Michaelis et undique divum"; det tør vist oversættes ved: Til Kristi, Mikkels og alle Helgeners Ære; undique divum betyder egentlig „guddommelige fra alle Steder". Dog er der en stor Sandsynlighed for, at vi her har Udgangspunktet for Allehelgensfesten og Markedet. Og der maa jo ganske sikkert paa samme Maade have været et St. Olufs Alter i en af Kirkerne.

Kilder. De alm. middelalderlige Dokumentsamlinger er benyttede: det meste Stof findes iøvrigt i F. R. Friis: Bidrag til Slagelse Bys Historie. 1875. Af andre Bøger skal særlig nævnes: Ellen Jørgensen: Helgendyrkelse i Danmark, 1909. Rørdam: Danske Kirkelove. Frederik Paasche: St. Michael og hans Engle (Edda 1914). Marius Kristensen: Danske Fornavne (Fortid og Nutid 1914). Lindbæk og Stemann: Danske Helligaandsklostre. Thiset: Om danske By- og Herredsvaaben. D. E. Rugaard: Aaret og dets Maaneder. 1863. Om Frue Kirke i Slagelse se navnlig A. Rønne i Soro Amtstid. 20. Okt. 1907; om St. Peders Kirke se Heilmann, Soro Amtstid. 20. Sept. 1903 ff; ogsaa Kirkehist. Saml. IV R. 4. Bd. St. Mikkels Kirke er endnu ikke historisk behandlet, bortset fra Traps Danmark og Friis. --

Af Cora Petersen f. Nyegaards Ungdomserindringer.

Ved *L. F. la Cour.*

Som en Art Supplement til og Fortsættelse af den af Overlærer F. Matthiessen forfattede Afhandling: Soro for Hundrede Aar siden, optaget i Aarbog for Historisk Samfund for Soro Amt 1913, S. 67—104, meddeles her Uddrag af Fru Cora Petersen, f. Nyegaards Ungdomserindringer, der velvilligst er stillet til vor Raadighed af Forfatterindens Datter, Frk. Cora Petersen, Soro.

Til Indledning blot følgende Oplysninger:

Cora Petronella Nyegaard blev født 12. Januar 1812 paa Frederikskilde ved Soro som Datter af den daværende Ejer, senere Justitsraad, Peder Nicolai Nyegaard (1779—1862) og Hustru Catharina Elisabeth Ross (1787—1847). 16. Maj 1845 blev hun i Liunge Kirke viet til Sognepræst for Jydstrup og Valsolille Alexander Christian Petersen (1811—1901). Hun har komponeret Melodier til mange Salmer og Sange (saal. Rejs op dit Hoved, al Kristenhed, Sov sødt Barnlille, Min Sol, mit Lys, min Glæde; Ved

Kristianssand o. fl.) og dode i Jydstrup Præstegaard 28. April 1891.

Som gammel Præstefrue nedskrev hun i Aarene omkring 1888 efter sine Borns Ønske sine Erindringer.

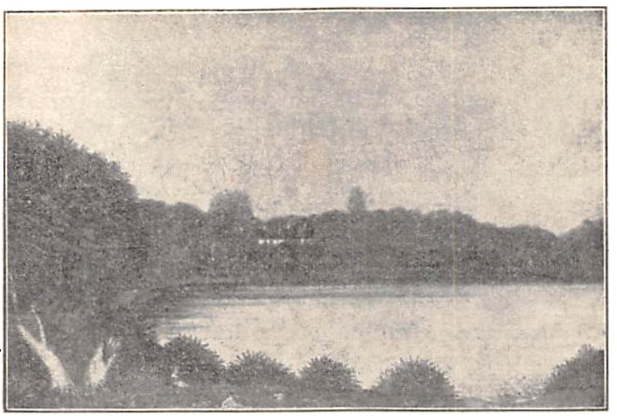

Frederikskilde ved Soro.

Ved den dejlige Tiustrup Søe ligger *Frederikskilde*, hvor jeg den 12. Januar 1812 første Gang saae Dagens Lys. Min Fader havde, Aaret iforvejen, kiøbt denne smukke Eiendom af forhenværende Styrmand Jørgen Fenger, som, paa Grund af derangerede Pengeforhold, maatte skille sig ved „sin jordiske Lyksalighed", som han kaldte det, da han solgte den til min Fader. Der var en stor Have og Lund, som gik lige ned til Søen, og mange smaa Skove omkrandsede det smukke Hjem.

Der voxede jeg op blandt mange Sødskende; da jeg var 10 Aar gl., havde jeg 5 yngre Sødskende: Betty, Harald, Conrad, Amalia og Augusta; min ældste Søster, Meta, var fød paa Svinningegaard ved Holbæk d. 21. November 1810. — Begge mine

Forældre var meget musikalske; min Moder var meget udviklet i Klaverspil og Sang, min Fader holdt af sin Guitar og sang meget, saa vi Børn kom tidlig ind i Musikens Verden; vi kom til Klaveret, da vi var 6—7 Aar gamle; min Moder lærte os selv i endeel Aar.

Da jeg var 10 Aar, tog mine Forældre en Huslærer, Student J. Th. Gad, som skulde forberede Harald og Conrad til Latinskole og undervise hele Flokken. Det var Bestemmelsen, at mine Brødre skulde paa Soro Academie — just 1822 blev Grundstenen lagt til denne stolte Bygning — vi vare alle, Hr. Gad med, ude i Soro at see paa den Høitidelighed; allerede i 1825 var det saavidt, at der kunde begyndes med Skolen, og mine Brødre kom det Aar derind; først i 1827 blev det indviet, hvorom senere. Hr. Gad, som vi holdt meget af, maatte tilbage til Hovedstaden og fortsætte sine Studier, saa mine Forældre antoge en anden Huslærer, theol. Student Linderup, Aaret forend mine Brødre skulde i Skole; en kort Tid blev han derefter hos os og underviste Meta, Betty og mig, men saa reiste han bort, og min Fader lærte os videre frem i Sprog og andre gode Ting. Min Moder beholdt Musik-Undervisningen og Haandarbejder m. m.; videre kunde hun ikke bringe det ved Siden af sin store Husholdning. Og imidlertid havde jeg faaet 2 smaa Søskende: Georg og Elise, saa der var for hende nok at tage vare. Efterhaanden maatte vi ældre Søstre jo hjelpe hende med at faae de yngre frem; vi maatte tidlig tage Deel i alslags huslig Gjerning, dog ei anderledes, end at „Lærdommen" ikke blev forsømt; min Fader holdt os med megen Fasthed til at skrive Stile, læse franske og tydske Bøger,

selv læste han stadig høit for Familien om Aftenen og havde et eget Greb paa at udvikle os i gode Kundskaber, indtil vi bleve confirmerede. Min Fader havde reist meget i sine unge Aar, været i Vestindien i 8 Aar; han kunde Engelsk ligesaagodt som sit eget Modersmaal, Fransk særdeles godt, og Tysk, saa vi slap nemt til at lære de levende Sprog — han havde selv saamegen Interesse for dem.

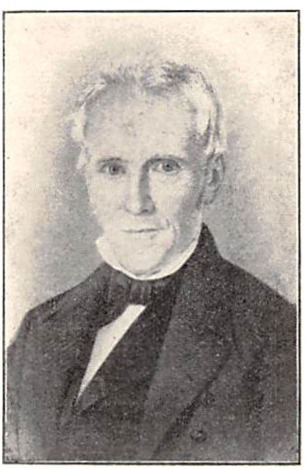

P. N. Nyegaard.

C. E. Nyegaard, f. Ross.

Vi havde en gammel Bedstemoder Nyegaard, min Faders Moder, i Huset i 12—14 Aar; hun var lam af Gigt, laae altid i Sengen; vi Børn holdt meget af hende — hun hjalp ogsaa ofte med Raad og Daad. Til Metas og mit Confirmations-Udstyr hjalp hun betydelig, ogsaa da mine Brødre kom i Skole — hun døde 1827; os tre ældste Søstre efterlod hun hver en Obligation paa 100 Rdlr. —

Mine Forældre havde mange Ungdomsvenner,

som besøgte os; i Liunge var dengang Pastor Langhoff, der var gift med min Moders Cousine (Tante Langhoff), f. Helene Henningsen-Treschouw, saa der fra den Kant var mange Sammenkomster. I Sorø var jo Geheimeraad Stemann Amtmand, gift med Petronelle Wasserfalls Søster*), alsaa min Moders Moster. I deres Hus kom vi Alle meget indtil 1827, da Geheimeraad Stemann blev Minister under Frederik 6te. Som Følge deraf voxede vi Børn op i megen Selskabelighed; Stemanns Familie med deres talrige Slægt og Venner kom meget til det smukke Frederikskilde. Da Harald og Conrad 1825 kom til Sorø, begyndte en livlig Samfærdsel dertil, Forældre og Søstre vare jo altid indbudne til Fester og smaa Concerter, som Musiklærer Pedersen satte i Gang. Meta og jeg kom, paa Søstrene Stemanns venlige Foranstaltning, til at synge med i Chor; de toge sig altid saa smukt af os i alle Henseender, hvor det stod til deres Raadighed. —

Foraaret 1827, 22. April, bleve Meta og jeg confirmerede i Liunge af Pastor Olsen. Kort efter, 21. Mai, blev Sorø Academie indviet med stor Høitidelighed — Kongen var selv derude, med alle sine Mænd, Prinds Ferdinand førte Dandsen op med Rektor Taubers Datter til det store Bal, jeg ofte har omtalt; det var det første store Bal, jeg var paa. En ny Cantate af Ingemann og Musiklærer Pedersen blev opført, — mange af Eleverne sang med.

Efteraaret 1829 kom jeg til Stemanns i Sorø; Kammerherre Christian Ludvig Stemann var bleven Amtmand der efter sin Fader; han var gift med [Anna] Joachimine Henriette Neergaard (her fra

*) Cathrine Elisabeth Wasserfall (1767–1850).

Skioldenæsholm); hun var meget svagelig af Brystsyge og sygnede hen de første Aar, jeg var der. Jeg var dengang kun 17 Aar og havde kun liden Lyst til at være Lærerinde; men jeg maatte føie mig efter mine Forældres Ønske. Gl. Tante Stemann med Familien havde selv anmodet mine Forældre herom, og, saa nødig som jeg den Gang vilde, maatte jeg forlade mit kiære deilige Hjem, hvor jeg Aar for Aar fik mere og mere Interesse for Alt, hvad der omgav mig, — og saa den store Sødskendekreds. Jeg skulde undervise *Elise*, den Gang 8 Aar gl., *Poul* og senere *Johan* i Sprog, Musik, Broderie og mange andre gode Ting. Det var mig da en Lettelse, at *Sorø* laae kun en lille Miil fra *Frederikskilde*, og at mine Brødre den Gang vare paa Academiet. Den fromme Anna Stemann døde September (15.) 1832, — Eleonora Stemann styrede derefter Huset i over et Aar. Nær havde jeg glemt at meddele, at *Betty* Steman (senere Fru Hel[t]zen) blev født Januar (13.) 1830; var altsaa meget lille, da Moderen døde. Der var en meget flink Bonne *Christiane Jappe*, som de havde med fra Randers, og som blev der i 12 – 13 Aar.

Paa denne Tid, omtrent, var det *Rosenørns* kom til Sorø. Ritmester Rosenørn, som var givt med den ældste af Søstrene Stemann, min Moders kiære Cousiner, blev af sin Svigerfader, dengang Præsident i Cancelliet, kaldet til at være Land og Sø Krigscommissair, skulde boe i Sorø; — han havde været Enkemand, havde 3 Børn: Helene (senere Fru Olrik) — Matthias, senere Amtmand i Randers, — Peter Eleon, som blev Inspecteur ved Herlufsholm. Der kom 2 nye Børn til i Sorø: Cathrine (senere Fru d'Acqueria) og Poul Christian, som blev Militair.

I denne Familie fandt vi Alle snart et rart

Hjem, efterhaanden og det i mange Aar derefter. For min Moder var det en god Erstatning for hvad hun savnede, da de gamle Stemanns reiste til Kiobenhavn, navnlig den gamle kiære Tante, der altid havde været hende som i Moders Sted. Vi kom jo ofte fra *Frederikskilde* til Soro og bleve altid hos *Rosenorns* modtagne med særdeles Velvillie og al Gjæstfrihed.

I *de 4 Aar*, jeg var hos Stemanns, var der megen Selskabelighed og megen Musik. Den dygtige Musiklærer Pedersen bragte hver Vinter 4—6 smaa Concerter frem paa Academiet udforte af Dilettanter og Skolens Elever og Lærere; han forstod saa godt at bruge og udvikle de musikalske Kræfter, han fandt, og Gamle og Unge kappedes om at hjelpe ved disse smaa Concerter, hvor der dog blev udfort mange store Ting, som f. Ex. alle Finalerne af Mozarts Operaer, de 4 Aarstider af Haydn, Schillers Klokkesang, Sangens Magt, Jesu syv Ord paa Korset, Haydn-Cantater o. s. v.

Mine daglige Pligter i Stemanns Hus kom jeg snart efter; de nye Forhold, under hvilke jeg levede, lærte jeg ogsaa snart at rette mig efter. Jeg spadserede af og til hjem, det var kun en lille Miil, naar man gik over Liunge Marker. *Poul*, den næstældste af Bornene, kom i *Herlufsholms Skole* det sidste Aar, jeg var der.

I Foraaret *1833* givtede *Kammerherre Stemann* sig med *Froken Augusta Tillisch* — hun blev en god Stedmoder for de 4 Born, som just vare i en Alder, hvor de trænge til en fornuftig Moders Opdragelse.

Efteraaret *1833* vendte jeg tilbage efter mit eget Onske, til *Frederikskilde*, mit kjære Hjem, hvor jeg var glad ved at komme tilbage til min Familie, og til den Virksomhed, jeg havde forladt — i 4 Aar.

Men jeg havde lært meget af mit Ophold i Stemanns Hus, nydt meget Godt i saamange Henseender, og ikke mindst af Selskabelighed og Musik, som dengang var i sin Opblomstringstid i Soro.

Jeg spillede engang, paa Academiets Concerter, en Klaveer-Concert af Moschelles (da jeg var 18 Aar gl.) til et helt Orchester-Accompagnement; dette morede mine Forældre meget —. Musiklærer Pedersen havde, strax da han kom til Soro, dannet et heelt lille Orchester; han var Capelmusicus ved Theatret, fik med Lethed endeel Instrumenter ud fra Kbhvn., og hvad han ikke havde, skaffede Academiet strax; han fik de unge Studenter til at behandle Valdhorn, Fagot, Violoncell, Violin o. s. v., og Lærerne gjorde sig en Fornøielse af at være med. Professor Peder Hjort spillede Hoboe, Prof. August Rothe (franske) blæste Floite, Professor Mundt spillede en meget god Bratsch, Gymnastiklærer Jung Contrabas — naar *Ingemann* vilde være med spillede han paa Triangel. *Musiklærer Pedersen* selv spillede Primo Violinen. Nogle musikalske Herrer fra Slagelse og Ringsted hjalp undertiden med. Det var meget livligt at have Orchesteret til Accompagnement til alle de smukke Sang Numere, der bleve udforte. At Orchesteret bestod af flere Personer, end jeg her har nævnet, følger af sig selv — jeg har jo kun antydet Hovedpunkterne.

At de ofte omtalte store, prægtige Baller paa Academiet vare mig til stor Fornøielse, behøver jeg neppe at omtale, jeg holdt meget af at danse, morede mig altid udmærket.

Ogsaa i Familierne i Byen var der ofte „en lille Dands", hvor jeg næsten altid var med. Der var flere rare Familier, jeg jevnlig besogte, *Doctor*

Wendelboes, hvor der var 4 voxne Børn, vel lidt ældre end jeg, meget musikalske. Oberst *Pentz's*, hvor der var 3 voxne Døtre, *Povelsens* (Godsforvalteren), som førte et meget stort Hus, *Musiklærer Pedersens*, hvor der var mange Børn, dengang Alle voxne. Etatsraad *Estrup* (Kongsdal) var dengang Academiets Director, der blev ført et smukt Hus, hvor man havde mange Fornøielser. Hos *Ingemanns* holdt jeg meget af at komme, Fru Ingemann holdt meest af at være hjemme, men ham, den fromme, venlige Digter, saae man allevegne. Blandt de mange vakre Professor Familier, var der flere, der førte et smukt Hus, *Hjorts*, *Wilsters*, *Hauchs*, *Franske Rothes*, hvor jeg af og til kom, og med hvem jeg senere vedligeholdt Forbindelse, efterat jeg havde forladt Soro.

Landskabsmaler *Harder* boede meget smukt over Klosterporten. Pastor Sommer var dengang Præst i Soro, en meget gammel Mand.

Mine Brødre Harald og Conrad bleve, omtrent paa den Tid, Studenter og flyttede saa fra Academiet til det saakaldte „Regentsen" paa Torvet; der boede Professor Wilster.

Det samme Aar, jeg kom hjem igen, kom Pastor J. F. Fenger til Liunge efter Pastor Olsens Død; han blev efterhaanden en Husven for hele vor Familie; han var meget musikalsk, havde mange gode Forbindelser, og der kom snart mange af hans Venner til Liunge, som han næsten Alle førte til Frederikskilde, saa vi kom snart ind i mange nye Bekjendtskaber. 8. Juni 1834 holdt han Bryllup med Marie Magdalene Boesen, Datter af Justitsraad Boesen i Rentekamret og Frøken Hammerich. Fengers ældste Broder, Pastor Peter Fenger, var dengang Præst i Slotsbjergby tæt ved Slagelse.

Mine Søstre Amalia og Augusta vare nu i Confirmations Alderen, de bleve confirmerede i Liunge et Aars Tid efter.

I mit Hjem var alt lutter Virksomhed; vi ældre Søstre deelte Arbeiderne imellem os, skiftedes til at tage os af *det store Hus* og de mindre Søskendes *Undervisning* — Syening og mangfoldige Ting. Min Moder besørgede selv Meieriet (der var vel 30—40 Koer), alt blev vel indrettet, saa Arbeiderne kunde gaae for sig — Tiden blive godt benyttet.

Musiken blev aldrig forsømt, — de yngre Søskende Georg og Elise kom til Klaveret, da de var 6—7 Aar, ligesom, tidligere, vi ældre; nu kunde vi jo hjælpe dem godt fremad. —

Georg havde betydelig musikalsk Talent. Enhver skulde jo have Lov til at øve sig paa Klaveret, saa det gjaldt jo at passe paa Tiden, saa at Alting kunde komme til at gaa ordentlig og regelmæssig.

I Aaret *1835* indtraf mine Forældres *Sølvbryllup* — det var d. 12. Januar, altsaa i Hjertet af Vinteren. Mine Forældre vilde helst, det skulde gaae af i Stilhed — der kom kun Præstens, Kastrups, et Par af Pastor Stabells Døtre fra Tiustrup, mine Brødre fra Sorø og et Par af deres Kamerater. Det hele blev som et net lille Aftenselskab, saa tog Enhver til sit. Harald og Conrad havde bedet Prof. *Christian Wilster* om at skrive en *Sølvbryllups Sang;* de sidste Linier af Sangen lode saaledes:

„Gid Solverkrandsen gulnes maa,
gid Solverkrandsen gulnes maa
til Livets Aften silde,
at der en gylden Fest kan staae
paa *gamle Frederikskilde!*

Men dette smukke Ønske skulde nu aldrig gaae i Opfyldelse. — Denne Sang findes i mine skrevne Sang Bøger.

Min Moder havde en meget smuk Sangstemme, en høi, velklingende Sopran — 2 Oktaver i Omfang fra C til C — hun sang med Lethed hvad der laae indenfor de 2 Oktaver. Hun conserverede sin Stemme til hun var, omtrent, 40 Aar, — accompagnerede sig selv til alt hvad hun kunde synge, — indtil jeg tog fat for at lette paa Sangen; hun havde i sin Ungdomstid havt de bedste Lærere til Musik Underviisning, som dengang fandtes i Hovedstaden. — Min Fader havde aldrig havt Musikunderviisning — han hjalp sig med sit medfødte Talent og gode Øre; han kunde en utrolig Mængde Smaasange udenad, som han havde samlet paa sine mange Rejser, og naar han fik fat paa sin gamle, velkendte *Guitar (fra Fredrik den andens Tid)* kunde han fornøie sig selv og Andre mangegange med at synge sine franske, engelske, tydske, ja spanske og danske Sange, som han kunde udenad.

Alle vi Sødskende sang fra tidligste Tider, der blev sunget meget, allevegne hvor vi færdedes, og efterhaanden i Omgang med gode Venner, blev vi kaldet Sangfugle Familien fra *Frederikskilde.* Min Søster Augusta var den, der nærmest havde arvet min Moders deilige Sangstemme. Paa Tiustrup Sø blev der sunget meget, paa Skovtoure, Rotoure, og mangen skiøn Sommeraften, vi bragte det saavidt at vi sang dobbelte Qvartetter paa Søen, hver Qvartet i sin Baad — vi havde to smukke Baade, den ene rummede 10, den anden 8 Personer.

Fra Sorø kom der mange Gjæster, de fleste af Familierne vare musikalske, saa det hjalp godt til Opmuntring og Udvikling.

Omtrent i Aaret 1835 var den store Ildebrand i *Hillerød*, der blev i den Anledning foranstaltet mange Kirke Concerter m. m. for at indsamle Penge til de Brandlidte. Provst *Salicath* i *Slagelse* vilde foranstalte en Kirke Concert, han kom i den Anledning en Dag kjørende i sin Cabriolet til *Frederikskilde* og bad mine Forældre om Assistance af os 3 ældste Søstre, Meta, Cora, Betty. Mine Forældre skulde jo selvfølgelig med, fra Sorø fik han betydelig Hjælp af Musiklærer *Pedersen* og hans Orchester og mange musikalske Kræfter, mine to Brødre *Harald* og *Conrad* var med blandt Sangerne, saa mine Forældre vare glade over at have 5 af deres Børn med i Concerten. I en Cantate sang jeg et lille Solo Partie, ellers sang jeg i Chor, med Alt Stemmerne, jeg var som oftest Forsanger for Alterne. Det blev en meget smuk, indbringende Kirke Concert, og Dagen var i det hele taget saa vel indrettet, at den for os alle efterlod en kjær Erindring, der stod som et Lyspunkt i mange kommende Tider.

Til den store Have, over 2 Tdr. Land, havde vi dengang *Gartner Christensen*, som med sin Familie boede i det velbekiendte lille Gartnerhus.

Vi unge Piger toge os meget af Blomsterhaven, min Fader tog sig meget af hele Havevæsenet, og vi havde altid særdeles gode Havesager. — Min Fader havde en betydelig Part af Tiustrup Sø som Fiske Rettighed, — han havde en Fisker boende ved Suseaaen, paa Tagemosen, som hver Uge skulde levere ind i Kiøkkenet 12—14 Pund Fisk. Jagt Rettigheden havde min Fader forlængst forpagtet til

en Skytte, Iversen, i Lorup (Gunderslevholms Gods), og vi fik aarlig 8 Dyr og 12 Harer paa den Tid. *Kongskilde Molle* laae tæt ved Frederikskilde, den hørte til Eiendommen, dengang fæstet paa Livstid af den unge *Møller P. Jappe*. Smedien med Hus og Jord hørte, foruden en Deel andre Huse, til Frederikskilde, saa alt omkring os laae meget beqvemt for den store Husholdning, hvilket lettede Arbejdet betydeligt. Der hørte endeel Smaa Skove til Eiendommen, f. Ex. Mølleskoven, Rytterbjerg og Hjortevængs Skoven, Bierringhus Skoven o. s. v., hvilke ei alene afgav rigeligt Brænde til Husholdningen, men der kunde ogsaa sælges endeel, en god Indtægt tilhjelp til de stigende Udgivter til mine Brødres Studeringer; Gaarden eiede ogsaa et Æsel, som, foruden det at kjøre Melkevognen, ogsaa bar mange Kurve Frugt til Sorø, i Haven var der Overflødighed af Frugt, dette var ogsaa en god Indtægt. —

I de Aar modtoge vi jevnlig Besøg paa flere Dage af *Løbels fra Helsingør;* Consul Løbel, en af min Faders bedste Venner, var Chef for det Fenwickske Handelshus i Helsingør, han var givt med *Fanny Mullens*, en engelsk Dame, hvis Moder som Enke dengang boede i Helsingør; hun var Venligheden selv, — en nydelig ung Kone.

Consul Moritz Løbel var meget musikalsk, spillede en nydelig Fløite, havde altid to Fløite-Etuier med sig. Vi kom ogsaa af og til til Helsingør til dem, det var en sand Fest for os at komme til det smukke, dengang saa rige Helsingør.

Min Fader havde en Fætter i *Holland, Professor Nieuwenhuis* ved *Universitetet* i *Leyden*, — de havde i flere Aar corresponderet og gjensidig ønsket dog engang at ses. Min Fader foreslog, han vilde gjøre

Begyndelsen til nærmere Bekjendtskab, han holdt meget af at reise. I Foraaret 1836 skulde der gjøres Alvor af Reisen, en af os Søstre skulde følge med, og Valget faldt paa mig.

D. *6. Mai 1836* reiste saa min Fader og jeg, vi kjørte med egen Vogn til Vordingborg, hvorfra vi skulde gaae med Dampskibet Fredrik den 6te til Kiel. Derfra med Diligence til Hamborg og efter et Par Dages Ophold der med *Hollandsk Skib* til *Amsterdam*. De unge Fættere Coen og Henri vare der for at modtage os og førte os saa til vort Bestemmelses Sted *Leyden*. Familien bestod af Onkel og Tante, 4 voxne Sønner, Coen, Henri, Dionys og Adrian, og en Datter Anna Jacobe, kaldet Anna Co. Min Onkel var rig, havde givtet sig mange Penge til med sin nuværende Kone, de boede smukt, havde 2 Kjøretøier med samt Kudsk og Heste i Byen, blot til behagelig Afbenyttelse — alt var meget velhavende.

Min Onkel talte helst Tydsk, Tante kun Fransk, foruden det Hollandske Sprog, saa det gjaldt hver Dag at tale Tydsk og Fransk. Da vi var der i 6 Uger lærte jeg omsider at snakke lidt Hollandsk og forstaae lidt af, hvad de andre talte om.

Familien gjorde meget for at gjøre os Opholdet behageligt, vi kjørte meget omkring, altid i deres egne Vogne, vare i Haarlem, i Rotterdam, i Haag flere Gange, i Hernhuter Colonien Zeist, ved Badestedet Schaeveninge, i Nordholland, i Zaandam, hvor vi saae Peter den Stores Hus, — og i det ærværdige Delft, hvor vi saae Kongegravene, — og paa mange andre mærkelige Steder. Vi vare flere Gange i Catholsk Kirke, aldrig har jeg bivaanet Catholsk Gudstjeneste, saa det interesserede mig meget. —

Ogsaa det berømte Orgel i Haarlem hørte jeg flere Gange. Efter 6 Ugers behagelige Ophold reiste vi tilbage til *Danmark*. Hele Familien fulgte os til *Amsterdam*, hvor vi toge Afsked og vexlede Løfter om Gjensyn. Onkel og Tante samt Coen og Henri lovede at komme til os om *2 Aar*, det skete da virkelig, hvorom senere. Glad var jeg, da jeg kom hjem igjen til mit kjære Fødeland, Slægt og Venner, — og Reisen selv efterlod jo mange smukke interessante Erindringer, som man gjennem hele Livet har godt af.

Omtrent paa denne Tid blev min yngste Broder *Georg Theodor* confirmeret i Liunge af Pastor Fenger; han var en flink, lærenem Dreng, min Fader underviste ham selv i Sprog og mange gode Ting — vi ældre Søstre maatte ogsaa tage en Part af at udvikle ham. *Georg* og *Elise* voksede op som de Smaa i Familien og tilbragte en lykkelig Barndom. Georg havde et betydeligt musikalsk Talent, kom hurtig efter Klaverspil — *Elise* holdt meget af at synge, sang ret net. Hun blev underviist af os ældre Søstre; vi skiftedes til at dele Arbejderne imellem os, tog hver sin Maaned ude og inde, og det gik meget godt.

Imidlertid udviklede der sig megen Selskabelighed i *Liunge Præstegaard:* der kom Mange af deres talrige Slægtninge, Mange af *Fengers* Venner, f. Ex. *Brødrene Hammerich, Grundtvig, Ingemann* o. s. v. *Pastor Fenger* var Formand for det Danske Missions Selskab og havde derfra mange Forbindelser. Selv vel udrustet af Naturen, var han Sjælen i alle Forsamlinger, som han skabte og ledede – ; i Kirken ved Bibellæsninger, Missionsmøder, Conventer o. desl. Sangen gik igennem Alt, der blev sunget med Liv og Sjæl af Enhver, som kunde synge; *Fenger* selv

havde en høi, deilig Tenor Stemme, omfangsrig, — han var utrættelig. Fra *Frederikskilde* havde der altid været flittig, stadig Kirkegang, den blev endnu livligere paa denne Tid. Fra Sorø kom der mange ud til Kirken og til Familien, Fenger havde mange gode Musikalier med fra Hovedstaden, som for det meeste befandt sig paa Frederikskilde, hvor de fleste musikalske Kræfter vare samlede. Weyses Oratorier — Kirkemusiken — Pindse Hymnen, Jesu Opofrelse, den ambrosianske Lovsang — Sovedrikken, Ludlams Hule, Roverborgen m. m. Ved Hjelp af Soranske Kræfter — vi omgikkes jo stadig de tidligere omtalte Soranske Familier — fik vi meget af dette udført efter bedste Evne, os selv og andre til megen Fornøielse. Fenger kunde sine Partier fra Kiøbenhavns Livet, han behøvede sjelden at øve sig. Desuden sang Fenger en Mængde Romancer, Beethovens Lieder, Weyse, Mendelsohn, Mozart o. s. v. Musiken var i de Aar i sin bedste Flor i mit gamle Hjem. At der blev spillet *meget 4 hændigt*, og det af bedste Sort, fulgte af sig selv.

Vi omgikkes meget med *Kastrups* i Lundehuset, hvor der var mange voxne Børn, paa samme Alder som vi, — ogsaa med Pastor *Stabells* i Tiustrup, hvor der var 3 voxne Døtre; men vor bedste Omgangskreds var dog i Liunge og i Sorø. Kun vil jeg endnu her tilføie dette: at vi Søstre hver Vinter deeltoge i de tidligere omtalte Concerter paa Sorø Academie, i Gennemsnit 4—5 hver Vinter, — min Fader lod os, med stor Beredvillighed, kjøre ud til de nødvendige Prøver. Mine Forældre bivaanede altid Concerterne, som stadig samlede en stor Tilhørerkreds, ogsaa udenbyes fra.

Erindringen om de mange musikalske Mennesker,

man i denne Periode levede sig sammen med, blev, foruden den musikalske Udvikling, der gik med i Købet, en Skat, man tog med sig for hele Livet, da Tiden var omme.

I Efteraaret 1836 besøgte mine Forældre, med et Par af os Sødskende, *Løbels* i *Helsingør;* vi kiørte dertil med egen Vogn over Roeskilde, Værebro Møller, Slangerup, Frederiksborg. — Opholdet varede i flere Dage. Efter Bestemmelsen skulde jeg, paa Grund af indtrufne Familieforhold, tilbringe endeel af Vinteren hos vore gode Venner Løbels, der altid saagjerne vilde „laane" en af de mange Søstre paa Frederikskilde — selv havde de ingen Børn. Løbels boede dengang i den store, smukke Fenwicks Gaard paa Strandstræde — den var herskabelig meubleret, fra Fenwicks Tid, og Plads var der nok af. Helsingør havde dengang endnu Øresunds Tolden, der boede mange anseete, velhavende Familier, der vrimlede af Consuler og tilreisende Fremmede. Megen Selskabelighed var der altid, og hver 14 Dag Bal i Øresunds Klubsal. Der blev talt meget Engelsk i Løbels Hus, der spiste hver Dag 2 Engelske Herrer ved deres Bord, foruden de mange Kaptainer, der kom tilreisende, dog kun 1, høist 2 ad Gangen. Dette var en udmærket Leilighed for mig til at komme efter at snakke Engelsk — jeg havde læst endeel og kjendte godt Sproget, men jeg havde ikke før talet det. Der kom ellers mange Danske Familier, og de fleste, man omgikkes, vare Danske. I Løbet af Efteraaret var der en stor Kirke Concert i Anledning af *Reformationsfesten*, jeg havde den Fornøielse at synge med i Chorene, jeg stod ved Siden af *Jette Boye*, Datter af den bekjendte *Pastor Boye*, der dengang var Præst i Helsingør.

Da Julen kom, var der Mange, der kappedes om at gjøre den saa munter som mulig, — Enkefrue *Knox*, Fru Løbels Søster, førte et stort, meget selskabeligt Hus — Postmester *Mazar de la Garde*, min Moders Fætter — givt med Frk. Monrad — var ogsaa godt med foruden saa mange Andre. Ved Slutningen var der i Klubsalen en meget stor Maskerade, hvor jeg var, med Løbels — klædt som italiensk Fiskerpige —. Jeg morede mig udmærket, det var første og sidste Gang, jeg var paa Maskerade.

Jeg spillede meget den Vinter, ikke for at ove mig, men til Fornøielse — ogsaa 4 hændig med Hr. *de Meza*, hvis Forældre boede i Helsingør, den senere General *de Meza*. Det bedste, varigste Udbytte, jeg havde, var at jeg lærte endeel Engelsk; daglig var der god Leilighed til at *tale* det, og tilsidst talte jeg det med temlig Lethed. I Selskaberne var der jo altid „den Babylonske Forvirring" af Engelsk, Fransk, Tydsk og Dansk, imellem hinanden, men det var jo en god Øvelse.

I Slutningen af *Marts 1837* forlod jeg, efter Bestemmelsen fra Hjemmet Helsingør, efter et interessant, rigt Ophold hos de rare Løbels, som altid viste mig megen Godhed og Venlighed, som jeg ei alene dengang, men mange Aar senere, har takket dem for. Der var dengang i Helsingør Engelsk Kirke og Menighed, der kom jeg meget ofte med Fru Løbel, som ogsaa i St. Olai Kirke, hvor man hørte *Pastor Boye*. Den engelske Præst var *Pastor Wade*, han blev senere Methodist Præst i London — (givt med Louise Fenwick).

I Engelsk Kirke hørte jeg meget smuk Kirkemusik; den engelske Morgenhymne: „Awake my soul, and with the sun" blev altid sunget, den var

Indgangspsalmen, og jeg har siden den Tid bevaret Forkiærlighed for den — Børnene kjende den saagodt. —

Omtrent ved Paasketid vendte jeg tilbage til mit kjære Hjem, beriget med mange gode, smukke *Erindringer* om Vinteren i *Helsingør*.

I Somren *1838* skulde mine Brødre tage Embeds Examen — de havde, siden de kom fra Sorø, været i Huset hos gamle Urtekræmmer *Schiødte* i Frederiksborggade, hvor der var en stor Familie. — *Conrad* blev theologisk Candidat, *Harald* juridisk Candidat, begge med Laud. Conrad forlovede sig kort efter med *Caroline Schiødte*, den yngste af Døtrene, dette var jo, alt tilsammen, en stor Begivenhed i Familien.

Min yngste Broder *Georg* var imidlertid kommen til Kiøbenhavn, i Instrumentmager Lære, efter hans eget Ønske, han var bleven anbragt i den store Marschalske Fabrik. Det var derfra vi lærte at kjende *Instrumentmager Møller*, som dengang var Svend i Anstalten, og tog sig saa venligt af den unge, uerfarne Landsbydreng.

Og saa nærmede sig Tiden, da *Hollænderne* skulde indfrie deres Løvte: *at komme til Danmark*. Efter forudgaaet Correspondance kom de i Slutningen af Juli, Onkel og Tante, Coen og Henri, de bleve omtrent 3 Uger, og i den Tid var der Liv og Munterhed allevegne; Cousine Hanne Nyegaard var hos os hele Ferien, foruden andre Veninder — Fredrik Stub, Fru Heilmans Søn, juridisk Candidat, ogsaa. — Mange af vore Omgangsvenner kom for at see de Hollandske Slægtninge. Mange smukke Toure bleve foretagne — *Tante Stemann*, som om Somren boede paa *Valbygaard*, tæt ved Slagelse, inviterede os Alle derhen til Middag — dette moredc dem meget.

Ogsaa i Sorø bleve vi indbudne, til *Rosenørns* og Professor *Hjorts:* gamle Onkel Nieuwenhuis havde stor Lyst til at færdes. — Onkel og Tante vilde saagjerne have en af de mange Søstre paa Frederikskilde med hjem til Holland, for et Aars Tid i Besøg — Valget faldt snart paa *Augusta*, der strax havde megen Lyst til denne Reise, og det stod ikke længe paa, hun gjorde sig reisefærdig. Saa var Tiden omme, omtrent midt i August reiste vore Hollandske Gjæster, glade over nu at have seet Danmark og de Danske Slægtninge.

Augusta fulgte saa med, som for omtalt, — i Løbet af Efteraaret blev hun forlovet med Coenraad Nieuwenhuis. Det Aar, hun saa blev der, efter Løvte, fik hun god Tid til at sætte sig ind i det Hollandske Sprog, dyrke sin Musik, tage Undervisning i Tegning m. m. —

I Slutningen af November [1838] fik vi Efterretning om, at vor kjære Broder *Georg* var bleven meget syg — han kom paa Fredriks Hospital, hvor Sygdommen blev erklæret for Mavebetændelse; *den 8. December døde han*, — det var med ubeskrivelig Sorg vi alle modtoge Budskabet om hans tidlige Bortgang — han var alles Yndling i Hjemmet, — nu den første, som forlod den store Søskendekreds. „Hans Stav var brudt, hans Øie lukt, for os et venligt Lys var slukt".

I Begyndelsen af Aaret *1839* blev det bestemt, at jeg skulde tage ud som Lærerinde, til Præstø, til en Familie, hvis yngste Datter — i Confirmations Alderen — jeg skulde undervise i Musik, Sprog og andre gode Ting; jeg havde kun liden Lyst til denne Plads, meget hellere vilde jeg blive i mit kjære Hjem i min vante Virkekreds, som jeg holdt

meget af, men, vi vare godt vante til at føie os efter Forældrenes Ønsker, saa det blev ei anderledes.

Min ældste Søster *Meta* havde i flere Aar været ude som Lærerinde, men hun var svagelig, kunde ikke godt taale det.

Der var heller ingen anden Grund til denne Bestemmelse uden den, at min Fader syntes, vi vare for mange Søstre hjemme — jeg maatte altsaa berede mig paa at tage afsted til Foraaret. Da Mai Maaned kom, tog jeg saa Afsked fra mit kjære Hjem og reiste alene til Præstø, hvor alt var mig aldeles fremmed. Det havde hele Dagen været Graaveir, — da jeg kom der, hvor man første Gang seer Præstø og Præstø Bugt, klarede det op og jeg saae mange Stjerner — dette gjorde et velgjørende Indtryk paa mit noget nedtrykte Sind, og nu, saamange Aar efter, mindes jeg, hvor glad og lettet jeg blev ved at see Stjernerne lyse mig ind i den fremmede By; — da Slutningen af Aaret kom, vidste jeg *hvorfor* jeg nu skulde til Præstø og Nysø. Den Familie, jeg skulde være hos, var Byfoged *Mollers*, hvor der var en voxen Datter *Thora* og min Elev *Elise* — dengang 14—15 Aar — og en gammel Husjomfru. Der var et meget godt Klaveer, Huset var rummeligt og net, der var endeel Selskabelighed med Familierne i Byen. Lige over for os boede *Pastor Nissens* — der var stor Familie, en voxen Datter, *Bine*, og 6—7 yngre Sødskende, Drenge og Piger, den yngste var 5 Aar gl.; — *Fru Nissen* var musikalsk, sang endnu kiont, spillede selv 4-hændig med sin Datter Bine. Det var en rar Familie, hvor jeg jevnlig kom, og snart følte mig som hjemme. Til *Nysø* blev jeg inviteret, med Justitsraad Mollers, en af de første

Søndage, jeg var der; der aabnede sig en heel ny Verden for mig. *Thorvaldsen* var der i de Aar, Huset var stort og interessant, Familien bestod af Baronen, Baronessen, de to ældste Sønner *Henrik* og *Holger*, den ældste Datter *Elise*, dengang vel 14 Aar gl., *Christian* og *Jeanina*. Der var i Huset en meget musikalsk Dame *Frøken Schwarzen*, Selskabsdame, som havde en meget smuk Sangstemme, Mezzo Sopran; Gouvernante Mamsell *Betty Salomon* — og den unge *Maler Gertner*, som var der for at aftegne Thorvaldsens Basrelieffer. Og Cand. theol. *A. C. Petersen*, som var Huslærer; — *Godsforvalter Beck* spiste der hver Dag til Middag; han var meget musikalsk, spillede en smuk Violin og havde en smuk Tenor Stemme. Baronen var ogsaa meget musikalsk. Mig fik de snart til Klaveret, og jeg blev snart bragt til at accompagnere dem og deres mange musikalske Gjæster.

Mange liggende Gjæster var der den Sommer, — Mange kom fra de nærliggende Herregaarde, Præstø osv., — fra Kiøbenhavn kom Konstnere og Videnskabsmænd, Enhver vilde gjerne være, hvor *Thorvaldsen* var; — *Baronesse Stampe*, som var den, der stod ved Roret, forstod godt at styre det hele, og Enhver kan tænke sig, det var et interessant Hus at komme i. Det skjønne *Nyso*, bekiendt for sin deilige Beliggenhed, smukke Have og Omgivelser, laae, som velbekjendt, nær ved *Præsto*, saa det var nemt at komme frem og tilbage. Jeg blev ofte inviteret derud, ved mange Slags Leiligheder, men jeg blev nødt til at indskrænke mine Besøg af Hensyn til den Familie, jeg var hos. — Med min Elev Elise gik det meget godt, hun var en godmodig, lærvillig ung Pige og havde god Lyst til Musik og Sprog.

Henad Efteraaret spurgte Baronesse Stampe mig engang om jeg havde Lyst til at være Selskabsdame paa Nysø — dette havde jeg egentlig ikke, Pastor *Nissens*, som snart blev mine gode Venner, ogsaa mine Forældre, raadede mig herfra, — de daglige Forhold vare vanskelige, og, skulde jeg bytte Plads, vilde jeg helst tilbage til mit kjære Hjem. Men, mine Forældre syntes dog, jeg ikke heelt skulde afslaae dette Tilbud, — det blev da saaledes bestemt, at jeg skulde tilbringe de sidste Efteraars Maaneder paa Nysø, indtil Nytaar. *Elise Møller* skulde den Vinter gaae til Confirmation, saa det blev snart jevnet, at jeg forlod Byfogdens Hus, og tog til det stolte *Nysø* de første Dage i November. Det var en heel ny Verden for mig at komme ind i. Efterhaanden levede man sig sammen med [dem] og der var mange, som før omtalt; jeg deelte Værelse med Frøken Schwarzen, Selskabsdamen, en rar, godmodig Pige.

At see *Thorvaldsen* hver Dag var jo noget Stort, — det varede ikke længe førend jeg blev forlangt til at spille ham isøvn efter Middagsbordet, da han gjerne tog sig en lille Slummer — han holdt meget af Musik. Og ofte maatte jeg spille Marcher og Polonaiser for ham; naar han, kort før Middagen kom ned fra sit Atelier — som han havde ovenpaa, — og klagede over kolde Fødder, saa tog Baronessen ham under Armen og marcherede rask op og ned ad Salene med ham et Qvarterstid. — Det varede ikke længe førend Musiken var i fuld Gang, — Frøken Schwarzen havde sin smukke Sangstemme, men kunde ikke spille, hun var derfor meget glad over at faae mig til at accompagnere sig — det var hende paalagt at fremme Musiken der i Huset

saameget som muligt, men Mamsell Salomon, Gouvernanten, spillede kun lidt, kunde ikke accompagnere. Operaer som „Jodinden“, „Hans Heiling“ stode stadig paa Klaveret og der blev sunget af dem alt hvad der paa nogen Maade kunde udføres. Vi opdagede

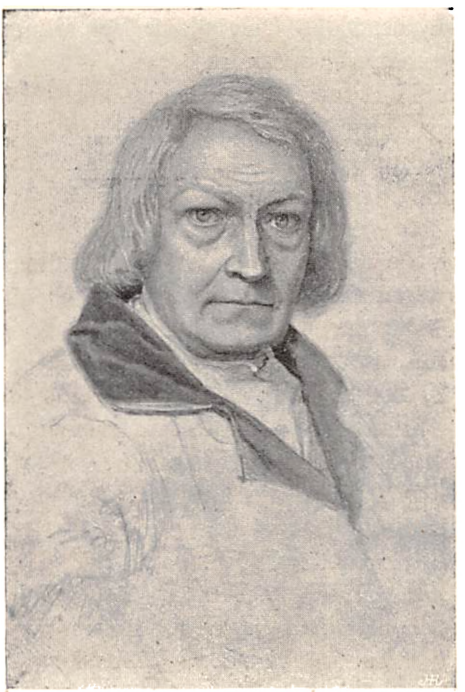

Gertner del. Nyso. Thorvaldsen. (1839.)

snart, at Frøken Schwarzen og jeg, Forvalter Beck og Baronen kunde danne en god Qvartett og det morede os meget at indstudere Qvartetter; da vi bleve sammensungne, havde vi megen Fornøielse af dem. Hver Fredag var der musikalsk Aftenunderholdning; Kammerherre Neergaards fra Lindersvold

var der altid, Kammerherren havde en god Tenor og sang altid med; — foruden flere Andre. Ogsaa fra Præstø. Cand. Petersen horte ikke med til det musikalske Hold, han havde desuden nok at tage vare med sine mange Elever, var dog ofte om Aftenen i Familiekredsen, og deeltog i Selskabeligheden saavidt Tiden tillod det. Den ældste Søn Henrik skulde næste Efteraar være Student.

Vi talte ikke meget sammen, men *stiltiende* udviklede sig efterhaanden de Følelser, der skulde blive Grundlaget til et livsvarigt Forhold.

Den 19. November var det *Thorvaldsens* Fodselsdag. Den blev en Festdag for hele Huset, og Baronessen gjorde alt hvad der stod i hendes Magt for at vise *Thorvaldsen*, at han var Festens Konge. Ved Bordene sang man Sange til Ære for Thorvaldsen, forfattede af Cand. Petersen, der var Familiens yndede Leiligheds Digter. Om Aftenen skulde der gives Scener af forskellige af Holbergs Comedier; jeg var med blandt de Spillende, Hovmesteren var Soufleur, — Mange fra Egnen vare indbudne for at overvære Forestillingen; — Thorvaldsen morede sig godt, og loe hjertelig med de Andre. —

D. 3. December kom Efterretning fra Kiøbenhavn om *Frederik 6tes Død;* det var høitidelige smukke Dage paa Nyso. Den *gamle Grevinde Danneskiold fra Gisselfeldt* var der flere Dage med nogle af Familien, for at blive modelleret af *Thorvaldsen.* De holdt Alle meget af Musik, saa der blev musiceret meget i de Dage, særlig fandt de Behag i at høre Frøken Schwarzen og mig synge Smaa Duetter, som vi kunde levere mange af, jeg tog altid Alt Stemmen, vi vare godt sammensungne; hver Aften bleve vi anmodede om at lade os høre. Da *Grevinde Danne-*

skiolds Buste var færdig, bleve vi Alle kaldte op i den store, prægtige Havesal for at betragte det fuldendte Værk. — Efter den gamle Konges Død skulde jo alle gaae i Sort, der anlagdes jo almindelig Landesorg. — Ved Afskeden takkede Grevinde Danneskiold Frøken Schwarzen og mig fordi vi havde sunget saa smukt for hende og bad os komme til Gisselfeldt.

Den unge Maler *Gertner*, som jeg før har omtalt, havde altid travlt med at aftegne *Thorvaldsens berømte Basrelieffer*, man saae ham kun ved Bordene og lidt seent paa Aftenen, hvor han dog tidt kom tidsnok til at deltage i *Lotterie Spillet*, som Baronessen hver Aften — en Times Tid — satte igang for at underholde Thorvaldsen, der, som bekiendt, holdt meget deraf. Den nydelige, velbekiendte Tegning: *Menneskets Skytsaand* af Thorvaldsen gav *Gertner* mig ved Afskeden, til *Erindring;* tilvisse blev det mig en kiær Erindring om den Tid.

Mamsell Salomon, Gouvernanten, var en klog lille Dame, jeg stod paa en meget venskabelig Fod med hende, og det blev en Aftale, vi skulde correspondere, naar jeg forlod Nysø.

Saa nærmede sig Juletiden, jeg vilde helst reist hjem til Juleaften, men Baronessen ønskede, jeg skulde blive Julen over, hun ventede endeel musikalske Gæster, saa skulde Musiken rigtig gaa for sig. —

Julen paa Nysø blev en meget livlig Tid; blandt mange Andre kom ogsaa den dengang bekiendte *Violin Spiller* og *Guitarspiller Lemming* — og *H. C. Andersen*; han forelæste flere Aftener *Mulatten*, som dengang endnu var i Manuskript, — og flere af sine senere saa berømte Eventyr, — han fandt og-

saa paa mange Juleløier, som morede dem Allesammen, *Thorvaldsen* ikke mindst.

Pastor Nissens fra Præstø, mine gode Venner, kom ofte i deres Selskaber, det var mig altid saa kiært at se dem.

Gertner del.
A. C. Petersen.

I Juletiden var *Cand. Petersen* ofte tilstede og deeltog i Selskabeligheden og i hvad man foretog sig; der saaes vi jo oftere end til dagligt Brug — som tidligere omtalt.

Tause, maaske derfor desto sikkrere, voxede Kiærlighedens skiønne Følelser sig stærkere, stærke nok til at danne det indre Baand, der skulde forene os; — der var aldrig, mellem os, vexlet eet Ord, der berørte noget nærmere Forhold. Aarets Aftenrøde blev mit Livs Morgenrøde med Hensyn til min Fremtid. Tro, Haab og Kiærlighed bar mig over i det nye Aar.

Dagen til Nytaarsaften var bestemt til min Afreise, jeg skulde følges med nogle Andre, der skulde til Næstved.

Saa kom Afskedens Time — det var om Formiddagen. *Thorvaldsen* sagde mig et venligt Farvel, og takkede mig fordi jeg havde spillet saa smukt for ham; *Baronen*, som nu altid var Godmodigheden selv, takkede mig for alle de gode Musiktimer vi havde haft sammen, og gav mig en Kurv deilige Æbler med paa Reisen. *Baronessen*, som var en ud-

mærket Værtinde, kunde jeg med god Grund takke for behageligt Ophold. *Enhver især* i den store Kreds, jeg havde sluttet mig til i denne interessante Tid, fik jeg sagt godt *Farvel. Cand. Petersen* fulgte mig ud til Vognen, rakte mig nogle Smaa Pakker og Sager, jeg skulde have med paa Rejsen — gav mig Haanden (første Gang) og sagde: „Farvel! jeg glemmer Dem aldrig."

Bærentzen del.
Cora Nyegaard.

Saa rejste jeg og forlod det store, rige *Nysø*, som det nu skulde vare en Stund inden jeg saae igjen.

Henad Aften kom jeg til mit kjære Hjem — Frederikskilde — hvor jeg endnu fandt Julegjæsterne samlede; foruden Harald og Conrad var der *Caroline Schiødte, Cousine Hanne Nyegaard* og *Cousin Frits Ross*. Det var jo Nytaarsaften saa alt havde et festligt Præg, det var rart at see Familien samlet, og nu havde jeg jo meget at fortælle om hvad jeg nylig havde oplevet. --

Min Søster *Augusta* var imidlertid kommen hjem fra Holland, saa vi vare mange om at dele hvad Godt der nu kunde komme i den Deel af Ferien, der endnu var tilbage. Der var paa den Tid megen Selskabelighed paa Egnen.

I Begyndelsen af Aaret *1840* skulde der arbeides paa *Augustas* Brude Udstyr; det var et kjært Arbeide, vi vare jo mange om det, og det gik rask fra Haanden. Brylluppet var bestemt til Somren. — Imidlertid hørte jeg af og til fra Nysø, Mamsell Salomon og jeg holdt vor Aftale, vi skrev jevnlig til hinanden. Ogsaa fra Pastor Nissens havde jeg Breve, saa det var mig kiært ikke at blive fremmed for, hvad der forefaldt paa Egnen.

I April *1840* blev min yngste Søster *Elise* confirmeret i Liunge Kirke af Pastor Fenger; hun var den sidste Confirmand af de 9 Sødskende. Ofte maatte hun savne den bortgangne Broder og Legekammerat *Georg;* hun blev den eneste tilbage af de „to Smaa".

D. *20. Juni* havde *Augusta* Bryllup med *Coenraad Nieuwenhuis;* hans Broder *Henri Neiuwenhuis* fulgte med som Forlover. Til Brylluppet var kun den nærmeste Familie samlet; Augusta stod Brud i Liunge Kirke i en hvid figureret Silkekjole — hun var kun 20 Aar gl., saae ud over Livet med lyse Forhaabninger. Kort efter Brylluppet reiste de unge Folk igjennem Skandinavien, som Hollænderen havde Lyst til at see, de kom tilbage til *Fredrikskilde* d. *7.—8. August,* det var en heel Fest at see dem igjen just i de Høitidsdage, da saamange gode Venner vare samlede. Den *7.—8. August* var, som bekjendt mine Forældres Fødselsdage, som altid samlede en stor Kreds af Slægt og Venner, fra Sorø og Omegnen; alt gik ud paa at give det hele et festligt Præg og forskønne de Dage efter bedste Evne. Enhver som var med dengang, har, mange Aar efter, med Glæde mindedes disse to smukke Festdage.

Efter et lille Ophold af en Uges Tid paa Fred-

rikskilde reiste *Augusta med sin Mand* til *Holland* til deres Hjem i *Amsterdam* hvor de boede i de første Aar. —

Grundtvig havde sagt til Fenger i Liunge 1840, han ønskede Melodie til Reis op Dit Hoved, al Christenhed — Fenger spurgte mig om jeg vilde gjøre det, sagde dertil, det vilde være ham og hele Conventet en stor Glæde at kunne *synge* dette deilige Digt. Jeg sagde, ja, jeg skal prøve paa det. Det var paa en Tid, da vi hjemme havde meget travlt i Huset med Slagterie og meget andet, og det var netop i November min Maaned at bære Husets Byrder. Saa kom Pastor Fenger en Dag og mindede mig om mit givne Ord, sagde, de maatte dog endelig have den til Vartou Kirke naar Advents Søndagen kom. En Eftmd. jeg havde besluttet at gjøre Alvor af det, havde vi endnu meget travlt med Slagterie, bleve ikke færdige førend ved Solnedgang. Vi vare jo en stor Familie, havde kun 1 Dagligstue, hvor Klaveret stod — sjelden havde jeg Tid, endnu sjeldnere Ro til sligt. Jeg tog Grundtvigs Sangværk i Haanden, tog en gammel Kaabe og en Havehat paa og vandrede ned i Lunden hvor der var Ro, — det var en smuk Aftenrøde, — jeg læste Sangen igennem, men Tusmørket faldt paa, jeg gik ud ved Kæmpe Graven, hvor der var lidt mere Dagslys, og lyttede, valgte mig nogle Vers, der tiltalte mig meest — stille stod jeg mens Solen sank, og hørte saa hele Melodien med Harmonierne, som de ere opskrevne, — det hele strax, paa engang, i As Dur. Jeg kunde accurat see at synge den heelt igjennem, og prøve den om Tonerne svarede til den deilige Text — saa gik jeg op — tilfreds med denne høitidelige Stund. Da jeg spillede den paa Klaveret,

som jeg havde hørt den, fandt jeg intet at rette. Jeg skyndte mig at skrive Noderne og sende den til Fenger, som strax sendte den ind til Grundtvig og til Vartou Kirke, hvor den blev sunget, da Tiden kom 2. Søndag i Advent. Der er o: jeg har aldrig rettet en Tøddel siden jeg dengang skrev den op. —

Stiltiende havde jeg nu i Løbet af Aaret ventet paa hvad der snart maatte komme —

d. *22, November* kom *Brev fra Cand. Petersen*, hvori han friede til mig, mindede mig om „den tavse Forstaaelse, der havde været mellem os paa Nysø og paa hvilken han havde bygget sit Haab — og bad mig følge sig igjennem Livet. Førend til Julen kunde han ikke personlig give Møde."

Aarsagen hvorfor han ikke tidligere havde kunnet nærme sig, var den, at Baronessen havde bedet ham om at besørge den ældste Søn Henrik Stampe færdig til Student, førend han forlovede sig — dette havde han lovet.

Nu blev der Glæde derhjemme og i Omegnen over min Forlovelse, Egnens Folk glædede sig til at see Skatten, jeg havde fundet, nu til Jul, mine Forældre glædede sig til at see deres nye Svigersøn, mine Sødskende ikke mindre til at gjøre Bekiendtskab med den nye Svoger.

D. *23. December,* Lille Juleaftens Dag, oprandt i smukt klart Frostveir, om Aftenen Kl. 8—9, kom den længselfuldt ventede nye Jule-Gjæst, i deiligt Stjerneskin, med en Vogn fra Næstved. Jeg førte ham ind til mine Forældre, som vare de første, der modtoge ham — saa kom mine Sødskende og kappedes om at ønske ham velkommen iblandt os; — Harald og Conrad, Caroline Schiødte, Frits Ross og Cousine Hanne Nyegaard vare der ogsaa, saa der var strax Mange.

Juleaften blev nu dobbelt Høitid med det nye Medlem *Alexander Christian Petersen*, der kom ind i Familien som *min Forlovede* og iaar maatte blive Hovedpersonen.

Første Juledags Morgen var der altid *Fru Prædiken* i *Liunge Kirke*, derhen maatte vi jo Alle; i Kirken var der Manges Øine, der, under Julesangene, vogtede paa „Jomfru Coras Kiereste" — og efter Kirken blev han præsenteret for Mange, som gjerne vilde frembære deres Lykønskninger.

Blandt Juleselskaberne ude og hjemme var det første og største *Trolovelses Gildet i mit kjære Hjem*, — Naboer og Venner bleve kaldte sammen, alt i Huset sat paa bedste Been, og det var en smuk Aften, da vor Skaal første Gang blev udbragt af *min Fader, Pastor Fenger, gamle Kastrup* og flere. —

Nytaarsdag pleiede min Fader at tage til Sorø om Formd. og gratulere Nytaar hos de Familier, vi kiendte, iaar tog han sin nye Svigersøn med for at præsentere ham for *Ingemanns, Rothes*, Professor *Hjorts*, Godsinspekteur *Povelsens*, Musiklærer *Petersens*, Oberst Pentz's osv. —

Tiustrup Sø var hele Julen tillagt, saa der blev mange Fornøielser for Skøiteløberne, til Klinten, Bavelse Sø, gamle Pastor Stabells i Tiustrup Præstegaard m. m. —

Den første Julegave jeg modtog af min Ven var *Kratzenstein Stubs berømte Haandtegninger*, de vare lagte i en Billed Mappe, som Baronesse Stampe selv havde forfærdiget og foræret ham paa Nysø med flere andre smukke Billeder. Denne Skat har jeg den Dag i Dag. —

Henad Foraaret *1841* fik jeg en Indbydelse fra *Pastor Nissens* i *Præstø* om at komme der en Maaneds

Tid naar Skoven blev grøn. Dette glædede jeg mig meget til, saa kunde jeg jevnlig sees med „Nysø's A. C. Petersen", som nu ogsaa var bleven min; han var altid kommet der meget og stod i venskabeligt Forhold til Præstefamilien; da Mai Maaned kom, reiste jeg til Præstø, glad over at gjensee de gode Venner og den deilige Natur i sin Foraarspragt. Imidlertid var den ældste Datter, *Bine*, bleven forlovet med *Godsforvalter Beck* paa Nysø, en Begivenhed som vakte stor Glæde i hele Familien; — han var dertil musikalsk og det passede godt i Nissens Familie, hvor Musiken altid blev holdt høit i Ære. Til de ældste Drenge var der kommen Huslærer, en theol. Candidat Roll, — han havde en ret god Bas Stemme; det varede ikke længe, forend vi fik indrettet en Qvartett — Fru Nissen, jeg, Beck og Hr. Roll. Den var rigtignok ikke saa god, som den, vi havde paa Nysø, men det er altid fornøieligt at synge sammen, undertiden gik vi over i Kirken og morede os med at synge der. Petersen kom, saa ofte hans Tid tillod det, ind til os, og vi spadserede lange Toure sammen i den deilige Egn.

Paa den Tid boede Catechet *Møllers* i Præstø; han var givt med en Dame fra Haderslev, det var unge Folk; at de kom meget til Nissens, fulgte af sig selv; ogsaa kom Petersen og jeg af og til hos dem, de to Theologer havde jo meget at tale sammen om.

Paa Nysø saae det anderledes ud end da jeg forlod det, Baron Stampes var paa den Tid i *Italien* med *Thorvaldsen*, der, som bekjendt, inderlig havde ønsket *at see* Rom engang endnu. Der var saaledes intet Familieliv under deres Fraværelse. —

Dennegang fik jeg de mange Natur Skønheder

ved Præstø rigtig at see, jeg spadserede lange smukke Toure med min Ven; den unge Vaar og det nye Forhold som Forlovede bidrog jo til at forhøie de Glæder, vi havde.

En Maaneds Tid gik hurtig under saa behagelige Omgivelser, da Tiden var omme, var jeg glad over mit Besøg og over at have gjort nærmere Bekjendtskab med *Pastor Nissen* og hele den rare Familie, som jeg mange Aar senere vedligeholdt Forbindelse med. Det var sidste Gang, jeg saae min Ven i de Omgivelser — ved Slutningen af Aaret forlod han *Nysø* — hans Gerning var tilende — og reiste til *Kiøbenhavn*.

En Sommermorgen i Lunden nede ved Søen stod jeg med Ingemanns Digte i Haanden og læste den deilige Sang heelt igjennem: „Bevar mig, min Gud, til Dig staar min Lid" — da jeg havde læst den ud, havde jeg de Toner, som ere nedskrevne i den gamle blaa Nodebog — jeg fastholdt dem i mit Indre, spillede saa engang i Løbet af Dagen hele Sangen, som den er skrevet, forandrede intet af hvad jeg havde hørt, mens jeg læste den.

Det var den deiligste Sommermorgen Stund, man kan tænke sig, — da jeg havde havt den deilige, korte Stund med Poesi og Toner, ilede jeg op til Huset og til alle de Pligter, jeg dengang havde at opfylde.

I Løbet af Somren *1841* reiste min Søster *Amalia* til *Holland*, Augusta havde inderlig ønsket, hun skulde komme derover, de to Søstre havde i mange Aar fulgtes ad i alle Ting og længtes efter hinanden. Amalie var saa glad ved at reise til *Amsterdam* til den kjære Søster og Svoger; hun blev i Holland i 4 Aar, indtil forandrede Forhold i

Hjemmet kaldte hende tilbage til Danmark. — Amalie var meget musikalsk, hun spillede smukt, havde en god, smuk Alt Stemme, som hun forstod at bruge godt, — vi Søstre sang meget sammen, *Terzetter*, *Weyse* havde udgivet en Samling Sange, udsatte for *tre Damestemmer*, dem sang vi næsten alle og kunde mange af dem heelt uden ad, saa vi ofte sang dem i det Frie, hvor vi kom hen, det var os en stor Fornøielse. Efter Amalies Bortrejse indskrænkede Sammensangen sig til at *Betty* og jeg sang endeel *Duetter*, ogsaa dette maatte jo være godt. Betty havde en smuk Sangstemme, men hun spillede slet ikke, saa hun maatte hjelpes godt, naar man skulde indstudere noget Nyt.

Da Julen kom, kaldte den de sædvanlige Feriegjæster sammen, — iaar kom Petersen (som min Pen herefter vil kalde ham) ikke fra *Nysø*, men fra *Kiobenhavn*, hvor han nu boede, efterat han om Efteraaret havde forladt Nysø. Han havde lejet sig nogle Værelser i Fiolstræde og begyndt sine Underviisningstimer; da han nu vilde offre sig til Lærer Gjerningen inden han kunde faae Præstekald, var det jo om at gjøre at faae det mest mulige ud af det. Det var nu ikke vanskeligt for ham at faae gode Timer; hans Stilling paa Nysø i 4 Aar havde skaffet ham endeel Anseelse og gode Bekjendtskaber, og hans Dygtighed som Lærer blev snart bekjendt. Han fik Timer i store Pige Instituter, f. Ex. *Fru Surlaus*, hvor den fornemme Verden søgte hen; og fik efterhaanden Adgang i meget gode Huse, f. Ex. *Stiftsprovst Trydes*, og det store *Lethske Hus* i Nyhavn, — det Hele skaffede ham en aarlig Indtægt, saa han godt kunde leve deraf.

Min Broder Harald og Fætter Frits Ross boede

i de Aar i Kiøbenhavn hvilket gav Anledning til adskillige behagelige Sammenkomster.

. . .

Kort efter*) forestod mig en stor Sorg — jeg reiste hjem Dagen efter [Indvielsen] og traf min yngste Søster *Elise* syg; hun døde efter faa Dages Sygdom d. 13. December. Dette var jo en pludselig og en stor Sorg for hele Familien, — hun var den yngste, kun 18 Aar gl., og havde hidtil altid været rask og munter; — min Moder tog sig det meget nær; over hele den paafølgende Vinter lagde der sig jo et Sorgeflor.

Elise Nyegaard.

Meta Nyegaard.

Det var de to Yngste, der først forlod den store Familiekreds; de første, der gik forud og pegede henimod de lyse Egne heroventil, — de første af os, der havde naaet Maalet, hvorfra ingen Vandrer vender tilbage.

Min ældste Søster *Meta* havde paa de senere Aar skrantet endeel, hun led af en begyndende Brystsygdom, som langsomt udviklede sig, — vor Huslæge, den flinke *Doctor Boiesen* i Sorø, belavede

*) en Rejse til Helsingør i Efteraaret 1843, hvor Cora Nyegaard bl. a. overværede Indvielsen af Kronborg Slotskapel. (Udg. Anm.)

os paa, vi maatte gjøre os fortroelige med den Tanke at miste hende, dog gik der et Aars Tid eller længere hen, forend Sygdommen tog alvorlig fat.

I vor Forlovelses Aar havde Petersen søgt mange Præstekald hele Landet rundt, men ingen af dem faaet. I Efteraaret 1844 blev Pastor Holst, dengang Præst i Jydstrup, forflyttet til Borup. Det hændte sig paa denne Tid, at min Moder en Dag kom til Sorø for at besøge *Rosenorns* — der traf hun den gamle Kammerherre Neergaard fra Skioldenæsholm, ved Middagsbordet spurgte han min Moder, om hun havde Lyst til at jeg skulde blive Præstekone i Jydstrup? — dette Spørgsmaal bejaede hun naturligvis strax, og han sagde da, om hun vilde bringe den Hilsen fra ham til Candidat Petersen, at han kunde om faa Dage gaae hen i Frederiksholms Canal (hvor Kammerherre Neergaard eiede en stor Gaard) og melde sig hos Kammertjeneren, saa vilde han nærmere tale med ham. Petersen gik saa derhen og fik snart ud af det, at han blot kunde skrive Ansøgningen paa den af Kammerherren opgivne Maade, saa var han sikker paa at faae Præstekaldet. Dette var jo mens Godsejerne endnu havde Kalds Ret. — Allerede den 12. December 1844 blev Petersen kaldet til Præst i *Jydstrup* og *Valsølille*, en stor og vigtig Begivenhed i vor Familiekreds — da Julen kom blev det jo dobbelt Høitid med den nye Præst, som modtog Gratulation af Slægt og Venner; det blev nu sidste Gang, han tilbragte Julen som Feriegjæst paa Frederikskilde.

. . .

1845 oprandt, det sidste Aar, jeg endnu, som Cora Nyegaard, begyndte i mine Forældres Hjem.

. . .

Da jeg*) kom tilbage til mit Hjem, fandt jeg alt ved det gamle paa det nær, at *Meta* var syg; hun var sengeliggende alt i nogen Tid, mens jeg var borte, hun led af tiltagende Brystsyge — havde ofte Lægetilsyn, vor flinke Doctor Boiesen gjorde for hende hvad han kunde, men til os sagde han alt dengang, der kunde ikke være langt tilbage. . . .**) Det var en bedrøvelig, alvorlig Tid, der skulde gennemgaaes — d. 13. April dode den kjære Søster *Meta*, from og gudhengiven, som hun altid havde været. Jeg tabte i hende min kiæreste Søster, vi To havde altid fulgtes ad fra Barndoms og Ungdomstiden og forstode hinanden saa godt. Paa Begravelsesdagen kom Petersen fra Jydstrup og holdt en meget smuk Tale over hende i den gamle Sal, inden hun blev blev baaren ud fra Fædrenehjemmet.

. . .

Bryllupsdagen 16. Maj [1845] oprandt med det deiligste Foraarsveir; — mit kjære gamle Hjem var bleven festlig smykket, alt tidlig om Morgenen var deraf velvillige Hænder strød Blomster rundt om paa

---

*) efter en Rejse til Kobenhavn i Jan. - Febr. 1845 bl. a. for at overvære Pastor Petersens Ordination, som fandt Sted i Frue Kirke 7. Febr. 1845. (Udg. Anm.)

**) Det var paa dette hendes sidste Sygeleje, at Meta Nyegaard en Dag kom til at læse den 36te Davids Salme, og da hun følte sig saa grebet af den, dristede hun sig til at skrive til Ingemann for at sporge ham, om han ikke vilde sætte den paa Vers for hende, saa den lod sig synge. Det gjorde han, og det blev „Til Himlene rækker Din Miskundhed, Gud".

Originaleksemplaret med Ingemanns egen Haand og Udskrift til Jomfru Meta Nyegaard ejes af Frk. Cora Petersen, Soro, og gengives her med hendes velvillige Tilladelse i Facsimile.

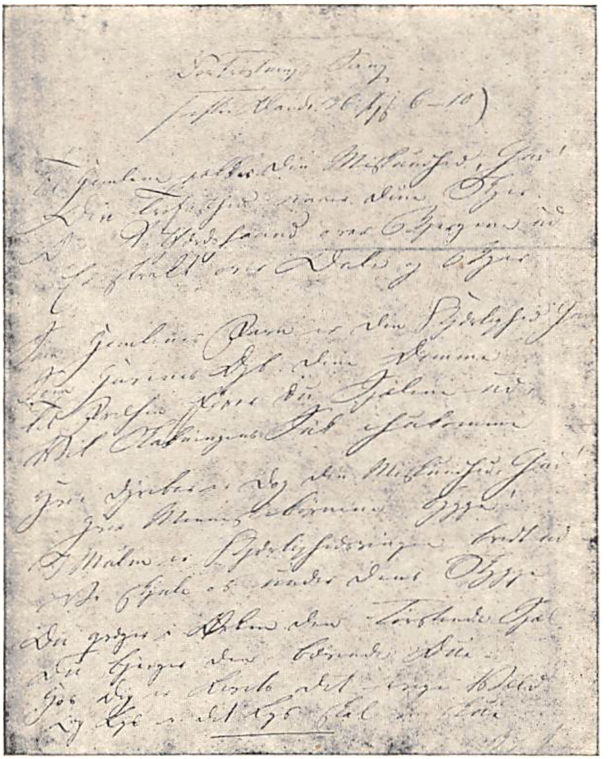

de Veie vi skulde gaae, — den gamle troe Marie Husar bragte mig tidlig om Morgenen Æske og Brev fra *Fru Ingemann* med min Brudekrands*) og Thorvaldsens Hymen og Amor i Biscuit — hun havde alt ofte sagt, hun vilde binde min Brudekrans. Min hvide Brudekiole havde jeg Dagen iforveien modtaget fra *Fru Lobel* hun havde længe iforvejen on-

*) Det beror tilsyneladende paa en Fejlhuskning, hvad der fremgaar af efterfolgende Brev af $^{15}/_{5}$ 1845 fra Fru Lucie Ingemann, f. Mandix.

sket at forære mig min Brudekiole, med Tilbehør; min Moder gav mig Brude Sløret. I Middags Stunden kjørte vi hjemme fra, til Kirke, Brudevielsen skulde være Kl. 2; paa Henveien, ved Topshøi Skov var opreist en smuk *Æreport* — — paa Hjemveien fra Kirken var der ved Suserup en endnu smukkere *Æreport*, der tog sig deiligt ud i den smukke Udsigt, man derfra har.

Kirken var nydelig pyntet af mange venlige Hænder, — Fenger havde valgt til Brudetalen: „Takker Herren, thi han er god, og hans Miskundhed varer evindelig." Ved Udgangen af Kirken havde samlet sig mange kjære Venner fra Barndoms og Ungdomstiden for at lykønske Brud og Brudgom. . . . Familiekredsen var ei ret stor, der var kun faa Fremmede tilstede. Om Søndagen vare vi Alle i Liunge Kirke —; først *Mandag Formiddag d. 19.* forlod jeg med min Mand mit elskede Barndomshjem og ankom her til mit nye Hjem i Middags Stunden.

Nogle personalhistoriske Oplysninger.

S. 49. Peder Nicolai Nyegaard (1779—1862), Justitsraad, Ejer af Frederikskilde.

Jørgen Fenger, fhv. Styrmand.

Betty ɔ: Catharine Elisabeth Nyegaard (1813—1865).

Harald Nyegaard (1814—1891), Byfoged i Nekso og Aakirkeby.

Conrad Nyegaard (1815—1882), Sognepræst til Blidstrup.

Amalie Nyegaard (1817—1851).

Augusta Nyegaard (1818—1879), g. m. Dr. jur. Coenraad Nieuwenhuis.

Meta Nyegaard (1810—1845).

S. 50. John Thomsen Gad (1800—1880), Stiftsprovst, Sognepræst til Kjettinge og Bregninge; skrev — ogsaa i sin Ungdom — Digte. Til et af dem: Kilden ved Ronnebæk komponerede Cora Nyegaard, efter Opfordring af ham, en Melodi i 1822, da hun var 10—11 Aar gammel; det var hendes første Værk.

Hans Peter Linderup (1802—1855), cand. theol.

Georg Nyegaard (1823—1838).

Elisa Nyegaard (1825—1843). Om hende skrev Ingemann Sangen: Det var en Sommerkvæld liflig og sval. Den er trykt i B. S. Ingemanns Samlede Skrifter 4. Afd. 8. Bd. (Kbh. 1845), S. 219.

S. 51. Bedstemoder ɔ: Mette (Medea) Sophie Nyegaard, f. Lemvigh (1751—1827), g. m. Bibliothekar Peder Nicolai Nyegaard (1745—1799).

S. 52. Jørgen Langhoff (1767—1822), g. m. Helene Cathrine Henningsen-Treschouw (c. 1776—1852).

Poul Christian Stemann (1764—1855), Amtmand i Sorø 1798—1827, derefter Geheimestatsminister, g. m. Cathrine Elisabeth (Betzy) Wasserfall (1767—1850).

Petronelle Wasserfall (1763—1789), Moder til Justitsraadinde Nyegaard paa Frederikskilde, gift med Oberst, Generaladjudant Poul Alexander Ross (1746—1810).

Frederik Volf Carl Pedersen (1779—1854), Organist og Musiklærer i Sorø.

Søstrene Stemann ɔ: Eleonora (1793—1865), Petronelle (1804—1839) og Louise (1807—1837).

Christen Olsen (1785—1833), Sognepræst til Liunge.

Frederik Ferdinand (1792—1863), Arveprins.

Erich Gjørup Tauber 1782—1854), Direktør for Sorø Akademi og Skole 1822—1830.

Kantaten „Sorø Academies Indvielse" findes trykt i Smaadigte og Reiseminder af B. S. Ingemann (Kbh. 1832) S. 54—59, se ogsaa B. S. Ingemanns Samlede Skrifter Fjerde Afdelings Sjette Bind (Kbh. 1845) S. 122—126. Om den skriver han til sin Svigerfader, Etatsraad Mandix 24 Mai 1827 (se Breve til og fra Ingemann, S. 194): Cantaten gik godt og vandt meget Bifald saavel Texten som Musiken.

Christian Ludvig Stemann (1791—1857), Stiftamtmand, Kammerherre.

Anna Joachimine Henriette Bruun Neergaard (1800—1832).

S. 53. Elise Henriette v. Stemann (1822—1901).

Poul Christian v. Stemann (1823—1855), Hofjægermester, Ejer af Restrup, g. m. Catharina Elisabeth Olrik (1835—1897).

Johan Andreas v. Stemann (1825—1904), Etatsr., Kmhr., Ejer af Restrup.

Eleonora Stemann (1793—1865), senere Stiftsdame i Vallø.

Catharina Elisabeth (Betty) Stemann (1830—), g. m. Stiftamtmand Heltzen (1818—1898).

Rosenorns ɔ: Ritmester, Generalkrigskommissær Peter Otto Rosenorn (1778—1847) og 2den Hustru Catharina Elisabeth Stemann (1789—1870).

Helene Christine Rosenorn (1813—1892), g. m. Etatsraad, Borgmester i Helsingør Jacob Baden Olrik (1802—1875).

Matthias Hans Rosenorn (1814—1902), Indenrigsminister, Stiftamtmand.

Peter Eleon Rosenorn (1811—1872), Inspektør paa Herlufsholm.

Catharina Elisabeth Wasserfall Rosenorn (1831—1916), g. m. Oscar Ferdinand de Serène d'Acqueria til Merringgaard (1814—1880).

Poul Christian Stemann Rosenorn (1824—1902), Ritmester.

S. 54. Augusta v. Tillisch (1795—1887), Datter af Major Frederik v. T. og Ida Christiane, f. Ericius.

S: 55. Moschelles ɔ: Ignaz Moscheles (1794—1870), bøhmisk Musiker.

Peder Hjort (1793—1871), Lektor i Soro 1822—1849, Professor.

Ludvig August Rothe (1795—1879) Lektor i Soro 1822—1849, Professor.

Carl Emil Mundt (1802—1873), Lektor i Soro 1843—1849, Professor.

Carl Frederik Jung, (1799—1874), Assistent ved den physiske Opdragelse paa Soro Akademi, Lieutenant.

Bernhard Severin Ingemann (1789—1862), Lektor i Soro 1822—1849.

S. 56. Søren Wendelboe (1775—1852), Distriktskirurg i Sorø, Læge ved Akademiet og Hustru Maren, f. Faber (1777—1850).

August Joachim Frederik Pentz (—1846), Oberst.

Søren Kierulf Povelsen (1788—1861), Etatsraad, Godsforvalter.

Hector Frederik Janson Estrup (1794—1846), Lektor ved Soro Akademi 1822, Direktor for Soro Akademi 1830—1837.

Christian Frederik Emil Wilster (1797—1840), Lektor ved Soro Akademi 1828—1840.

Johannes Carsten Hauch (1790—1872) Lektor ved Soro Akademi 1827—1846.

Hans Harder (1792—1873), Landskabsmaler, Tegnelærer ved Soro Akademi.

Dr. theol. Magnus eller Mogens Sommer (1762—1848), Præst i Soro 1798—1848, g. m. Ellen (Eleonora) Marie Borup (1762—1836).

Lic. theol. Johannes Ferdinand Fenger (1805—1861) Præst i Lynge-Broby 1833—1854, g. m. Marie Magdalene Boesen (1809—1872).

Peter Andreas Fenger (1799—1878), Præst i Slotsbjærgby 1827—1855, senere ved Frelsers Kirke i København 1855—1878.

S. 57. Casper Christopher Scholler Stabell (1768—1853), Præst i Tjustrup-Haldagerlille 1802—1844.

Christian Wilsters Solvbryllupssang eksisterer, saa vidt vides, ikke mere.

S. 59. Gerhard Giese Salicath (1788—1848), Præst ved Slagelse St. Mikkels Kirke 1833—1848.

S. 60. Moritz Lobel (—1857), Konsul i Helsingør.

Jacob Nieuwenhuis (1777—1857), Professor i Filosofi ved Universitetet i Leiden, g. m. 2º Anna Margrethe Elizabeth Clazina van Pesch (1789—1857).

S. 61. Coenraad Nieuwenhuis (1813—1881), Dr. jur., Advokat·

Hendrik Nieuwenhuis (1816—1890), Dr. jur., Godsejer.
Dionys Nieuwenhuis (1819—1894), Dr. jur., Godsejer.
Adriaan Nieuwenhuis (1820—1880), Dr. jur., Forfatter, Godsejer.
Anna Jacobe Nieuwenhuis (1826—1877), g. m. Sognepræst til Hoogland Richard (1823—1897).

S. 62. Brødrene Hammerich ɔ: Peter Frederik Adolph Hammerich (1809—1877), senere Professor i Kirkehistorie ved Københavns Universitet og Martin Johannes Hammerich (1811—1881) Bestyrer af Borgerdydskolen i København.
Nicolai Frederik Severin Grundtvig (1783—1872), Præst og Forfatter.

S. 64. Henriette Dorothea Sofie Boye (1821—1895), g. m. Landfysikus paa St. Thomas og St. Jan Andreas Vilhelm Pedersen (1809—1856).
Caspar Johannes Boye (1791—1853), Præst i Helsingør 1835—1847.

S. 65. Elisabeth Francis Knox, f. Mullens, g. m. Kobmd. George Knox.
Benjamin Anthon Alexander Mazar de la Garde (1795—1881), Postmester i Helsingør, g. m. Charlotte Dorothea Cathrine Monrad(1800—1871).
Christian Jacob Theophil de Meza (1756—1844), Dr. med., Læge i Helsingør.
Christian Julius de Meza (1792—1865), General.
Wade, engelsk Præst i Helsingør, g. m. Luise Fenwick.

S. 66. Lauritz (Lars) Schiødte (1776—1848), Urtekræmmer, Oberstlieutenant i det borgerlige Artilleri, g. m. Louise Didriche Bech (1778—1860).
Caroline Margrethe Schiødte (1818—1891) g. m. Conrad Sophus Nyegaard (1815—1882), Sognepræst til Blidstrup.
Frederik Gottlieb Kratzenstein-Stub (1812—1839). Cand. jur.

S. 68. Jacob Christopher Møller (1779—1856), Justitsraad, Byfoged og Byskriver i Præsto, g. m. Else Cathrine, f. Poulsen (—1859).
Thora Møller (—1878).
Elise Møller (—1885).

Ludvig August Nissen (1799—1848), Præst i Præstø 1835—1844, g. m. Anna Dorothea Palme, f. Westergaard (1801—).

S. 69. Henrik Stampe (1794—1876) Lehnsbaron til Baroniet Stampenborg, g. m. Christine Marie Margaretha, f. Dalgas (1797—1868).

Henrik Baron Stampe (1821—1892) til Baroniet Stampenborg.

Holger Christian Frederik Baron Stampe-Charisius (1822—1904) til Baroniet Stampenborg.

Kirsten Marie Elisabeth Baronesse Stampe (1824—1883).

Christian Hermann Baron Stampe (1831—1897), fhv. østerrigsk Lieutenant.

Jeanina Emilie Baronesse Stampe (1833—1861).

Frk, Schwartzen blev Selskabsdame paa Nysø efter Cora Nyegaards Bortrejse.

Betty Salomon (af Familien Slomann). Ogsaa for hende stod Opholdet paa Nysø i et straalende Lys. I hendes efterladte Stambog findes Vers af flere af Egnens Folk. Frk. Salomon beskæftigede sig med literær Virksomhed og komponerede (se Baronesse Stampes Erindringer om Thorvaldsen, S. 341).

Johan Vilhelm Gertner (1818—1871), Maler.

S. 71. Johan Ferdinand de Neergaard (1796—1849), Amtmand Kammerherre, til Lindersvold.

S. 72. Johanne Henriette Valentine Grevinde Danneskjold-Samsoe, f. Kaas (1776—1843), g. m. Christian Conrad Sophus Greve Danneskiold-Samsoe. (1774—1823), Amtmand, Geheimekonferensraad.

S. 73. Frederik Carl Lemming (1782—1846). Violinist og Guitarspiller.

H. C. Andersen (1805—1875), Digter.

Mulatten. Originalt romantisk Drama i fem Akter af H. C. Andersen blev første Gang opført paa den danske Skueplads 3. Febr. 1840 og udkom samme Aar i Kobenhavn.

S. 75. Eleonora Elisabeth Johanne Sofie Nyegaard (1818—1900), Datter af Justitsraad P. N. Nyegaards Broder, Skolelærer Christian Gottlieb Brorson Raakjær Nyegaard

(c. 1789—1831) og Hustru Ingeborg Marie, f. Engelstoft (1777—1832).

Sophus Frederik Walmoden Ross (1821—1892), Oberst.

S. 79. Christian Gottlieb Kratzenstein-Stub (1783–1816), Historiemaler.

Gustav Herman Markus Roll, Student fra Haderslev 1834, theol. Cand. 1841.

Carl Edvard Müller (1812—) Catheket i Præsto, senere Præst i Haderslev.

S. 82. Christoph Ernst Frederik Weyse (1774—1842), Komponist.

Eggert Christoffer Tryde (1781—1860). Sognepræst ved Vor Frue Kirke i København og Stiftsprovst 1838.

S. 83. Rasmus Bruun Bojesen (1805—1877), Distriktslæge i Sorø.

S. 84. Ernst Henrik Holst (1803—1867), Præst i Jydstrup, senere i Borup og Kimmerslev.

S. 86. Marie Husar, en Kone, der havde sin stadige Gang paa Frederikskilde og var gift med Lars Husar, som boede paa Rytterbjærget lige ved Suserup Skov.

Tillæg.

Da Cora Nyegaard var bleven forlovet med theol. Kandidat Petersen, sendte han hende 10. December 1840 et 238 Sider stort Bind Digte, som han i Tidens Løb havde forfattet og tilegnede hende det med følgende Linjer:

Du lytted ofte til de Toner sære,
Som fra det stille Hjærtedyb udgik,
Du ene kunde kjærligt Flammen nære,
Du ene læste Sjælen i mit Blik.

Derfor til Dig, min Coralil! jeg sender
Min Qvædling fra den fagre Tid, som svandt,
Modtag den kærligt med smaae hulde Hænder
Og see til Lysets Sol, som nys oprandt!

Det er sikkert dette Bind Digte, som Cora Nyegaard har laant Ingemann til Gennemlæsning, og som han udtaler sig om i følgende Brev, der hidsættes her sammen med enkelte andre:

Soroe, d. 12. Mai 1841.

Paa min Lucies og egne Vegne takker jeg Dem, kjære Jomfr: Nygaard for den venlige Fortrolighed, hvormed De har villet meddele os hvad der kun tilhører Privatlivets og Deres eget Hjertelivs afsluttede Kreds. Jeg vilde gjerne tilføie nogle tilfredsstillende Yttringer om Virkningen af det Meddeelte paa dem, der staae i et fjernere Forhold til Forfatterens Personlighed. Hvad Lucie angaaer, da har hun dog kun været istand til at skaffe sig en meget ufuldstændig Forestilling derom, da hun slet ikke kan komme ud af med Lethed at læse Manuscriptet. Jeg har derimod heelt gjennemlæst det, og jeg kan vel see, at de alvorlige Stykker i Samlingen ere udsprungne af Kjærlighedens og en christelig Følelses Idee-Kilder; men hvad der hos mig var til Hinder for en tilfredsstillende Opfattelse, var udentvivl den Fordring paa Eenhed og Heelhed i den poetiske Anskuelse, der hos mig er Betingelse for enhver sand poetisk Nydelse. Hiin saavel Tankens som Formens Eenhed savnede jeg, og det Hele faldt mig derfor fra hverandre i Brudstykker. De spøgende Stykker i Riimbrevform vilde allermindst tiltale mig, og da desuden et Par af dem stod i umiddelbar Forbindelse med Gudstjenesten, kunde jeg ikke faae den deri angivne Tone til at harmonere med Prædikantens og Psalme-Forfatterens Grundstemning. — Dog en Kritik hører allermindst hjemme her. Kommer jeg engang til at tale med Hr. Petersen derom, skal jeg gjerne nærmere motivere mine Indvendinger. Slige Udbrud af hvad der flagrende bevæger sig i den ungdommelige Sjæl, uden at have fundet sin bestemte og eiendommelige Form, henhøre efter min Anskuelse til de Ungdomslivets Privatstudier, der ingen fremmed Berørelse taale, og som man altid selv fra et andet Stade i Livet med tilstrækkelig Strænghed vil bedømme.

Uden alt Hensyn paa den productive Fuldendthed, er Sands og Kærlighed for Konst og Poesie allerede et saa vigtigt Middel til Livets Forskjønnelse, at den i sin stille

fordringsløse Skikkelse, som Privatlivets Huusgud, mangengang endog kan yde en virkeligere Lykke, end den heldigst fremtrædende offentlige Konstnervirksomhed. Det er mig derfor glædeligt at tænke paa, at de Toner, der saa yndigt røre sig i deres Indre og hvormed de saa ofte har fornøiet Andre, med Deres hele Væsen har fundet Gjenklang i et Hjerte, der med Kjærlighed til Konst og Poesie vil harmonere med Dem og forskjønne Deres Tilværelse.

Deres hengivne

B. S. Ingemann.

Til Jomfr. Cora Nygaard.

Paa dette Brev svarer Cora Nyegaard i følgende Linjer:

Fredrikskilde, d. 20. Mai 1841.

Det er mit Hjertes Trang at takke dem, kjære Professor Ingemann, for de Linier, de i Søndags sendte mig, og som stedse ville blive mig dyrebare, saavel med Hensyn til hvad de sagde mig om Petersens Digte, som de ret har gjort mig en Glæde med at gjennemlæse, som til de Yttringer i Slutningen af Brevet, der nærmest tiltale *mig*, og som mægtigt berørte Strenge i mit Indre, der ere mig kjære og hellige, og som kun faa, af hvem jeg træffer paa min Livs-Vandring, ret kraftigt formaae at berøre, saaledes at de endnu længe efter kunne tone for mit Øre, saaledes at den yndige Klang, der frembragtes ved den øieblikkelige Berørelse, endnu efter mange Tiders Forløb, kan glæde min Sjæl. Havde jeg modtaget disse Yttringer fra en fremmed, mig ukjendt Digter, de havde vel interesseret mig, men ikke glædet mig, ikke tiltalt mit hele Væsen, saaledes som det nu var Tilfældet, da jeg gennemlæste *deres* Brev; netop fordi jeg kjender meget af deres rige, indvortes Liv, som jeg alt, fra min Barndom af, har elsket, som dengang kun laae dunkelt for mit Blik, men som stedse er afklaredes mere og mere for mig, og som jeg nu, i en modnere Alder troer at kunne fatte en Del af, — jeg siger, en Deel, da jeg ei vilde vove at sige, at jeg fattede det ganske, thi jeg føler dybt, at jeg deri endnu er langt tilbage, — netop fordi jeg skylder *dem* meget med Hensyn til Udviklingen af min Kjærlighed, min Sands for Poesie, da, fremfor mange andre, *deres* poetiske Frem-

bringelser, længe have næret og pleiet denne Spire i min Sjæl, netop derfor vare mig deres Linier usigelig kjære, og jeg sætter Priis paa ethvert Ord, de indeholde. Tidlig tiltalte *de* mit unge Hjerte; tidlig følte jeg mig, som uvilkaarlig, hendragen til alt, hvad jeg læste af dem, og meget deraf smeltede, mig selv ubevidst, sammen med de Toner, der røre sig dybt i mit Indre, og i hvilke Gud har skænket mig mangfoldig Glæde, og givet mig Forsmag paa de rene, de himmelske Harmonier, der engang hisset ville fryde min Sjæl; jeg maatte udtale i Toner, hvad der dybt havde grebet mig, min unge Sjæl maatte sværme, maatte føle med dem, og naar den da gav det Toner, hvad den endnu dengang kun dunkelt fornam, da syntes den bedre at kunne nyde, at kunne forstaae, hvad der mægtigt drog den til sig. Hos *dem* har jeg fundet, hvad jeg forgjæves har søgt hos mange Andre, hos *dem* har min hele Sjæl fundet Hvile, ofte fundet, hvad den kunde tilegne sig, ofte fundet udtalt, hvad der dunkelt laa i dens Tanker, hvad der uklart viste sig for dens Blik, som de ofte har hævet til Himlen, og hvis Synskreds de, for en stor Deel, har udvidet.

Dog, jeg føler altforvel, at jeg kun ufuldstændigt formaaer at udtale, hvad jeg egentlig gjerne vilde sige dem: imidlertid er jeg overbevist om at de, efterat have gjennemlæst disse Linier, med et eneste Blik paa mig, vil kunne læse, hvad der er foregaaet i min Sjæl, medens jeg skrev dette.

Vil de hilse deres Kone venligst fra hendes og
deres inderlig hengivne
Cora Nyegaard.

Det Side 88 nævnte Digt lyder saaledes:

Elise Sofie Nyegaard

24. April 1825 — 13. December 1843.

Det var en Sommerqvæld liflig og sval —
Der dandsed en Jomfru i Kildernes Dal
— Hun var glad som Fuglen i Lunden.
Hun dandsed saa let som Fjærbolden sprang;
Som Kornlærkens Jublen klang hendes Sang.
Nu den Dands og den Sang er forsvunden.

Der stod en Jomfru ved Kildernes Strøm —
Det risled i Kilden som Sang om en Drøm,
men hun sang om Glæden, som kommer.
Den Ungersvend, helst hun dandsede med,
Tre Sommere savned blivende Sted —
Men han tænkte paa hende hver Sommer.

Der fløi en Fugl over Kildernes Dal —
Saa gaadefuld sang den en Vinterdag sval —
Den vist sang om Vaaren, som kommer.
Hvad Fuglen har sjunget Jomfruen veed —
Hun smiled og bøied Hovedet ned —
Hendes Sjæl fløi til Englenes Sommer.

B. S. Ingemann.

Kort efter sender Ingemann følgende Brev til Frederikskilde, men det lader sig ikke afgøre, om det er stilet til Cora Nyegaard eller til hendes Fader; det sidste turde maaske være det rimeligste.

Den store og pludselige Familiesorg i Deres Huus*) har vakt almindelig Deeltagelse. At vi ogsaa her i denne Tid ret ofte og med Inderlighed har tænkt paa Dem og Deres har De vel kunnet formode, men De har intet Tegn seet derpaa; Jeg har ofte tænkt paa at besøge Dem, men derved er det blevet, tildeels fordi jeg ikke er ganske rask, har Tandpine og slige Pillerier, som man maae tie med, naar Talen er om Hjertesorg og væsentlige Tab for hele Livet. Det Uventede og Uforberedte i et saadant Vink af den alvorlige Dødsengel, som vi vel ved er Alkjærlighedens Sendebud, men dog altid er os en smertebringende Gjest, et saadant Lynslag i et Huus og et glad Famlieliv, kan kun Gud give Styrke til at udholde og Kjærlighed til at bringe i Samklang med det øvrige Liv, hvor Grundtonen har det sande og evige Livs Dybde, og Gud skee Lov! det er Tilfældet hos Dem og Deres. Alt hvad jeg kunde sige Dem til Trøst vilde der-

*) Elise Nyegaards Død 13. Decbr. 1843. (Udg. Anm.)

for kun være en mat Reflex af hvad der i denne Tid vist har gestaltet sig for Dem baade i Tanke og i Toner fra Livets levende Kilde i det bevægede Hjerte. Gud styrke og velsigne Dem! De hjerteligste Hilsener til Dem og hele Familien fra min Lucie og Deres med sand Deeltagelse hengivne

B. S. Ingemann.

Soro, d. 31. Decb. 1843.

Af et Brev fra P. N. Nyegaard til B. S. Ingemann.

. . . Deres skjønne og rørende Digt over vores tabte Elisa er allerede sendt derover*) med Anmodning om at meddele Broderen**) en hollandsk Oversættelse deraf Han kan nemlig ikke dansk.

Vi leve her ved det Gamle. Metas Tilstand er uforandret.

Med mange venlige Hilsener.

Deres ærb. hengivne

Fkilde, $^{13}/_{3}$ 44. Nyegaard.

d. 15. Maj 1845.

Hiertelig Tak, gode Cora for Deres kiærlige Brev. Jeg sendte Dem saa gierne med Myrterne et Par Hiertestraae som jeg synes hører til en dansk Brudekrands; men jeg har desværre ingen; jeg vilde med største Glæde have bundet Krandsen, men Jomfrukrandsen taber i mine Øjne sin Betydning naar en Kone har bundet den; dertil kan kun en Jomfru have Lov; det er ogsaa ganske vor Almues Mening. Modtag nu Myrterne fra vore Træer med de hierteligste Ønsker og tillad at jeg lader den overbringe af vor kiære gamle Billedtalers Udsendinger***). Nu Guds Velsignelse i

*) Til Holland. (Udg. Anm.)

**) Henry Nieuwenhuis, der var forlovet med Elise Nyegaard. (Udg. Anm.)

***) Thorvaldsens Hymen og Amor (Udg. Anm.)

Deres nye Stilling. Venlig Hilsen fra Ingemann; han tænker selv at bringe Dem sin Lykønskning paa Løverdag. Tak for al den Godhed De har viist mig og bevar altid en venlig Plads i Deres Erindring

til Deres Lucie.

[Udskrift] S. T.
Frøken Cora Nyegaard
til Frederikskilde.

Skønt de stammer fra en langt senere Tid, kunde der maaske være Grund til ogsaa at hidsætte følgende Breve:

Til Fru Cora Petersen,
født Nyegaard.

Sorø d. 2den April 1861.

Lad mig hjertelig lykønske Dem, kjære Fru Cora, og Deres Mand til den forestaaende Glæde i Præstegaarden, naar Deres Johannes*) næstkommende Søndag nedlægger det Vidnesbyrd i sin Faders Haand, at han kjender den Skat, der blev givet ham i den hellige Daab og meer og meer i sit Liv vil tilegne sig den usigelige Rigdom, den indeholder! Til fuldstændig Kundskab og Tilegnelse af Christendommens hele Indhold troer jeg rigtignok der behøves en Livserfaring, som intet Menneske i det første Par Tiaar af sit Liv kan besidde; men at det er en stor og uudtømmelig Velsignelse, der er bleven ham tildeel før han mindes sin Tilværelse, vil og kan Confirmanden, med Guds Hjælp, erkjende og glæde sig ved — og den Tid vil sikkerlig komme, da han selv uden ydre Opfordring og Tilskyndelse vil gribe og fastholde, hvad der endnu maaske synes ham gaadefuldt. Hils ham venligt fra den gamle Gudfader i Sorø saavelsom fra min Lucie, som med mig tilønsker ham og Forældrene

*) Fhv. Adjunkt i Sorø Johannes Petersen (1846—). (Udg. Anm.)

Lykke og Velsignelse! Bed ham modtage det Par Boger*), jeg her sender ham, til Erindring om Dagen og om Gudfaderen!

Med Guds Hjælp vil han gjøre sine Forældre Glæde.

Vi har i disse Dage hørt, at Deres kjære lidende Søster paa Frederikskilde**) nu dog føler sig endeel stærkere, og at Vaarluften synes at ville bringe hende nogen Sundhed igjen. Gud give, det maa skee!

Tak for det trofaste, venlige Sind, Deres Brev ogsaa vidner om! Jeg paaskønner den Hjertelighed, hvormed De altid har glædet mig.

Deres venligst hengivne

B. S. Ingemann.

1862 d. 6. April.

Tak for Dit Brev gode Cora. Der ligger vist nok en stor Trøst i den Tanke, at hans heele Væsen, baade som Menneske og Digter har giort et saa velsignet Indtryk paa saa mange Siele og at han endnu vil kunne virke til Velsignelse, som Digter, hos næsten alle Siele, som forstaae det danske Sprog; jeg takker Gud derfor og for al den Naade han har skienket mig i vort Liv og Sielesamfund. Det er mig og en kiær Tanke endnu at være knyttet til ham, i Siele, som havde os begge kiær. Det er jo det eneste Samfund vi endnu har i denne Verden. Om de, der gaar forud, kan see ned til os, veed jeg ikke, sommetider synes mig det var Synd, at han skulle see hvad jeg lider; men kan han see herned, saa seer han vist ogsaa det, med forklarede Blikke. „Kort

---

*) „Valdemar Sejr" og „Confirmations-Gave", i hvilken sidste Ingemann har skrevet:

Til min kjære Gudsøn
Johannes Petersen

med Ønsket om en stedse rigere Fylde af det Liv og den Velsignelse, hvis store Betydning han paa denne Dag har fornummet.

d. 7de April 1861.

B. S. Ingemann.

**) Betty Nyegaard (1813—1865).

er Smerten, evig Glæden" siger Schiller i Jeanne d'Arch og det maae jo staae saa langt klarere for dem, som skue ned fra Klarhedens Rige. At jeg lever i hans Siel, det er jeg forvisset om, og at vi stunde til et saligt Samfund hos Gud. Jeg veed og, at al Smerte, vi lide, dog kommer fra Gud, som er Kiærligheden selv; og jeg haaber, at han i Naade vil hielpe mig til, som Christus byder os, hver Dag villig at tage vort Kors op. Dertil behøve vel Alle hans naadige Bistand: Enhver faaer, eller har vel sit stille Kors at bære i denne Verden. Gud velsigne og bevare Dig og Dine!

Din Lucie.

Brevene af $^{12}/_{5}$ 1841, $^{31}/_{12}$ 1843 og $^{2}/_{4}$ 1861 fra Ingemann og af $^{15}/_{5}$ 1845 og $^{6}/_{4}$ 1862 fra Fru Lucie Ingemann ejes af Frk. Cora Petersen, Digtet om Elise Nyegaard af Overlærer Mathiessen, der begge velvilligst har stillet dem til min Raadighed; Brevene fra Cora Nyegaard af $^{20}/_{5}$ 1841 og fra P. N. Nyegaard af $^{13}/_{3}$ 1844 findes paa Sorø Akademis Bibliothek i Ingemanns Brevsamling, hvortil jeg ved Velvilje af Bibliotekaren, Overlærer Gad, har haft Adgang.

Et femogtyvedobbelt Bryllup i Sorø Kirke.

Ved *Niels P. Larsen.*

Den 29. Januar 1768 fandt der i Sorø Kirke en enestaaende Højtidelighed Sted, idet 25 Brudepar — samlede fra hele Sorø Akademis Gods — viedes samtidig.

Grunden til dette femogtyvedobbelte Bryllup formodes at staa i Forbindelse med Dronning *Caroline Mathildes* Ophold i Sorø paa Rejsen til København fra England i 1766 efter Formælingen 8. November. Under Dronningens Svangerskab udgik der en Bekendtgørelse til alle de Sogne, der hørte under Sorø Akademi, hvorigennem der opfordredes til at indgaa Ægteskab og lade sig vie i Sorø Kirke paa en Dag, hvorom der senere skulde fremkomme Meddelelse, samt at Dronning Caroline Mathilde vilde skænke hvert Par 30 Rigsdaler i Brudegave.

Hvem der har taget Initiativet i denne Sag, faar man intet at vide om, men det er ikke usandsynligt, at det er Overhofmesteren ved det ridderlige Akademi i Sorø, *Wolff Veit Christoph von Reitzenstein**), som dette skyldes. Om man fra først af har

*) Overhofmesteren var tillige Amtmand over Sorø og Ringsted Amter.

tænkt sig 25 Brudepar, vides ikke, men da Dronningens Nedkomst nærmede sig, har man faaet samlet 25 Par, der gaar og venter paa Tilsigelse til med korteste Varsel at give Møde i Sorø.

Den 28. Januar 1768 nedkom Dronningen med en Søn, den senere Kong Frederik VI. — *Dagen efter holdtes det store Bryllup i Sorø.* Der maa være gaaet ridende Bud til Sorø fra København straks efter Dronningens Nedkomst, og her fra Sorø er Tilsigelsen straks afgaaet rundt til Sognene — maaske om Natten — til at møde til Vielse allerede næste Dag.

Under stor Højtidelighed foretoges Vielsen*) af de 25 Brudepar, der alle var mødt med Undtagelse af en Brud fra Bringstrup Sogn, som om Natten havde faaet en Søn — og derfor var lovlig undskyldt.

Efter, maaske tillige ogsaa før Vielsen bespistes Brudeparrene paa Sorø Krø i Lille Ladegaard.

Da Vielsen var forbi i Sorø Kirke, uddelte Overhofmester v. Reitzenstein de 25 Brudegaver à 30 Rigsdaler, og der gaves yderligere Brudeparrene Tilsagn om en Faddergave paa 10 Rigsdaler, naar det første Barn saa Lyset.

De 15 Par opfyldte allerede i 1769 Fordringen for at faa Faddergaven, og i 1770 kommer 9 Par til, mens et Par efter det foreliggende ingensinde naaede saa vidt.

I Kirkebogen**) for Sorø Sogn findes under 1768 følgende Tilførsel:

„1768 i Sorø Kirke

følgende Brude-Par af Sorøe Gods med vedkom-

*) Den daværende Sognepræst var Professor *J. L. C. B. Pontoppidan* (Sognepræst i Sorø fra 1765—1779).

**) Provinsarkivet for Sjælland.

mende Sognepræsters Bifald og Tilstaaelse til den hellige Ægtestand viede og straks efter Vielsen af hans Excell. Herr. Overhofmesteren overleveret dem den af hendes Majest. Dronning Carolina Mathilda skænkede Brudegave til hver Par 30 Rigsdaler.

Alsted Sogn og Fieneslef.

1 { Karen Oles Da.
Jørgen Jensen, Enkemand af Alst. Flinterup.

2 { Dorthe Bertels Da.
Truels Jørgensen, Enkemand af Fieneslefmagle.

3 { Karen Jens Da.
Claus Johansen af Knudstrup.

4 { Bodil Hans Da.
Ole Hansen i Alsted.

5 { Karen Oles Da.
Ole Rasmussen af Liunge.

6 { Dorthe Niels Da.
Knud Hansen i Alsted.

7 { Bodil Hans Da.
Hans Larsen af Braabye.

8 { Sidsel Christens Da.
Jens Erichsøn af Alst. Flinterup.

Braabye Sogn.

9 { Karen Peders Da.
Morten Fridrichsøn i Braabye.

Pedersborg Sogn.

10 { Anne Marie Truels Da.
Peder Matthiasen, Enkemand af Krøgerup.

11 { Johanne Kirstine Hans Da.
Niels Larsson, Tommer-Mand.

12 { Marie Ols Da.
Christen Andersen, Svend, Enkemand.

13 { Anne Rasmus Da.
Søren Olesen af Haugerup.

Slaglille.

14 { Kirsten Niels Da.
Isaac Jensen.

Bringstrup.

15 { Maren Jens Da.
Peder Pedersen, Egerup.

NB. som mødte og berettede, at hun om Natten havde giort Barsel med en Søn.

Gyrstinge.

16 { Cathrine Broders Da.
Hans Olesen i Wielsted.

17 { Karen Jens Da.
Jens Nielsen i Ørslefwester.

Kirke Flinterup.

18 { Gunde Jørgens Da.
Hans Jacobsen i Flinterup.

19 { Else Michels Da.
Peter Sørensen.

20 { Maren Lars Da.
Hans Hansen.

Stenmagle.

21 { Maren Knuds Da.
Jacob Andersen.

22 { Anne Johans Da.
Hans Jensen.

Munke-Bierbye.

23 { Abigael Jens Da.
Jens Olesen.

24 { Karen Christens Da.
Henrich Hansen i Casholt.

Tersløse.

25 { Anne Mads Da.
Fridrich Madsen af Tygestrup".

Som man vil se, staar *Alsted-Fjenneslev* Sogn som en smuk Nr. 1, idet der er ikke mindre end 8 Brude derfra. *Broby* møder med 1, *Pedersborg* med 4, *Slaglille* med 1, *Bringstrup* med 1, *Gyrstinge* med 2, *Kirkeflinterup* med 3, *Stenmagle* med 2, *Munkebjærgby* med 2 og *Tersløse* med 1. Brudene 4 og 7 er Søstre.

Brudgommene, ser vi, er for de allerflestes Vedkommende fra samme Sogn som Brudene. Alsted-Fienneslev møder med 2 fremmede: 1 fra Lynge og 1 fra Broby; Pedersborg med 1 fra Krøjerup; Munkebjærgby med 1 fra Karsholte, Tersløse Sogn; og Tersløse med 1 fra Tygestrup, Kirkeflinterup Sogn.

Skrivelse af 30. Marts 1770 fra Godsforvalteren ved Sorøe ridderlige Akademis søndre Godsdistrikt, C. Müller til Geheimeraaden).*

*) v. Reitzenstein.

„Af de 25 Par Bønderfolk, som den 29. Januarii 1768 bleve ægteviede og erholdte den dem af Hendes Majestæt Dronningens allernaadigst skiænkede Brudegave à 30 Rdl., har de 15 Par allerede i sidste Aar 1769 faaet den dem tillige allernaadigst lovede Fadergave, men som de øvrige 10 Par den tiid endnu ingen Børn havde avlet, har ingen indhentet vedkommende Sogne-Præsters Attester paa herhos underdanigst følgende af mig forfattet Specification, hvoraf Deres Excellence naadigst ville erfahre at de 9 Par nu ogsaa har avlet Børn, og at alene . . . . . i . . . . gift med . . . . . i . . . . . er tilbage. Som der da ej heller endnu er nogen Tegn til Frugtbarhed hos dette Par, henstilles underdanigst om ikke Deres Excellence naadigst ville paa vedkommende høje Sted lade giøre forestilling om Fadergaven for de 9 Par, at samme maatte dem allernaadigst blive betalt, da de deraf kunde have megen Hiælp i dette besværlige Foraar".

— — —

En af Sorø Akademis Embedsmænd i nyere Tid har i en Afskrift udeladt Navnet paa Ægteparret uden Børn — vel af en Slags Velvilje, hvorved Navnet maaske er gaaet tabt. Det har i alt Fald ikke til Dato været mig muligt i Provinsarkivet at finde de Arkivalier, som har med hele ovennævnte Sag at gøre. Det er jo desværre gaaet saaledes, at Sorø Akademis Gods-Arkiv i 1905 flyttedes til Provinsarkivet i København, og efter den Tid har det været umuligt at faa disse Sager frem igen. Maaske er de der, men er blevet anbragt saaledes, at kun en Gennemgang af Godsarkivet kan skaffe dem for Dagens Lys?

Grundlaget for foranstaaende er derfor kun Tilførslen i Kirkebogen for 1768 for Sorø Sogn, C. Müllers Skrivelse af $^{30}/_{3}$ 1770 samt hvad jeg kan huske efter en i sin Tid foretagen Gennemlæsning af Arkivalierne og til Dels mundtlig Overlevering Resten.

— — —

Af det fremsatte vil man dog være i Stand til at faa det Indtryk, at Dronning Caroline Mathildes faa lykkelige Aar i Danmark ogsaa har kastet en Lysstraale over Sorøegnen og skabt Glæde i adskillige smaa Hjem.

Smaastykker.

Fra Folkemunde i Mands Minde.

Optegnelser af *Lars Christensen*, Slagelse, forhen Vollerup i Gimlinge Sogn. Født i Vollerup 1845.

I Historisk Samfunds Aarbog for Sorø Amt 1915 har Ingvor Ingvorsen, Ulstrup i Terslev Sogn, optegnet en Del gamle Ord, som har været brugt paa hans Egn, den østlige Del af Sorø Amt.

Da der i Aarbogen opfordres til at fortsætte med dette, finder jeg mig foranlediget til at meddele en Del gamle Ord, Mundheld og Talemaader, som jeg i de senere Aar har optegnet, efterhaanden som de er fremkommet i min Hukommelse. Det er udelukkende Ord, som har været brugt i Hverdagslivet paa min Fødeegn i det sydvestlige Sjælland for indtil ca. 60 Aar siden; der er maaske nogle af de Ældre, som kender nogle af dem, men for den yngre Slægt er de aldeles fremmede.

Nogle af disse gamle Ord ere, om man end kender deres Betydning, vanskelige at give en udtømmende Forklaring paa, men jeg har søgt saavidt muligt at give ethvert Ord den Betydning, som jeg erindrer, det var tiltænkt.

Andereret. Naar nogen fik en pludselig og stor Forskrækkelse, sagde man „han blev saa andereret".

Bræet. Naar noget blev smeltet, f. Eks. Fedt, Smør eller lignende, var det bræet. Naar nogen var *trov*, træg, i Halsen sagde man ofte spottende, at han skulde hælde lidt bræet Bly i Halsen.

Brægpuster. Var et Slags Skældsord, som blev brugt om en der knejsede højt, kroede sig og vilde spille vigtig.

Bytting. En ualmindelig lille og dværglignende Person mente man var ombyttet i Vuggen af Underjordstøj eller Troldtøj.

Bælle. „Han bæller sig", sagde man om en, der drak utidig og meget.

Bøle. Naar nogen laa i Græs eller Sæd paa Marken, sagde man, de laa og bølede i det; ligeledes, dersom nogen laa og væltede omkring paa en Seng eller lignende.

Dolk. En stor klodset og kejtet Dreng var en stor Dolk. Naar Drengene klinkede Knap, var der nogle gamle Metalknapper, som hed Dolke.

Dryssepind, en for hvem Arbejdet ikke kunde blive til noget. „Røgteren var en gammel Dryssepind".

Drævse (Drevse). Dette Ord brugtes om Dyr, der løb omkring uden at have noget egentligt Hjemsted, f. Eks. Hunde eller andre mindre Husdyr. Eks.: Man spurgte: „Hvis er den Hund?" *Svar:* „Det er en Drevser" (eller Drevsing).

Dulre. „Han gaar og *dulrer* om", sagde man om et Fjols, der ikke rigtig vidste, hvad han gik efter.

Dvolt (eller dvaalt). Om en hul Lyd sagde man: „Det lyder saa dvaalt".

Dølherred. Om en doven, uforbederlig Knægt, særlig i Lømmelalderen, sagde man, at han var dølherred.

Dønse. „Han gaar og *dønser* om", sagde man om en, der gik omkring og ikke udrettede noget nyttigt.

Firabel. En Løgnehistorie, der var gemytlig og morsom, ikke en ondskabsfuld Løgn.

Fos. En der svarer stødende og er meget kort for Hovedet: „Han er saa fos, naar han svarer."

Fnøse. En lille Eftervinter eller en Snebyge i Foraarstiden kaldte man en Fnøse.

Fovse. Naar Drengene sparkede hinanden med Støvle- eller Træskonæserne, saa *fovsede* de (fosede).

Gamse. Naar en gik og tyggede, enten paa en Skraa eller noget lignende, sagde man, han gik og gamsede paa noget.

Gile. En Genstand, der ikke stod rigtig fast, stod og gilede (svagere Udtryk for vaklede).

Goule. Styrtede nogen bagover eller noget væltede om, saa goulede det.

Halvhyttel. En halvvoxen Karl kaldte man en Halvhyttel.

Harpesere. Naar en eller anden Ting — enten Jord eller Sæd — fik en meget stærk Behandling, saa blev den harpeseret.

Hork. En Dreng i 14—15 Aars Alderen var en Hork.

Hovde. Blev der et mindre Ophold imellem Regnbyger, eller ogsaa et lille Ophold i en ellers stadig Regn, kunde man sige: „Nu hovder det". Eller: „Vent, til det hovder lidt!"

Humper, en Benævnelse paa korte Agerstykker; Udtrykket brugtes endnu i 50'erne og 60'erne, er senere gaaet helt af Brug.

Iløl, alligevel.

Kalkunsk, en knejsende Person, „han ser noget kalkunsk ud, den".

Kanutre. Rigtig gode Venner var „kanutre". Kanut brugtes undertiden som et mildt Skældsord.

Klemp. De større Jordklumper, som undertiden fremkommer, naar man behandler Jorden til Sæden, kaldte man Klemp. Man sagde om saadan Jord, at den var „klemped".

Kolhøgen. Vigtig og næsvis, t. Eks.: „Det var en kol*høg*en Karl".

Krøvte kaldte Kvinderne det, naar de trak Vasketøjet op. „Vi krøvtede Klæ'erne op af Karret".

Kyle. Naar Drengene kastede en Sten paa en egen Maade, eller ogsaa man kastede En noget lige i Hovedet, saa hed det, at man *kylede* det lige i Hovedet paa ham.

Køjter. Rask og livlig, t. Eks.: en Person kunde gøre Indtryk af at have været ked af et eller andet; en skønne Dag var han *køjter igen* (Vanskelighederne var overvundne).

Ladére, tale ilde om, laste; Eks.: „Du skal ikke *ladére paa* mit Tøj".

Leed. „Det var leedt", sagde man om noget, der var grimt eller stygt, „hun eller han var en leed Een".

Legn. Naar nogen havde et Øgenavn eller et mindre pænt Tilnavn, var det et Legn.

Mankérlig. Blev man fortrædelig eller ærgerlig over noget, saa var man mankérlig.

Ollejænt. Naar nogen var rigtig gode Venner, sagde man de var saa ollejant.

Orted. Han er saadan „en *orted* en", sagde man om en, der var indskrænket af Forstand eller noget barnagtig.

Overgyder. En der overfaldt andre med Grovheder og meget nærgaaende Bemærkninger kaldte man en Overgyder.

Plumsk. En meget klodset Person eller et klodset Redskab var plumsk.

Pulter. En Benævnelse paa Jord- eller Lerklumper. T. Eks.: Lermarkens Jordklumper ved Foraarstid. „Der var saa mange store Pulter paa den Ager."

Rahys. En lang Person, der var daarligt klædt og saa sjusket ud, var et langt Rahys.

Rahys. Naar der var stor Travlhed med Tilberedning af et eller andet, f. Eks. et Gilde, sagde man: der var „et farligt Rahys".

Rideralsk. Et vildt, forstyrret og løsagtigt Kvindemenneske var rideralsk.

Saaer. Klid af Rug, Hvede eller Byg, som blev frasigtet hjemme, undertiden ogsaa paa Møllen, kaldtes Saaer.

Skabœlken. En, der klædte sig paa en særlig fjollet eller latterlig Maade, sagde man var et farligt Skabælken (Skabilken.)

Skalu. En, der var meget uudselig, var skalu.

Skulme. En, der gik og listede omkring i Bevidstheden om at have gjort noget galt, som han frygtede for skulde blive opdaget. „Ole gik og skulmede, fordi han havde gjort noget galt."

Slaaen. Han blev saa slaaen, det samme som: han blev saa flov.

Snege. Det samme som snige sig til noget (udt. snæje).

Snevte eller *snøvte.* „Det snevter lidt endnu", sagde man, naar et Snefog var ved at høre op, og der dog kom nogle Snefnug.

„*Snot*". Et kort Stykke Lys, f. Eks. til at sætte i en Lygte, kaldte man en Snot Lys.

Speræ. Et Speræ kaldte man en, der nærmest saa ud som et Fugleskræmsel.

Stimes. Gik man og arbejdede med noget, man ikke rigtig kunde magte, gik man og stimedes med det.

Stumle. Gik man og snublede, eller man gik noget usikkert, f. Eks. i Mørke, saa gik man og stumlede.

Stoderyk. Naar noget kom af og til, f. Eks. en Sygdom eller lignende. Eks.: „Han var syg i Stoderyk hele Sommeren".

Stønter. Om en, der er meget kort for Hovedet, en gnaven Person, sagde man, at han var „stønter" (Tonen paa første Stavelse, „ø" udtales med „y"-Lyd). Ordet „stønter" brugtes ogsaa, naar f. Eks. et Klædningsstykke var for kort. Eks.: „Kjolen støntede midt paa Benene". „Ærmet støntede omtrent ved Albuerne" (naar Ærmerne var for korte.)

Trille. At fylde eller hælde Øl paa Tønder og Fjerdinger kaldte man at *tville Øl.* Var nogen meget umaadelig til at drikke, sagde man, han tvillede i sig (o: tyllede sig).

Uræ. Den, som gjorde noget af egen Betænksomhed, gjorde det af eget *Uræ* (med Tryk paa den sidste Stavelse).

Usaats. Dersom Venner eller Naboer blev uenige, sagde man, „de blev usaats".

Vaer. Vaer ham ad, sagde man istedetfor: advar ham.

Vejrstub. Naar der i Synskredsen viste sig ligesom Begyndelsen til en Regnbue, kaldtes det en Vejrstub, som betød ondt Vejr.

Villest. Den, som naaede længst frem, var den villeste.

Vindtaare. Naar der i Graavejr faldt nogle enkelte Drypregn, var det kun Vindtaarer, som betød Storm og Tørre.

Vov. Han er saa vov, sagde man om en, der var meget syg; det er „vovere" med ham, det vil sige daarligere.

Vred. En Favnfuld Ho eller Halm kaldte man et Vred.

Vrinsk. Om en Hingst og enhver ukastreret Hingstplag sagde man „han er vrinsk endnu".

Øjre. Dersom en Hest blev lidt syg, skulde den øjres, det vil sige: den skulde have en rigtig god Løbetur.

Det synes som om Folkesproget var meget rigere paa Ord og Udtryk i min Barndoms- og første Ungdomstid for 60 Aar siden, end det er nu. Mangfoldige Ord er gaaet af Brug, uden at der er kommet andre tilsvarende i Stedet. At de er gaaet af Brug i Hverdagslivet, skyldes vel fornemmelig den nyere Tids bedre Skoleundervisning, der sidst i 60'erne og i 70'erne, tilligemed Højskolerne, indførte en mere korrekt og moderne Retskrivning og Udtryksmaade blandt Ungdommen, som nu holdt sig saa nær som muligt til denne, og forsmaaede og ringeagtede alt, hvad der var gammeldags.

De Ordsprog og Mundheld, som jeg her optegner, er kun dem, som jeg husker blev brugt i daglig Tale paa min Fødeegn i mine Drengeaar og første Ungdomsaar. Men de er maaske lige saa godt kendt paa andre Egne, og en Del af dem heller ikke helt uddøde endnu, men de er godt paa Vej til det. Der er maaske nogle af dem, som findes i trykte Samlinger, men jeg nævner kun dem, som blev brugt i Hverdagslivet — uden Hensyn til hvad der er trykt:

Den som vil sove i Høst og Saad, han skal sulte det hele Aar.

Den drog, sagde Tømreren, han slog paa Lægtet, men puttede Sømmet i Lommen.

En skal lide, hvad ikke staar til at vride.

Fruentimmervrede, Faareforskrækkelse og stærk Østenvind ender altid med vaadt.

Gloser og Spot gør kun lidt godt.

Han var saa glad som to Tallerkener i en Pose.

Man skal spare paa Bredden; paa Bunden er det for silde.

Nitten Haandværkere er tyve Ulykker.

Naar Vinden er paa Stuedøren flyver Skidt for Bordenden.

Naar man skal spare, naar man har noget, og spare, naar man intet har, saa skal man spare altid.

Naar Armen kreiger („krøger"), saa gaber Munden.

Nu ræber Tæven, saa er Mæren fuld.

Naar Stodderen er gal, maa Stuedøren tro paa det.

Sprætte op og sy sammen er Skrædderens Jammer.

Somme skriger og skader intet, andre praler og har intet.

„Ja, ja“ og „naa, naa“ er Fattigmands Trøst.

Det gaar enten i Flæng eller Spræng.

Man kan vogte sig for dem, som paa Gaden gaar, men ikke for dem, som i Gluggerne staar.

Vorherre for alt — han spare Ild og Hus.

Kast dine Stykker, hvor du har dine Nykker, saa kommer du ikke til mig med dem.

„Aa ja, Gud ja“, sagde Kællingen; hun skulde sige Halleluja.

Det er Skidtet, der sætter Kagen paa Bordet.

Den som siger alt, hvad han véd, han skal græde, naar andre ler.

Saamanden bliver aldrig klog.

Klæder skaber Folk, Kød skaber Heste.

Mange klæder sig paa fransk, saa de fryser paa dansk.

Kommer de, saa kommer de itte; kommer de itte, saa kommer de nok. (Saadan sagde Manden, der gik og saaede Ærter, men tænkte paa Fuglene.)

Kom igen og bid Skeer itu, saa skal du faa en Sløv (Udt. af Slev.)

Kommer jeg over Hunden, kommer jeg nok over Halen (sagde man, naar det groveste af et Arbejde var til Ende).

Hent Sæderug hos din Nabo, men Sædebyg langt borte.

Lidt kan slaa til, og meget kan gaa med.

Den som ikke vil lyde Far og Mor, skal lyde Trommer og Piber.

En sløv Saks giver en skævmundet Skrædder.

Han skær' Smørrebrød med det ene Ben og lægger Ost paa med det andet (sagde man om én, der var skævbenet).

Sortensvend.

I Aarbøger III, 91, har jeg omtalt Sortensvælg, og tilføjet, at man kalder det Sortensvaj eller Sortensvend. Det lader til, at Sortensvend er det gamle Navn paa dette, nu delvis tilgroede Dyb.

I Antvorskov Lensregnskaber for 1653—54 findes følgende Oplysning: Hans Dinnesen i Foerløff feste et Fiskeri udj dend bech fra Pinnemølle och til Stranden, kaldis *Suend*, gaff deraff til Indfestning Penge 1 Dlr.

I Sorø Amtstid. $^{18}/_{4}$ 1915 omtaler „Jens Antvorskov" Sagnet om Pinehullet og tilføjer: Møllerен kaldtes almindeligt „Sortesvend", og en stor Engstrækning ved Vaarby(!) har i hvert Fald til for faa Aar siden baaret dette Navn, skønt der ikke er nogen Forbindelse mellem dette og Begivenheden i Møllegaarden. Tidligere har dette Engstykke dog ligget under Vand, og det fortælles, at en Mand, som kørte vild paa Landevejen, der i de Tider gik langs Stranden fra Korsør til Kalundborg, kom ud i Engen, hvor han forsvandt med Heste og Vogn."

Jeg kender hverken J. A. eller hans Kilde, men det kunde jo se ud til at være et Stykke gammel Tradition; Vaarby maa dog være en Fejl for Forlev. Men efter alt at dømme er det mærkelige Navn „Sortensvend" det rette.

Gunnar Knudsen.

Kilderne i Store Bøgeskov.

Af *Henrik Ussing.*

Naar vi staar ved en Kilde, hvor det levende Vand vælder op af den sorte Jord, har vi en Følelse af at staa overfor en hemmelighedsfuld Kraft. Vandet kommer fra Jordens Dyb, fra de stærke Magter,

som raader der, og det er tydeligt, at det er i Besiddelse af vidunderlige Kræfter: Græs og Urter vokser stærkere rundt om Vældet end andre Steder, — og naar Vintersneen dækker Landet, staar der grøn og frodig Vækst og Grøde om Kilden. Der bor en overnaturlig Kraft eller en Guddom i Kilden, tænkte vore Fædre, og derfor ofrede de til Kilden, spurgte Kilden til Raads og drak af Kilden for at optage dens Styrke og mærkelige Kræfter i sig. Denne Tro har holdt sig gennem flere Religionsskifter. Og en skønne Dag kommer Lægevidenskaben maaske og fortæller os, at der virkelig er Sundhed og Lægedom at hente i saadan en Kildes Vande.

Adskillige Kilder vandt i Middelalderen Ry som hellige Kilder og viedes en eller anden Helgen.

I Soro Amtstidendes Søndagslæsning, den 4de Juli 1909, har Gunner Knudsen omtalt „Hellige Kilder i Soro Amt". En Kilde, som han der ikke nævner, er den, eller rettere: *de to*, som findes i Store Bøgeskov, Gyrstinge Sogn, og som har spillet saa stor en Rolle for Omegnens Beboere lige fra Ringsted til Sorø og end videre omkring. Redaktør J. V. Christensen har i „Tider og Skikkelser i Midtsjællands Historie" I, S. 148 flg., givet en Skildring af Kilderne i St Bøgeskov og det Liv, der St. Hans Aften udfoldede sig omkring dem under det saakaldte Kildemarked.

Det har sin Betydning at faa optegnet alle de Minder om Kilderne, som endnu lever, om den Tro og Højtid, der var knyttet til dem. Det er et af de faa Tilfælde, hvor vi ved, at en uafbrudt Gudsdyrkelse, under noget forskellige Former, har fundet Sted lige fra den hedenske Oldtid og ned til vore Dage. Det giver en saadan Kilde Ærværdighed, naar

man tænker paa, hvor mange Slægtled der har søgt til dens Vande for at finde Hjælp. I ældgammel Tid har man kastet Dele af Offerdyr eller Kostbarheder ned i Kilden for at vinde Guddommen for sig. Senere har man maaske døbt den med Helgennavn — dette er dog ikke Tilfældet med dem i St. Bøgeskov — og sukket sine Bønner, ofret den sine Krykker eller kastet Mønter deri, ja, og drukket af dens Vand. Endnu senere er der stillet en Blok op, hvor de Besøgende kunde ofre til Kirken og de Fattige. Nu har maaske en Sygekasse overtaget Festen, og man ofrer sin 50-Øre ved Indgangen til Festpladsen. Paa den Maade har hver Tid søgt Hjælp og Sundhed ved Kilden paa sin Vis — og alle skal vi hen at drikke af dens Vand.

For 70 Aar siden, fortæller den gamle Sognefoged i Gyrstinge, Hans Sørensen, var der hver St. Hans Dag stor Fest ved Kilderne i St. Bøgeskov ved Gyrstinge Sø. Folk kom kørende vidt og bredt fra. De spændte Hestene fra ved Festpladsen, der jo ligger ved Kilderne med en dejlig Udsigt over Søen over til Markerne ved Kyringe og til Allindemagle Skov. Der var rejst hele Gader af Telte med Beværtninger og Gogl; der kunde være et Par Karuseller, en Cirkus, to Dansepladser o. s. v. Tit strømmede der en 3000 Mennesker sammen til Festen — eller derover. Fra først af dansede Markedsgæsterne paa den bare Jord, paa en Plads, der var jævnet og fejet. Men saa fandt Smed Brun fra Ringsted paa at lægge et Brædde gulv til at danse paa, og det kan nok være han fik Sogning: i mange Aar dansede Folk begge Steder; paa Brædde gulvet blev der betalt for hver Dans. — Naar Karlene og Pigerne var varme af Dansen, kunde de slukke

deres Torst i Teltene, eller de kunde gaa ned til Kilderne og faa sig en Taar at drikke; — det horte sig nu til, at alle, der kom til Kildemarked, skulde derhen. Ved den store Kilde var der ikke gjort særlige Anstalter. Der gik man bare hen og holdt Haanden under Udløbet fra Beholderen, og saa drak man af den hule Haand. Men henne ved den lille Kilde var det pænt holdt med en Græsbænk omkring, og her stod der et Par Koner, der solgte Vandet i Glas. I Nærheden af den Kilde stod der ogsaa en Fattigblok, hvor det var Skik at lægge en Skærv i. Ja, det er mærkeligt med de Kilder, for Vandet løber lige stærkt af dem, Sommer og Vinter, og ens, naar det er fugtigt Vejr, og naar det er tørt Vejr.

Henne ved Sognevejen staar der endnu et stort Træ, hvor der er skaaret en Mængde Navne i; det kalder de for Madammens Træ. Det var efter Skovrider Randrups Kone, for hun havde ladet opføre en Jordbænk der, og det blev holdt saa pænt deromkring, saa der skulde Markedsgæsterne ogsaa gerne en Tur hen.

Disse Kildemarkeder maa være blevet holdt langt tilbage i Tiden, for min Fader kunde fortælle om et Optrin, som var forefaldet ved saadan en Lejlighed, da Fjenden — det var vel sagtens Svenskerne eller Engelskmændene — var her i Landet. De fjendtlige Officerer havde hørt om al den Morskab i Store Bøgeskov, og saa havde en hel Del af dem fundet paa, at de ogsaa vilde med til Festen. Men det varede ikke længe, inden det kom til Strid mellem Officererne og Beboerne. Fjenden maatte skyndsomt trække sig tilbage, kaste sig paa deres Heste og ride ad Sorø til alt, hvad Remmer og Tøj

kunde holde. Men en hel Flok danske Karle var saa ivrige, at de sprang hen og tog nogle af de Heste, som gik og græssede i Skoven, og satte af Sted efter Fjenderne — og de Gaardmænd, der var Hestenes Ejere, ventede vel næppe at se deres Heste igen.

Ja, det var i ældgamle Tider, nu gaar det jo mere fredeligt til; nu er det en Sygekasse, der holder Festen, lader afholde Taler o. s. v., og som faar Overskudet.

Undersøgelser af gamle Gaarde og Huse i Midtsjælland.

Blandt de historiske Minder, som findes spredt over hele Landet, og som har deres Oprindelse i de mest forskellige Tidsaldre, indtager vore Bøndergaarde en ikke helt ubetydelig Plads, og dog har de, maaske navnlig her paa Sjælland, ført en ret upaaagtet Tilværelse.

De sjællandske Gaarde har ganske vist heller ikke det karakteristiske og yndefulde Ydre, saaledes som for Eksempel er Tilfældet med de fynske eller østjyske Gaarde, selvom de i malerisk Henseende frembyder meget ejendommeligt og smukt. Maaske har netop denne Mangel paa at kunne gore sig gældende i arkitektonisk Henseende været en af de væsentligste Grunde til, at de tidligere er blevne forbigaaet af Forskningen.

Smalle, lave og tilsyneladende uanselige og ubetydelige har disse Bygninger altid præsenteret sig, og dog har man alligevel ondt ved at tænke sig et sjællandsk Landskab dem foruden, ja, de har endog hævdet deres Plads i dette uden paa nogen

Maade at trænge sig paa og gøre sig stærkt gældende, tværtimod, stilfærdigt er de gledet ind i det landskabelige Billede, som de i saa høj Grad bidrager til at særpræge og gøre netop typisk dansk.

Sent har man faaet Øje op for, at disse Bygninger frembød noget mere, der kunde paakræve Interesse end det rent maleriske, idet man, indtil for ikke saa ret mange Aar siden, havde den Opfattelse, at Byggeskikken i de danske Bøndergaarde var af en forholdsvis sen Oprindelse, meget senere end den skandinaviske (norke og svenske) og den saksiske, og, saa man paa Konstruktionerne, regnedes da Tømmerkonstruktionen i de danske Bindingsværksgaarde heller ikke for noget særligt.

Imidlertid kommer man, netop ved at studere disse Konstruktioner, ind paa, at den sammenbyggede flerlængede danske Gaard kan føres ret langt tilbage i Tiden, ja endog saa langt tilbage, at den sikkert har eksisteret ved Middelalderens Slutning — muligt før denne Tid.

Undersøger man Gaardenes Grundplaner vil man i disses forskellige Rum træffe paa Ordninger og Fordelinger med tilhørende Benævnelser, der leder ligesaa langt tilbage i Tiden som Konstruktionerne. Herved faar Studiet af Gaardene en større Interesse, og for at man ret kan drage Slutninger, maa der fremskaffes en hel Række Iagttagelser af de nuværende gamle Gaarde, jo flere Eksempler, jo bedre.

Men her kommer man til Knudepunktet. Intet Steds herhjemme har Udviklingen og det stærke Opsving af Landbruget i de sidste halvhundrede Aar faret haardere frem over for disse gamle Bygninger end netop her paa Sjælland.

Den større Udnyttelse af Jorden, Indførelsen af Maskiner har medført, at Pladsen i de gamle Længer blev for lille. Dette i Forbindelse med en ikke altid lige omhyggelig Vedligeholdelse af Bygningerne gjorde, at de maatte vige Pladsen for nye og, til de større Krav, mere tidssvarende Bygninger, for største Delen opført af andre Materialier end de traditionelle gamle, hvilket vel tildels hænger sammen med, at den brændte Mursten blev nemmere at erhverve og Egetømmeret i vore Skove sjældnere, ligesom at Halmen blev mindre anvendelig til Straatage ved Anvendelse af Maskiner til Tærskningen. Endvidere bidrager vel ogsaa Straatagenes større Brandfare og deraf følgende højere Assurance til deres Forsvinden.

At man imidlertid maa følge Kravene til nyere Bygninger, bygget efter Nutidens Behov, er en Selvfølge, men med hver gammel Bygning, der forsvinder, gaar der ogsaa noget tabt for vor kulturhistoriske Forskning, og da der altsaa ved disse gamle Bygninger er den Brøst, at de sjældent eller aldrig er undersøgte, opmaalte og fotograferede, saaledes at de paa denne Maade ere bevarede for Eftertiden, vilde jeg gerne her slaa til Lyd for, at der vækkes mere Interesse for disse gamle Bygninger, hvoraf der ikke er ret mange tilbage hist og her i Sognebyerne. Udskiftningen, der foregik i Slutningen af 1700-Tallet, medførte, at en stor Del blev nedrevet og udflyttede, og de resterende trues, som ovenfor nævnt, stærkt af Udviklingen indenfor Landbruget.

Samtidig vil jeg henlede Opmærksomheden paa, at gamle Skiftedokumenter og — ikke mindst — Overleveringsforretninger, hvoraf som Regel en skriftlig Genpart var vedhæftet de gamle Fæstebreve,

vil kunne give udmærkede Oplysninger med Hensyn til de gamle Gaardes oprindelige Grundplaner og navnlig der, hvor en gammel Længe i det Indre maatte være ombygget i Tidens Løb.

Endvidere findes der sikkert gamle Haandværkere og Mænd, som i deres unge Dage har været med til at bygge Gaarde, og som kan meddele adskilligt om, hvorledes man byggede dem, samt gamle Ord og Benævnelser, som de vil tage med sig, naar de en Gang falder bort, hvis ikke de kan blive optegnede forinden.

Om alle disse Ting henvender jeg mig derfor her til Medlemmerne af „Historisk Samfund for Soro Amt" og opfordrer herved til Støtte med Bidrag, hvad enten det blot er en kortfattet Notits om et eller andet gammelt Hus, en gammel Mands Erindringer om nævnte Emne, et gammelt Dokument eller en Meddelelse om, hvor saadanne gamle Gaarde maatte findes, og — ikke mindst — en rettidig Meddelelse om en forestaaende Nedrivning af en saadan gammel Gaard.

Oplysninger vil blive modtaget med Taknemmelighed af undertegnede, og da det saa at sige er en national Sag haaber jeg, at der maatte vindes Tilslutning hertil og anmoder alle, der maatte interessere sig for Sagen, om en hjælpende Haand inden det maatte være for sent og de gamle Minder og Bygninger forsvundne.

Soro, i Februar 1916.

H. Zangenberg.

1915.

Medens de alvorlige Begivenheder i Evropa i 1914 forstyrrede Planen om Afholdelse af større Møder, og „Historisk Samfund“ derfor kun én Gang fik Lejlighed til at sammenkalde sine Medlemmer til Møde, nemlig den 22. Februar i Vallensved med Foredrag af Oberst Axel Liljefalk, har 1915 to vellykkede Møder at opvise. Det første var, da Formanden, Højskoleforstander la Cour, holdt Foredrag den 26. Marts i Korsør, hvor Bestyrelsen længe havde ønsket et Møde afholdt, til Dels for at vække Interesse for Foreningen blandt denne Bys Beboere, det andet, da „Historisk Samfund“ havde faaet Tilladelseaf Kammerherre Castenschiold til at se Borreby den 12. September og i Slotshaven høre Foredrag af cand. mag. Vilh. Lorenzen om „Gamle Herregaarde i Soro Amt“; begge Steder var der mødt mange interesserede Tilhørere, flest paa Borreby, hvor Vejret og Modtagelsen var vidunderlig dejlig. Et paatænkt Møde i Haslev maatte opgives og udsættes til det kommende Foraar.

Den aarlige Generalforsamling blev denne Gang holdt i Skelskør, den 12. September, umiddelbart for Foredragsmødet paa Borreby. Sekretæren aflagde Beretning og Regnskab for det forløbne Aar. Indtægten havde været Kr. 1302,60, deraf Medlems-

bidrag Kr. 965,00, Udgifterne beløb sig til Kr. 1009,04, foruden at der endnu skyldtes Kr. 216,00 paa Aarbogen. Ved Bestyrelsesvalget blev de to fratrædende genvalgt, Gaardejer J. Andersen, Neble, og Adjunkt Gotzsche, Herlufsholm, ligesom Revisorerne, Kordegn Hansen, Ringsted, og Lærer Kæstel, Arløse. Bestyrelsen genvalgte derefter Forstander la Cour, Sorø, til Formand og Adjunkt Gotzsche til Sekretær og Kasserer.

Medlemstallet var den 31. December 1915 vokset til 492.

Paa Finanslovforslaget for 1916—17 er „Historisk Samfund" efter Ansøgning blevet indstillet til en Understøttelse af Statskassen paa 200 Kroner.

„Historisk Samfund" har sendt sin Aarbog til andre lignende Foreninger og fra de fleste af disse modtaget deres Aarbog. Vore Medlemmer kan laane disse Aarboger ved Henvendelse til Formanden eller for halv Pris blive Subskribenter paa Aarboger fra de andre Amtssamfund, naar Meddelelse derom tilstilles Sekretæren.

Tilgang af ny Medlemmer.

Bjernede.

Gartner C. Christiansen, St. Ebberup.

Bringstrup.

Gdj. H. F. Nielsen, Egerup.

Flakkebjerg.

Forstander Ludv. Beck.

Førslev.

Sognepræst Konradsen.

Haarslev.

Gdj. Hans N. Hansen.

Haraldsted.

Gdj. L. Christoffersen, Valsømagle.

Haslev.

Forstander Jensen, Landbrugsskolen.
Kobmand Georg Jensen.
Rektor Olsen.

Høve.

Fru Hansen, Hove Skole.

Korsør.

Konsul Th. Rasmusen.
Forvalter Fr. Jensen.
Kæmner L. P. Hansen.
Maskinmester Henningsen.
Lærer N. P. L. Kjærgaard.
Prokurist H. C. Hansen.

Lynge.

Proprietær Bohn, Frederikskilde.

Marvede.

Lærer N. P. Nielsen, Menstrup.

Ringsted.

Bestyrer Rasmussen, K. F. U. M.
Læseselskabet.

Skelskør.

Fru Anna Heilmann, Gammeltorv.

Slagelse.

Lærer P. Andersen.
Tobakshandler Chr. Olsen.
Arkitekt K. Larsen.
Boghandler Otto Reymann Petersen.
Redaktør C. Hærvig.
Partikulier Fr. Dann.
Kæmner Frederiksen.
Overlærer Stougaard.
Sagfører A. Hoffmann.
Kobmand Kargaard Thomsen.

Sorø.

Fhv. Portør H. J. Hansen.
Arkitekt Zangenberg.
Trafikassistent Andersen.
Amtmand, Kammerherre Bille-Brahe.

Frk. Anna Cora Petersen.
Slojdlærer Thomsen.
Akademigartner Lønow.
Adjunkt West.
Adjunkt Egeberg-Jensen.
Kunstlærer Neuhaus.
Organist Tscherning.

Taarnborg.

Hofjægerm. Oxholm, Taarnholm.

Terslev.

Gdj. Peter Hansen.
Sognefoged LarsFrederiksen.
Lærer J. L. Carlsen, Aarløse.
Gdj. Hans Christensen, Ulstrup.

Tjæreby.

Husmand Christen Petersen, Lundby.

Udenfor Amtet.

Cand. mag. Vilh. Lorenzen, Kbh.
Statskonsulent K. Hansen, Lyngby.
Statens Lærerhøjskole, Kbh.

Billeder fra det gamle Sorø.

Efterstaaende 3 Billeder, hvortil Clichéerne velvilligst er laant os af Soransk Samfund gennem Hr. Bogtrykker P. Hertz, kan tjene som Illustration til den af Overlærer F. Matthiessen udarbejdede Afhandling: Sorø for Hundrede Aar siden, der er optaget i Aarbog for Historisk Samfund for Sorø Amt II., S. 67—104, og vilde passende have haft deres Plads i den, men da vi for sent blev opmærksom paa dem, lod det sig ikke gøre at anbringe dem paa deres rette Plads. Da vi imidlertid anser det for ønskeligt, at de kommer Medlemmerne i Hænde, inden det Bind afsluttes, hvori Overlærer Matthiessens Afhandling er optaget, hidsætter vi dem her. Originalerne findes paa Sorø Skole og Opdragelsesanstalt, men det kan ikke afgøres, hvem der har udført dem.

I. Storgade, set imod Byporten.

II. Storgade, set imod Klosterporten.

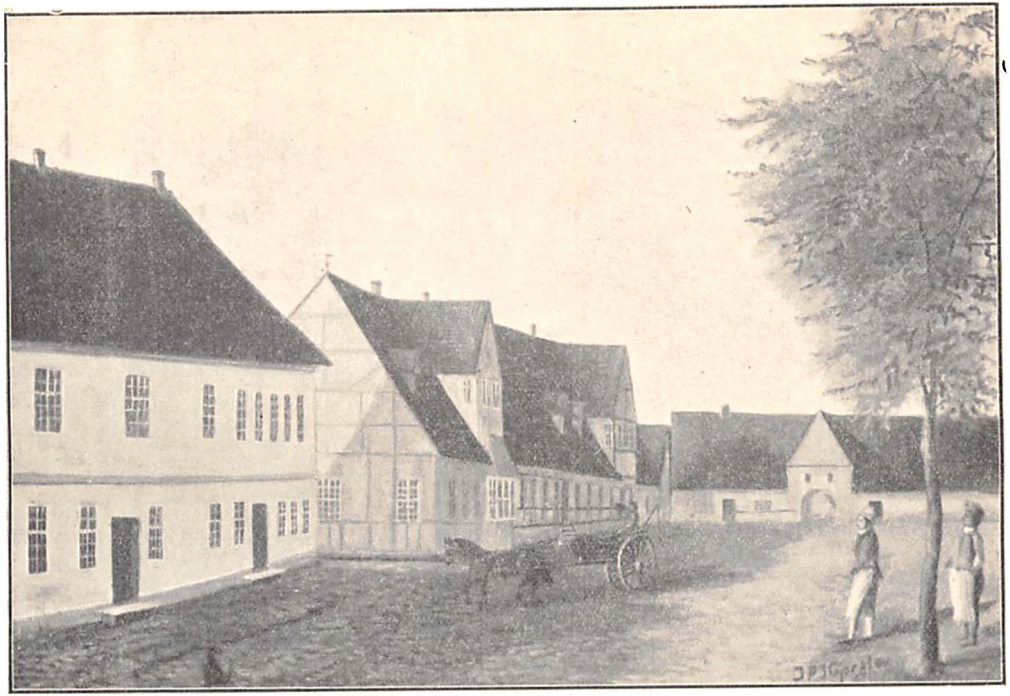

III. Apoteket, den povelsenske Ejendom og Byporten.

INDHOLD.

Side

Helgendyrkelse i Slagelse. Af *Gunnar Knudsen* . . . 3
Af Cora Petersen, f. Nyegaards Ungdomserindringer. Ved *L. F. la Cour* 48
Et femogtyvedobbelt Bryllup i Soro Kirke. Ved *Niels P. Larsen*. 102
Smaastykker:
Fra Folkemunde i Mands Minde, Optegnelser af *Lars Christensen*, Slagelse. 109
Sortensvend. Af *Gunnar Knudsen* 118
Kilderne i Store Bogeskov. Af *Henrik Ussing* . 118
Undersøgelser af Gaarde og Huse i Midtsjælland. Af *H. Zangenberg* 122
1915. Af Sekretæren 126
Tilgang af ny Medlemmer 128
Billeder fra det gamle Sorø. 131

Med den nu foreliggende Aarbog afsluttes 1ste Bind.

I Sommerens Løb vil der imidlertid blive tilsendt Medlemmerne fælles Titelblad og Indholdsfortegnelse til de 5 udkomne Aargange til Brug ved Indbindingen, foruden Person- og Stedregister til alle 5 Aargange.